

SHARMAKOR

harmadkor 6

A JATE KÖZMŰVELŐDÉSI TITKÁRSÁG
IRODALMI - KRITIKAI KIADVÁNYA

Szerkesztő

Takács József

Felelős

szerkesztő

Ültvös Péter

Lektor

Zentai Mária

A szerkesztőség címe: JATE Bölcsészettudományi Kar
6722 Szeged, Egyetem utca 2-6.
I. Irodalomtört. Tanszék /Ültvös Péter/

1	Hónovella	Láng Zsolt
15	Versek	Bagossy László
18	Vers	Tompá Gábor
19	Vers	Solymosi Bálint

TANULMÁNYOK GREDEL LAJOS REGÉNYEIRŐL

22	Bevezetés a széptörténelembe	Gerencsér Gábor
42	A művészregény mint életfilozófia	Piszár Ágnes
52	Repetitív költemények	Petőcz András
56	Versek	Podmaniczky Szilárd
58	Szövegek	Farnbauer Gábor

DANILO KIS ELBESZÉLÉSE

66	Bevezető	Takács József
68	Királyok és bolondok könyve /ford.:/	Bojtár B. Endre

FIGYELŐ

112	Brutális bukolikák /Tolnai Ottó: Gyökérrágó/	Kurdi Imre
115	Thomka Beáta: A pillanat formái	Csuhai István
119	A Píramis /Géczi János: Elemek/	Darvasi László
121	Krasznahorkai László: Kegyelmi viszonyok	Szántó István
125	Böhm Károly-szövegolvasás Hajós József rendezésében	Lőrincz Csaba
132	Polyphonix-találkozó Párizsban	Petőcz András
133	MUNKATÁRSAINK	

láng zsolt

hónovella

Sacinak, szeretettel

Kishúgom a szoknyáját búgatja: búgj, mondja, s perdül, mint a rokka. A bokáig érő kék szoknya súlyos hullámokat vet, a hullámlás valahol a csípő tájékán /tájain/ törik meg, akárha egy sziklán, ám itt elmarad a dübörgés, csupán a lágy, buja suhogás hallatszik. Nővérünk a barna mázas cserépvázát, melyben a tűhegyes, sárga szirmú, borzos krizantémok /sok téli margitvirág/, maga előtt tartja, s résnyire szűkített szemekkel, mint egy munkálkodó festő keresi a megfelelő helyet. Bordó bársony nadrágja híven feszül hosszú, ékes combjaira, köztük egy tenyérlnyi nyiladékon rálátni a patyolatfehér damasztterítőre; a terítő, vagyis a rés, akkor is látszódik, ha térdeit egymáshoz szorítja. A poharakat told kicsit közelebb a tányérokhoz, hogy a váza is elférjen, utasítja kishúgomat, aki lelkes odaadással végzi az utolsó simításokat.

Odakint havazik. A járda sötét aszfaltján finom, száraz kristályokat űz a szél, amelyek minden széllelés után fehér sávokban, párhuzamosokban, szétágazó vonalakban, spirálokban ülepednek le, aztán hamarosan szétszóródnak, hamarosan újra beszívja őket a föld színe felett viharzó örvénylés, aztán ismét megmerevednek, új spirálokat, csigavonalakat, kettéágazó hullámvonalakat, miniatűr labyrinthe-okat, hamarosan szétszóródó, hümpölygő arabeszkeket alkotnak.

Anyánk az ebédlőből nyíló konyhában az est fogásait készíti elő; kissé tömzsi, de arányos, jó alakja imbolyog a tálak között, mint gyertyafény csendes, téli délutánon. A tálakon szerény választékosság, hagyományörzés, semmi fényűzés, jól ismert és megszokott ízek, melyek meghitt szoliditását anyánk asszonyi merészséggel lazaccal tetézi. (Bátor és szabad ember nem ijed meg az új ételektől, vetette apánk szemére, aki tudvalevőleg idegenkedik az újításoktól. Azért lesz borjúcomb kedvedre, jóllakhatsz! Azt egyikőjük sem sejtheti, hogy később úgy tűnik: a lazac volt az első változás egy végtelen változássorozatban.) Most befejezésül ráhinti a csiperkemorzsát, jóllehet a régi szakácskönyv szarvasgombát indikál, aprólékos precizitással még a provençei-i illetőleg a dauphiné-i közötti árnyalatnyi különbséget is figyelmünkbe ajánlja, feleslegesen. Szólíthatjátok apátok az asztalhoz, szól ki anyánk, s leoldja tarka kötényét, mint egy derékra csimpaszkodó gyereket.

Apánk a nagyszobában, diákosan a díványon heverészve olvas; életmódját, mely családfői, ő nem fogja egycsapásra megváltoztatni még egy, végtére is vadidegen, lazac előtt sem. A ház türelmes, de éhes népe urát várja, pukedlizik kishúgom. Apánk becsukja a könyvet, bólint.

Kedvenc gyermeke távozóban édesgőn visszafordul
/szoknyazaj/: uram, te egy úr vagy!

Míg apánk megfésülködik, kezet mos és magára ölti zakóját, mert ünnep az, amikor apánk zakóban ül a vacsorához, a lányok az ablakból figyelik a hóhullást. Az utcán messze ellátni, ember nem jár rajta; a sorjázó ostrolámpák neonfénye szakadozott kontúrú és perspektivikusan szűkülő köröket metsz ki a havazásból. Az erősödő szél hópatakokat zúgat láthatatlan és szeszélyesen kanyargó medrekben az úttest fölött; majd a felhőket is szétkergeti, előbukkan a hold, és sápadt fénypásmákat ver a kavargó felhők közé; ám ezt már senki sem nézi - felesleges látványosság, mint egy kiürült moziteremben vetített film fináléja.

Továbbá: ünnep az, amikor levest eszünk vacsorára, mondja kishúgom. Ez a definíció. Szupé, így ejtik, souper-nak írják és azt mondják: leves, teszi hozzá nővérünk. Anyánk tálal, a tányérok fölött, mint városunk kicsiny terein a harangzúgás, arany pára leng. Szeretem az ünnepeket, mert ilyenkor annyide-annyi az illat, lehele kishúgom /a harangzúgásba/. A lazac nem előétel?, kérdezi apánk anyánktól. Attól függ, hogyan van elkészítve. Meg amitől lóg, toldja meg apánk, egyúttal elrontva, anyánk válaszát. Anyánk kifakad, szavaiban nemcsak rendreutasítás van, hanem némi túljátszás is, mintha nővérünkkel, aki ilyenkor néhány napra hazalátogat, közölni akarná: lám, ilyen az apád, semmit sem változott, lám, ilyen az életem, ilyenre lett, mert feláldoztam érte, feláldoztam, egy férfiéért!, ugyan; a lábai elé terítettem mindenemet, a szépségemet, a termékenységemet, egész női mivoltomat, jó, nem tagadhatom, ő volt, aki előhívta, felébresztette, életre keltette, szerettem őt, azt eszem, mit én magam főztem,

nem panaszkodhatom, de olyan jól esik egy kicsit panaszkodni. Anyánk mondatainak szép, fokozódó ritmusa van, mint egy hetvenes évekbeli rock-számnak. /Ringasd el magad!/ A laza nem a leves utóétele, hanem a borjúcomb elfőlétele, oszt kishúgom igazságot ide is, oda is, hőkezűen, elvégre a családban marad. Hát jó, áll fel apánk, s meghajol, leszek az inasuk, ha akarják, kimegy, s hozza, óh!, a lazacot inas alkarján. Jól van, bólint beleegyezően nővérünk, de vigyázz, ne szabaduljon el, miként rímre éhes nyelved, kezeden a tál. Anyánk nevet, dörmög valamit, s indul apánk után bizalmatlanul.

Kishúgom nővérünkhöz hajol, fejét sebesen az ölébe csúsztatja, fülét hasára tapasztja; aztán gyorsan felemelkedik, s belépő szüleinkre néz, nem vették-e észre. Apámék még nem tudják, hogy nővérünk első gyermekét hordozza.

Tegnap este, miután bebújtak a nagy, széles ágyba, nővérünk, az elsőszülött, aki némelykor mint egy Dáriusz tudta szórni a pofonokat, vacogón szorongatva kishúgom kezét, felfedte a terhes titkot, melynek tudása benne megannyi kétséget és illékony reménységet szült; a mindenkori kízó kétséget, miszerint érdemes-e gyereket szülni e világra s a reményt, hogy életünk ezáltal nem lesz hiábavaló. Óh, édesanya leszel!, oldott fel kishúgom egyetlen boldog sóhajjal minden kételygést, máris az vagy, hiszen érted a magzatodat: tüdőid megélnékvülve szállítják az oxigént, szíved mostan kétszerte annyi vért pumpál, agyad fokozott készenlétben őrködik. És azon a napon, ha jól számolom, még javában tombol a nyár, későn alkonyodik, az égen néhány aranypihés felhő rak fészket, te már igenigen elnehezülsz lendécskéddel a szíved alatt, hasad, mely fekete pihés lett, fényesen feszül, melled szinte hatalmas és viccesen nem egyforma, a bimbók és

udvaruk pedig érdes és soha nem látott barna, élő minden porcikád, nehéz és élő. Óh, milyen ijesztő és vonzó!, sóhajtod, amikor az első fájástól megvonaglasz; ijesztő, mert nélküled történik benned valami, vonzó: hatalma van. Már csak a nagyon magas felhőkön van némi fény, aztán csak a csillagok vannak; a fájások úgy sorakoznak az éjszakában, mint egy negatív perspektívájú lámpasor, vagyis a horizontpontban van a leghosszabb s legvastagabb. Óh, istenem, miért kell így, így, hogy szétmenjek, szét! szét! szét! Az utolsó fájás fájdalma elnémit, s mikor magadhoz térsz (felráz a hideg), kicsit könnyezve, kicsit boldogan és persze üresen, üresen, egy időig még nagyon egyedül, árvának, kifosztottnak érzed magad, az vagy!, istennél is magányosabb, mert te nem teremted, hanem szülsz a világot. Ám aztán épp ki adta veszi el a kízó magányt: úgy érzed, mert rád fog hasonlítani, mintha te mozdulnál, te lélegeznél, te lépdelnél magad mellett a trombitafák alatt - a Világ előzékenysége, gondolod, s látván magad magadat olyasmiről is tudsz beszélni, amit soha senkinek nem mertél elmondani. Ne sírj, nővérkém, hallod, anyácska, ne sírj, engedd inkább, hogy fejemet hasacszkádra hajtsam, húzd fel a hálóingedet, ne szégyelld, mint az őszibarack, oly selymes a bőröd! Ne sírj, anyácska, anyácska! Szeretlek.

Az alkalmi inas, apánk, rosszul talál, ügyetlen igyekezetében lever egy poharat, lábfejével hirtelen utána kap, le akarja venni, de elkésik, és a szőnyegről felpattanó poharat drumlival a vitrinbe bombázza; a vitrin üvege félre van tolva: a poharak csörömpölve ülepednek. Te mesterlövész, dohogja anyánk, majd holnap mutasd meg, hogy mire vagy képes. A mondat a következő nap előhírnöke /fecskeszavak/, vidáman fonódnak össze a tekintetek, lázasan egymástól kapkodva a szót tervezgetni

kezdik a holnapot, mintha övék volna a világ. /Azaz a mienk./ Céltalanul, vagyis békés céllal sétálnak az erdőben, sarkukban finom hó permetez. Állva esznek, ha nem fúj a szél, tüzet gyújtanak. Megpirítják a szalonnát, a forró zsír barnára festi a kenyeret. A tűz pernyével szórja be a havat. Kishúgomnak akkor eszébe jut a reggeli testvéri víg hajcihő, midőn egy felszakadt párna fehér pihéket hintett nővérünk arcára: kishúgom nevetve fújta le, de arcán megfagyott a nevetés: nővérünk, jaj, mintha porlana!, nagyon megijedt, ne játsszunk ilyet! - megpróbál valami másra gondolni, ami biztonságos derűjével megvédi az emléktől, mely túlszaladt rajta és most hátba támadja, a tegnapi vacsorára, talán. Talány. Apánk később kihozza dobozait, felhajtják az asztalterítőt, és munkához látnak: a dobozokban különböző méretű sörétek, szemcsés puskapor, mindegyikhez külön mérőkanál. A puskapor hangtalanul pereg, mint a granulás gyógyszer. Kishúgom az asztal fölé hajolva figyelte a tevékenykedő apánk és segédkező nővérünket; mikor kifújja a levegőt, a puskapor szemcséi játszin billegetőznek. A záró zsetont forgókaros présszel szorítják rá a töltényhüvelyre, s ahogy forgatják, viaszosan egymásba préselődik a két papírpérem. Úgyes kis szerkezet, miniatűr hűsadarálóhoz hasonlít...

Kicsinyég túlszaladtak /rajtam/ az események, holott még vacsora közben vannak, vacsora után (pedig) nincs - mintha az események, ezek az események bezáródnának, miként bizonyos törékeny szírmű virágkelyhek, ha közeleg a sötétség...

A csengetésre anyánk összerezzen, dobbandó szívében egyszerre van öröm és szorongás: talán jó hírt hall rólam (mi több: a hír: én vagyok) vagy ellenkezőleg, ne adj isten valami baljós következményű rosszat. Kishúgom feláll, az ajtónyitás az ő feladata. Apánk rálát

a bejáratra, anyánk és nővérünk az ő arcáról igyekszik leolvasni, vajon mit hoz a következő pillanat, ez a lehetővékony foncsorozású üveggömb, melyről tudjuk, bármely minutumban összetörhet, éles szilánkokkal szórva be eljövendő életünk. Kishúgom egy férfival tér vissza, aki magyarázkodik, egyszersmind kérvén elnézést a nem várt betoppanásáért, nagyon tájékozatlan ezen az idegen helyet, zavart, mondja, noha nem hebeg-habog, látszik, zavara csupán udvarias gesztus, szavaiban választékosság és tapintat, valójában erő és határozottság, tehát amazok finom, már-már észrevehetetlen hiánya. Igen, a szomszédjaink sajnos elutaztak, node semmi baj, kerüljön beljebb, ha jól hallottuk a fővárosból érkezett, fáradt lehet, vonata is csak éjszaka van visszafelé, nem engedhetjük el, vacsorázzék velünk, így anyánk szívélyesen, előbbi szorongásától megszabadulva /a semmi jobb a rossz hírnél/.

A férfi leteszi bőröndjét, mely egy árnyalattal világosabb hosszú bőrkabátjánál, kesztyűjét finomkodó eleganciával: ujjanként húzza le, de közben látható élvezettel ropogtatja ujjait. Kezet csókol a nőknek, Kishúgom elpirul, mint egy könnyű félreértés után. A férfi bőrkabátja fémesen suhog, a kabát alól különös odor: papos parfüm és valamilyen munkaszag keveréke leng elő. Bőröndjéből elővesz két márkás címkéjű palackot, és az aztalra teszi. Kishúgom székével nővérünk mellé költözik, apánk székét, anyánk terítéket hoz be.

Örülnöm lehet, hogy a Pityuék, bök fejével szomszédunk felé, nincsenek itthon. Évek óta nem díszítette ily csodás nőkoszorú a vacsorám. Tudja, asszonyom, egyedül élek, és ha az ember egyedül él, hamar megöregszik, öreg, házsártos ember lesz belőle, akit kinéznek a víg társaságok. Elvált ember vagyok, hja, aki

egyszer megégette magát a levessel, a jaurtot is megfűjja. Nem házasodtam újra, elfogyott a türelmem, ma már taszítanak az élet nervóz kanyarai. Nézzék, hogy remegnek az ujjaim, ez a kéz már csekélyke örömet szerezne (miáltal eltaszítatna) egy olyan nőnek, akiért azért még megpróbálnám. Remegnek mintha rossz fát tettek volna a tűzre, hát, igen.

A férfi hol anyáknak, hol testvéreimnek adresszálja szavait, hajlong az asztal fölött, mint fa a szélben. Termetes dereka egyáltalán nem öreges, a zakója V-jéből kivillandó inge feszesen tapad mellkasára. Váratlan lendülettel elkapja kishúgom kezét, maga elé emeli, nézi. Ó, milyen könnyű, ártatlan keze cske, az ember fél, hogy eltöri. Most kicsit tájékozatlanul pihen tenyeremben, zavara megejtő, ó, milyen kezes. De aztán... Jobbjával anyánk keze után nyúl, egymás mellé húzza a két kezét, beszél. Micsoda hasonlatosság, interresszánt, és mégis mennyi minden van túl! eme asszonykéz. Már tudja, hányadán állnak a dolgok! Elszánt, aktív kéz: tündököl, mint egy ékszer, máskor simogat, szolgál; lágyan megfog valamit és acélosan el nem engedi; némelykor sikamlósan kacér, aztán tör-zúz és villámokat szór. Egymásra helyezi a két kezét, elengedi. A két összetapadt teremtmény mozdulatlanul vár az asztal fölött, ötvenes évekbeli plakátokon láthatni ilyes kompozíciót, ám emitt hiányzik a lelkes összeforrottság. Kishúgom zavartan leemeli a sajátját, tétován a combjai közé rejti. A férfi tekintetével követi a kéz útját, nyelve sebesen végigsuhan ajkain, és oda sem nézve visszakapja anyánk távolodó kezét: kézcsoikom, asszonyom, remek volt a vacsora!

Apánk közben fanyarul mosolyog, az idegen férfit nézi. Fülzónak, már-már helytelennek érzi a viselkedését, de arra gondol, hogy bizonyos helyeken ez a természetes,

közvetlen konverzáció. Filmélményei alapján ilyennek képzelem el az amerikaiakat /kiszállnak fényes Buickjaikból egy magányos farm előtt, csizmájuk csikorog a fehér kővel felszórt kerti ösvényen, összetegeződnek a szikár, de becsületes képű farmerrel, és miután elpusztították a whisky-készletét és magukévá tették a feleségét, rágócsomázva hajtanak tovább/, bár távol áll tőle mindenféle tudákos és sztereotip kategorizálás. Az emberek annyifélek, s ő, életmódjának korlátain belül, képes alkalmazkodni. Viszont: bemutatkozhatott volna. Uram, megkérném, töltsen nekünk ezekből a finom borokból, szól ki a férfi (mint egy színész) a nőekkel folytatott csevegésből. Apánk fölös szolgálatkészséggel nyúl a palackok felé. Aztán nem tudja eldönteni, hogy a piros vagy a fekete címkéből töltsön, egyébként is szívesebben inná a sajátjából, ám ezzel már elkésett. A feketét választja, mint aki, ha időlegesen és viszonylagosan is, de szabadnak érezheti magát.

Látom ifjú hölgy, mondja a férfi nővérünknek, látom a gyűrűjéről, magácska már férjezett. Házassága nyilván boldog, noha meglehet, vannak percek (napok, évek), amikor tehernek véli, néven nevezve: rabságnak, és ilyenkor irigylil húgocskáját, aki szabad. De be kell látnunk, és most önhöz fordulok kisasszony, lássuk be, kevés ideig tarthat ez a szabadság, mert eljön az idő, amikor felismeri a valóságos erőviszonyokat, rájön, hog mi az erő, aminek a viszonyairól szó van, és igazodva az igazodni valókhöz viszonyulnia kell, következésképp szabadsága, íme, szétpukkant, sosem-volt, jóllehet azt hiszi, szabadon választhat: férjhez menjen vagy sem. Ám választania kell: vagy nevetségessé és szánalmassá és megvetetté válik, mert nem ment férjhez, vagy férjhez megy, és egy vadidegen embert enged az ágyába, bocsánat, bocsánat! Tegyük hát önszántunkból, amit tennünk kell, és akkor már bőséggel lehet választani. Mint radarantennák

forognak ön után a férfifejek, ámde vigyázzon, kit választ. Ha kell, forduljon tanácsért tapasztalt szüleihez vagy akár hozzám, úgy, úgy. És ha megfelelő férfit talál, ne tétovázzon, ne hagyja körmére égni a gyertyát, mondjon azonnal igent, nem ellenkezésre vagyunk a világon, hanem állításra. Ha-ha-ha, látom a nővére arcszínéből, ő már szerzett némi tapasztalatot, hát beszéljék meg kedveseim.

Nos igyunk, javasolja apánk, de senki sem követi. A férfi belső zsebéből kihalászik egy fényképet, kishúgom mellé rúkkol székével. A meghallatlan mondat rossz íze ott marad a szájban, apánk a felemelt poharába bámulva várakozik. Nem figyelnek rá, szokásosan röhejes és tragikus póz.

Bátorkodom figyelmébe ajánlani ezt a fiatalembert, mondja a férfi. Tisztességes, becsületes ifjú, azonkívül pedig fényes karrier áll előtte. A szülei befolyásos emberek a fővárosban, bizonyára örömmel vezetnék be kegyedet a fényes társaságokba, hol mint rózsaszál tündökölné. Itthagynám, nézegesse, remélem, elnyeri tetszését. És akkor, hm, még bizony rokonok leszünk, ha-ha-ha, a fickó ugyanis az unokaöcsém.

Az idegen szavai könnyen siklanak, édesgetők, borzongatók /cukros jégcsapok/. Kishúgom szeme sarkából figyeli a magyarázó férfit: profilja éles, éles, éles; tarkóján a haj kisleányosan felnyírva, mint a katonatiszteké, halántékán néhány ősz hajszál dereng a feketeségben, melyek finom, sejtelmes elhelyeződését fokozza mellettük a bőrt átszövő kék érhalózat, mintha egy kicsiny, téli fakorona volna ott; füle egészen a fejéhez tapad, de mulatságosan nagy, amit ellensúlyoz ugyan a kusza fodrozódás, ám a járatokban visszataszítóan sok a szőr, mint egy nem használt alagút bejáratánál terjeszkedő bozótos /a bokrok aljában valami olajos,

koromszerű maradvány csillag - megolvadt vas vonatpatkók
egy lilium hallókiúrtjében/.

Ünstsük le a vacsorát, igyunk a nőkre, a szerelemre, találkozásunkra! A férfi felpattan, felemeli poharát, néma és sürgető várakozásba merevedik. Családunk kapkodva követi. Erőszakosan csörömpölnek a tányérok, recsegnek a nehéz székek. Fenékig! A bor édes és bódító, hálás dolog újra leülni. A férfi visszaköltözik székével, kényelmesen elhelyezkedik, és tűnődve mondja. Ha bátran mernék tervezgetni, merek, azt mondanám, kisasszony, felutazik a fővárosunkba, leendő férjével meghitt fészekbe költözik, ismerkedik az élettel, nem fél. Ne féljen, én majd gyakran meglátogatom, remélhetőleg ön majd gyakran meghív ebédre. Tudja, egy magamfajtnak sokat jelentenek a szertartásos étkezések, mert ki volna képes, ha egyedül él, hogy például megterítsen, a húst késsel-villával egye, a bort pohárból igya. Ígérem nem leszek láb alatt, az a macska dolga, illedelmesen leülök egy sámlira, és összezárt combomra könyökölve várom, várom, amíg elkészül a lekváros derelye. Az a kedvencem. És amikor a férje hazaérkezik fontos munkájából, szemérmesen elfordulok. Atyja helyett atyja leszek, kisasszony!

Asszonyom, villan a tekintete anyáinkra, önök ebben a kisvárosban élnek, és talán fogalmuk sincs egy mozgalmas élet káprázatos színeiről. Hát utazzanak fel önök is, miért rekeszterének ki magukat, miért? Újfént elkapja anyánk kezét, s úgy lapogatja, olyan erővel, mintha szét akarná morzsolni. Kóstonjanak bele!

Kint heves szél dobálja magát, az egyenesekben eszeveszetten végigsüvít. Rázkódnak az ablakok, szinte dobként rezeg az üveg, látható miként (a nyomáskülönbség folyamányaként) horpad, domborul, horpad, domborul.

A férfi derekasan iszik, már elfogyott a bor, apánk restelli, hogy nincs utánpótlás. Sebaj, mondja az idegen, ha megengedik, felhívom itteni ismerősömet, hozna nekünk néhány buteliával. Igen, ma ünnep van, teszi hozzá. Majd fennhéjáz: szeressen mindenki mindenkit! Aztán a már megszokott heves váltással ledobja zakóját, és a kagylódért nyúl. Vállával támasztja füléhez, akár egy hegedűt, baljával felemeli a telefondobozt, jobbjaival erőszakosan visszapörgetve a tárcsát tárcsáz. A mandzsettája sliccében nagy szemű lánc csillan, feszesen átfonja csuklóját, hamis ezüst. Inge svejfelt, kidomborítja kis pocakját. Miközben várakozik, szórakozottan lecsippent anyánk vízipálmájáról egy levelet, ajkai közt tologatja ide, oda. Majdhogynem üvöltve beszél, mondatai most kurták, parancsolók, hatalmas horkanásokkal szakítja meg gyakran őket. Rosszul ácsolt, idegenszerű közmondással búcsúzik.

Ilyen kutya időben talán nem kellene a barátját kimozdítania, mondja apánk bátortalanul. A férfi nem válaszol. A könyvespolc előtt áll, ujjait végigpattogatja a könyvek bordáján. Pokk, pokk, pokk. Én szeretem a zenét, nem félek tőle. A szavaktól már inkább. Ki gyűjtötte ezeket a könyveket ilyen hozzáértéssel? A fiaméi, feleli anyánk dallamosan. A férfi megfordul, hangja panaszosan vádló. Róla nem beszéltek. Vagyis hallgattak /rólam/.

A szél, aki az imént vadul zörgette az ablakot túlzott igyekezetében nem számol a külső ablakkerethez tapasztott hóval: az üveg feszül - ám néma marad. Akkor reccsen meg, amikor a kíméletlenül, pofonsebesen, döbrenve kicsapódó ajtó keltette légáram kiegyenlíti a nyomáskülönbséget.

Kik vagytok, ti, ismeretlen emberek? Vagytok vagy tízen, széttörtek a csemet, vastag bundáitokról porlik a hó. Fonott korsókban hoztok bort meg pálinkát, és több a pálinka, mint a bor. Arcotok piros, a nők ajkán felrepedezett a gyöngyháZRÚZS, hajuk túlhidrogénezett, hónaljukba parfümöt vertek. Ledobáljátok fagyos irháitok, korsóból isztok, rögtön táncolni kezdtek. A nagyszobában félretoljátok a bútorokat, milyen különös tánclepek!

Apámék szótlánul behúzódnak kishúgom szobájába. Az ágyra felhányt bundák a plafonig érnek, a nedves írha vizeletszagú. Reng a padló. Ti maradjatok itt, nekem mennem kell, mondja apánk, mégiscsak ő a házigazda. Senki sem mer a másakra nézni, mert akkor menthetetlenül (és: viszont: letagadhatatlanul) tudomásul kell vennie az arc merevségéről, hogy mi folyik itt. Mi? Állnak egymás mellett a kicsi szoba közepén.

Ekkor kinyílik az ajtó, a küszöbön imbolygó egyensúllyal áll a férfi. A mondatai is ilyen bizonytalanul gördülnek elő. Egy vernyogó mi?-vel támogatja őket. Részeg gráciával meghajol, aztán apánkhoz lép, és kedályeskedőn átkarolja vállát, mintegy megtámaszkodik. Hát se házigazda, se szívesség, mi? Megjött a bor, nem túl jó, de ha nincs ló, jó a számár is, mi? Kisasszony, kistrokon! Bizonyára imád táncolni, hát jöjjön! Tud magácska hullahoppozni, mi? Hölgyeim, petrezselymet árulnának, mikor annyi a férfi s szükében az asszony nép, mi? Ne vonakodjanak, evés közben jön meg az étvágy! Mi? És kitárt karokkal tereli őket, mint valami óriási madár.

Apánk lehorgasztott fejjel megy utánuk. Aztán tölt a poharakba. Nevetséges, szánaalmas az igyekezete s a szándék, mellyel házigazdának akar látszani. /Nőnek a követelmények!/ Mosolyt erőltet arcára, az otromba vicceken fel-felnevet, kezében a tálcán zörgő poharakkal

gyerekesen szalaloznak a testek (tárgyak) között. /A látszat nyomasztó könnyűsége./ Mert valójában a vendégek a ház gazdái, s ő a vendég - bár az sem. Nem fordított világ ez, hisz akkor elegendő volna a talpára állítani, a rosszat jónak, az ellenséget barátnek, a nemet igennek mondani, s újra tökélyre eligazodhatnánk. Kártyavilág: hiába fordítod vissza, ugyanaz az arc mered rád.

Kishúgomat az asztalra emelik, karok állványa nem engedi leszállni: forgatják. Nővérünk megfeszülve próbálja távol tartani partnerét (az izmok tragikus játéka). Eloltják a villanyt, csörömpölve betörnek az üvegezett szekrény ajtaja. Csinálj valamit, hangzik anyánk segélykérő hangja. Csinájj, csinájj!, utánozzák. Apánk kezéből kiverik a gyertyát, röhögés, sikolyok, kravál.

Apánk belemerevedik a sötétségbe. Nagyon szégyelli, hogy ez megtörtént velük. Dehát nem hozhatja a vadászpuskáját. Az ember nem lőhet a vendégei közé. Vannak dolgok, amiket az ember nem tesz meg, nem azért, mert meg van kötve a keze, mert meg van kötve a keze sem tehet meg bizonyos dolgokat. Apa, hol vagy!, kiált nővérünk rekedten, tompán. Apánk megzavarodottan áll mozdulatlanul. Minden olyan kusza és bizonytalan. A tétlenség tett vagy habozás? Állni és várni, miközben olyan üregek keletkeznek, melyeket bármi betölthet?

Ekkor iszonyú dörrenéssel széthasad a meghajlított ablaküveg. Az éjszaka, mely sötétség és szél és hó, bejön a szobába. A sötétség nem óv, a szél nem fúj el, a hó nem takar be. A szoba nem szoba, megnevezhetetlen. Az ablakkeret üres, üres.

Amikor egy mondat felrobban, szétszóródnak a szavak.

BAGOSSY LÁSZLÓ

Doubletta

Doubletta szép közép-kelet-európai
nősténymajom tisztára lejött a bőr
a szívemről az apja a rúzsgyár
igazgatója szorong a szájbérem ettől
hé tegnap láttam a lányodat háton
úszni a divatboltban ha szar a
lehelleted csak átjössz hozzánk
az apám a szájspray-gyár igazgatója
perfekten beszél entellektüelül bár
szuverén jogod persze megkülönböztetni
értelmiségi és értelmességi szagot
a lányodat azért csippentsd fel és
sózzad meg vele a szobámat ott majd
társaskodásokat végzünk és össze-
izzadjuk a kontaktusunkat netán
repetitívkedünk a kedvenc minimál-
zenémre de mindenképpen magyarázatra
leszünk szorulva happy birthday to you
veszt európa eljött az önkifejezés
önbefejezése hol az ösztönrács-reszelőm
hol a bombaölő késem kedves Doubletta
álmaim földi megnyiratkozása tudod
hogy mennyire megviselt a sereg nem is
örültem mikor leszereltem végre happy
birthday to you magyarország csecsemő-
terroristák véres inge szárad bennem
egy kötélén kedves Doubletta ne hagyd
hogy fecseggjek majd ezt is elmesélem s
ha eljössz te olyan Doubletta legyél
amikor rám néz egyik szemében a mi kis
jövők van és nevetés van a másik szemében.

mitévő lét
esetleg
mitévőn levés

Mert mitévő legyen az ember ébredéskor
rúgja le a rácsos paplant nyisson
ablakot eressze be a hőesést /be szép
az ablakok kedveskedése/ szippantson
és szellőztesse ki jól a rendszert
még ha gágog is tőle a bőre ettől lesz
gyors és rugalmas a gondolat mint a
gumibot kedves Doubletta szerinted
mitévő legyen az ember ébredéskor ha
hosszúkáslábú sárga áfonyabogár ő aki
nem szerepel semmi lexikonokban ámde
fölkel ámde pisál ámde eszik fogat mos
ámde öltözik bemegy az egyetemre ahol
az ünnepi faliújságok nem ijedősek ahol
a pályatársak ámde hideglelősek és
esztéta nevelődik az emberből velük
nem pedig téli ciklámenbélés a szövetszongorákba mert mitagadás izmosabb az
intézményes szófogadás és nyápicabb a
nehézményes szófakadás /hocsánat itt
piros izmokról van szó mentesen minden
árnyalattól sajnos még mindhiába/ most
ráharapok a nyelvi intelligenciámra
kedves Doubletta szerinted mitévő legyen
az ember ébredéskor ha nem akar semmi rosszat
csak hogy a nedveiből kifosszad és ha
szépeket beszél akkor megdicsérjed de
hagyd hogy előbb ő haljon meg hogy ne
fájjon viszont gyere el a társadalmi munkára
mert kell a pénz a közös klubra ez nem nehéz
és igazán nem kell magadat összetörni
például kigazolni az utcakövek dudvás
réseit satöbbi.

a „nocsak nocsak szerelem” című festmény

Ülök egy ideiglenes tócsa partján szép
fekete dekadens értelmiségi ruhában
gondolom így örökítsetek meg piktorok
ám jó egy felhő és leszáll rám és felold
és fölemel ez hát a halál ó szent patetika
és azt mondja hű de kurva nehéz vagy
miközben arra repül három kiló sajtószabadság
mondom nem én vagyok nehéz hanem az élet
mire ő megharagudik visszacsinál és ledob
hogy na ne izéljek de pont a Doubletta mellé
aki egy parkírozóban gyönyörű terveket forgat
a fejében gondolom így örökítsetek meg piktorok
te meg Doubletta vigyázz mer el fognak ám
szédülni azok a tervek esetleg foroghatnánk
módjukra mi ketten s jó egy irodalom-
művészettudomány szakot végzett komoly
ember modja hogy hé Pepino herceg te
tisztára belekötöttél a szerelembe s kértem
hogy utcabetyárilag érti ezt vagy pedig
cementileg de ő csak tova miközben a
Doubletta meg mondja hogy mindennek vége mer
két dudás egy csárdában nem fér meg mire én
hogy a két dudád énnálam pont megférne mire ő
meg mosolyog hogy ejnye Pepino herceg ez a
jópofáskodás nem a te formád na tóld el innét
a biciklidet mer szólok apámnak és kirugdossa
a küllőidet és már ordítózik is azokkal a
gyönyörű ajkaival gondolom így örökítsetek meg
piktorok de akkor jó egy nagy busz és egy
másik ideiglenes tócsa mocskával lemos minket
a képről mi pedig teljesen széjjelfolyódunk
azt hiszem ezután az érdekesebb festmények
következnek.

TOMPA GÁBOR

Nemzedékváltás

Mi nem értjük az árnyalatokat
és nem gomboljuk be nyakig az inget
vezényszó-reflexeink sem oly
kifinomultak mint a süket és vak

katonáknak akik már régóta maguknak
ássák a harci vermet hogy másvalaki
hulljon majd bele és nem szégyelljük
rózsavörös füllel ha egyik kezünk

ott matat a zsebben amikor
gránitseggű bazaltkeblű magyarul (is) beszélő
lányok képtelenek engedni az
árból holott szegények nemzedéktársaink

és nem dúdoljuk már az éneket hogy
hej! apáink arcát mardossa a szégyen meg
a szél és hej! anyáink arcát is mardossák
az örökzöld könnyek és nem ordítjuk

torkunkszakadtából házfalakon jegenye-
fákon és kerítéseken csüngve hogy
TŰZPIROS TÁNCRA FEL KI JÓBARÁT! mert
nem húzunk mi fiatalon sárcipőt és

nem szakítunk fiatalon láncszemet és
nem gomboljuk be nyakig mert
benne vagyunk hej! nyakig és
csudajól szórakozhatunk!

SOLYMOSI BÁLINT

a gyümölcsíz

szaggatottan ,mintha képtelenségeitől maradna
magára..... egy szokásos fordulóban.....
.....egyadta görcs,- és vallomásvágy!,...
le-leáll, s fölnéz az üzenőszenvedély fáradt

szén,- vagy friss nedves mészdarabkái után forgódva a
kihalt folyosón, mintha végképp cserbenhagyná az
ereszkedő/emelkedő köztes figyelem; hol lehet
ez a szuka?... ,a kicsit /f/ élénk?kevés hallgatást

választja szemben /a teljességgel megszűnő/ mindennemű
kiváncsallommal; úgy sem felelek meg neki!... mondja, mint
ha a ..... vékony, gumicső-alakú
kakasfúvókáit csípné össze egy-egy virágszirom-

szerűen záródó fémkupolácska; szűkülő hangot
hallat..... ,rózsaszín hurkapálcájával uzsonnájába
bök, aztán egy ezerféle színben és formában
játsszó gyurmasárkányba... fogja ,fölemeli bal térdét...

az estébe lötytyent brómozott kávéból hol álmatag
hol meg felviruló tudatlansággal félre néz.....
mintha külön-külön szintelen kémiaapocskák hántanak
fel rajta a függőlegest; /az nem igaz ,hogy meg.

se szeppen!.../ mennyire ártalmatlan ácsorog... végén
a féltékeny ,önelhajló látatlannak! ;makacsan dugdossa
fejét a más-másforma esővízbe... ,itt kellene az,
ami az időt teljessé teszi ,mondja

.... egy helyből változó! ,míg jómgá ,mint ha...
elévült macskán tapodna izgalomban ,/múlélegeztetés?/ a
vers tagjait rángtja föl ,le... és nem okvetlen
sértődékeny hangulattól ostobán /ingatagon

de a számonkérés előtti erőtlen .vigyorán
segítve... maradjon ez a rohadt kép? , kiált föl neki
pont középre ugorva ,vissza a gyors' sötétülő és gyors'-
ellágyuló feljáróba; mit tudsz ,hallod? ,kérdi

a másiktól..... ,mikor már vele zuhan a rejt'hely
puffatag faajtója alá... nem érzi ,de a féreg-sárga
forróság a bőrét mintha összegyűrné s aztán
aprókat tépdessze a formátlan hasról ,a karról lábról...

minden ,akár ha korareggel nyakba kapott
óvadástáska ,szökell libeg a penészes szűkös mélybe;
nem nem szól senkihez /fennakad a régiségeken!/ ,mint
ha igazán csak most ébredne a ház ,s nyomban üresen

állna meg! ,ürítetten fojtaná vissza a kibaszott
levagót a szabálytalan mértani csöndben; hát elmész?...
fog neki a társalkodásnak újra ,mint ha a
belőle kiszakadt maskarát tejes-színű neoncsőben

szúrná maga elé a földbe; egyszeres PORFÉNY! gondolja
majd később, együgyűn ellenállva ,vagy eltévedve
a fönti némaság játékküvegei-és állatai
közt; kötetlenül ,mint mikor jobbhíján ír és jóformán csak

élethűn utánozva a morc öltözetlenség
tagbaszokdtját... örökösen a mennyiségi idő
tűzőpatronjait robbantgatva rá a fekete papírra...
mintha semmihez sem volna már elég érzéke ,vagy ha

mégis ,fürkésző kezekkel egy túl közeli fal mocsaka
s a krétatégely között esetlenkedve.... ,a srégen szomszédos
borbélyűzlet kirakatában látja meg fejét;
istenem ,hogy fogok már megint kinézni!... szipogja ,de

elnyomja hangját a bentről áramló opera zaja;
az nem enged benyitnom! ,füllenti ,mintha máris gerinc-
oszlopában váltogatná egymást foszfát- és cukorcsigolya...
ahogy előre gondban ,akárha rossz képtől, visszalép

gerencsér gábor

*bevezetés
a széptörténelembe*

A 80-as évek elejétől indul Esterházy Péter monumentális vállalkozása, az irodalom műfaji és stíláriis "felülvizsgálata". A Bevezetés a szépirodalomba kötetdarabjai és újrakomponált teljes kiadása kísérlet annak megállapítására, vajon tényleg kimerült-e az irodalom eszköztára, és tematikai tradíciói valóban korlátokká merevültek-e? Könyvei e kérdésekre adott válaszok. Eljátszik műfajokkal, hagyományos szituációkkal, irodalmi toposzokkal és közben megoldásokat kínál. Az anekdotát, mint csupasz, hamisítatlan történet-váztt, egy nyelvet, mely logikai bukfenceivel, személyességével és leleményével felöltözteti a történetet, és egy sajátos írói modort, az állandóan kommentáló, ironikus szerepet, mely folytonosan összekacsintó, cinkos viszonyt épít ki író és olvasó között. E könyvenkénti töredékekből valóban összeállhat olyan harmónia, ami feloldhatja az irodalom tucatírásainak és az avantgarde-ot erőltető egyénieskedésének görcsét.

De hogyan alakul a kísérlet akkor, ha valaki az irodalom mellett felülvizsgálja annak foglalatát, a történelem itt elfogadott modelljét is? Mi történik, ha Esterházy irodalmi kérdéseit valaki a történelemre vonatkoztatja, egy ide-oda hanyóddó kisebbség tagjaként hamis történelmi tudatot lát maga körül, és végig akarja kísérni ennek kialakulását? Mi van akkor, ha az író nemzetiségi? Ezek Grendel Lajos kérdései.

A Bevezetés a szépirodalomba sorozatcímében is jelzi a darabok összetartozását. Az Éleslövészet, a Galeri és az Áttételek között ilyen formai közösség nincs - az alábbiakban mégis egy történetként fogjuk kezelni őket. Mi jogosít fel erre? Az Éleslövészetben Grendel több megjegyzést tesz erre vonatkozóan, és ezek szorosan összefüggnek a történelmi folyamatokról alkotott véleményével:

"Akár visszafelé nyomoz az időben, akár előre, újra meg újra ugyanaz a kép tárul elé." "Csak a dramaturgia marad ugyanaz. A szenvedés, az öldöklés, a feljelentgetések és üldözések unalomig ismételt színjátékai. "Mindezeket ugyan egy bizonyos "tekercs" kapcsán jelenti ki, a tekercs és Grendel viszonyáról azonban később még szó lesz. Ezen kívül Grendel azonos szereplőket mozgat könyveiben, (pl. mind az Éleslövészet, mind a Galeri nyilas pártvezérét Fried úrnak hívják.), illetve látszólag különböző figurákat ruház fel olyan jellemmel, hogy egymásnak szinte ikertestvérei lehetnének; könyvenként ismétlődő, azonos élethelyzeteket dolgoz ki (a Galeri El-jének - "A beosztásával járó semmittevés akkor már a szürkeállományát ostromolta, és ő nem tehetett mást, tárgyilagos tanuja és szigorú bírāja volt a saját leépülésének." - kapcsolata az Áttételek

"főszereplőjének" jellemével; "...igyekeztél a nap minden órájában elfoglalni magad, csak hogy ne kelljen az ürességre gondolnod, mely körbe kerít... a valódi semmittevés az a nyüzsgő életforma volt, amit az utolsó években olyan eredményesen és precízen hegyakörültél..."; az Éleslövész-beli török és osztrák városelfoglalás kapcsolata a Galeri-beli város lovak általi elfoglalásával. A regényeken belüli legfontosabb összetartó kapocs azonban nem e formailag rokon elemek láncolata. Nem fűzheti egymáshoz a részeket a cselekmény, mert lineáris cselekmény alig van. Nem nevezhető cselekménynek az Éleslövész és a Galeri, illetve, az Áttételek első részének gerince: csupán anekdoták, kisebb-nagyobb epizódok és kommentárjaik alkotják a szöveget. Kétségtelenül tartalmaznak egy szilárd kiinduló és lezáratlanul hagyott, nyitott befejező pontot, a közöttük zajló eseménysor azonban töredezett, megszakított, sorozatos előre és hátrautalásokkal, visszacsatolásokkal tarkított, ráadásul az ismétlődő motívumok miatt nem is önálló - ezért fölöslegesnek tartom a "cselekmény" megjelöléséhez való ragaszkodást. Sokkal jobban látható az egy-történet folyamat-jellege, ha nem közvetlenül az anekdotikus részekre, hanem azokra a fő vonalakra figyelünk, melyek mindhárom regényben fellelhetők, és amelyek - mint egy pókháló szálai a spirálisan körbe haladó és ezzel részekre tagolt menetet - össze is kötik az egyes szeleteket és a középpontban - a XX. században - találkoznak.

Az Éleslövész az 1600-1700-as években indul, egy tekercs ürügyén. A Galeri az 1848-as forradalom palackba zárt szellemével kezdi a "történetet". Az Áttételek pedig a világ romlásának újabb, tovább szűkített állomásával nyit, 1914-gyel. Mindhárom kítet kibővül egy XX. századi résszel; mondhatni a könyvek

ezzel a XX. századi darabjokkal fedik egymást. Olyan háló ez, melyet bármelyik ponton érintünk meg, az egész mozgásba jön, és minden rezonanciája a központban - itt, most - összegződik és erősödik fel. Az alábbiakban főleg a fenti vonalakat vesszük szemügyre. Mivel jórésziük az Éleslövészetben indul, ezt választjuk alapul, ennek adjuk legteljesebb elemzését. Ezt követően már csak azt mutatjuk meg, hogyan haladnak tovább a másik két regényben, s végül - ez az Áttételek második fele - milyen állapotot hoznak létre a mában.

Az Éleslövészet már a borító tipográfiai megoldásában is jelzi a szándékot. A képen egy fiút látunk, feje fölött és körülötte almákkal. Egyértelmű utalás Tell Vilmos történetére; valaki a véreire, a szeretteire lő, ennek minden gyötrelmét, felelősségét, félelmét vállalva. A célzás azonban itt tovább bővül; szanaszét szórva több alma is látható, előlegezve ezzel a többszöri kísérletezés lehetőségét és utalva egyúttal a már elrontott, sikertelen kísérletekre is. Ráadásul nem tudni, mi kap találatot végül: a belső lapon a fiú testén is célkeresztek vannak, nemcsak az almán. Tehát olyan vállalkozás ez, mely akár a legnagyobb kudarccal is járhat, könnyen elpusztulhat az is, akit meg akar menteni a célzó.

A regény középpontjában egy misztikus, homálytakarta motívum áll: az Olsavszky-ház XVIII. századi tekercsei. A tekercs, mint ürügy és eszköz választása nem véletlen. Mai történelemszemléletünk alapja, a hiteles és hamis események elkülönítése a forrásokon, a dokumentumokkal való igazolhatóságukon nyugszik. A tekercs tehát a hitelességet hivatott szolgálni. Ezt támasztja alá a felépítése is. Számtalan részből, néha ellenkező pártállású személyek irataiból

áll, akár egy megkésett kódex. (A tekercs többek között tartalmazza Somogyi Juhász Péter írását, Kenéz Borbála naplójának részletét, idéz egy holland követ naplójából, közli P.Sándor református lelkész "felforgató" iratát, sth.) Grendel a tekercset és látszólagos hitelességét azonban arra használja fel, hogy nevetségessé tegye a teleológikus történelemszemléletet, úgy építi fel a tekercset, hogy abból a történelem céltételezéssel leírhatatlan, irracionális folyamatnak látszik; "A város hét évszázados története frappáns cáfolata az egyenes vonalú progresszióról alkotott gyermeteg hiteknek. Ki vagyunk szolgáltatva a "nem várt" események vaskos naturalizmusának, a valóság lépten-nyomon helyeshítt, vagy kiegészített bennünket. Amiről szó lesz, annyira irreális, hogy szinte valóságghú már." Ezzel párhuzamosan szinte lehetetlenné teszi, hogy az olvasó a tekercset hagyományos módon, racionálisan közelítse meg. Átszövi ködös, misztikus körülményekkel, sőt éppen a misztikát teszi meg a múlt legfőbb meghatározójává, minden "történelminek" nevezhető "tény" ezen a csodákkal, földöntúli jelenségekkel hímzett könnyű függönyön át válik csak láthatóvá. ("Az elbeszélőt viszont az tudja igazán lázba hozni, ami nehezen adja meg magát, ami minden hóbortos, gyermekded, misztifikált racionalizmusnak ellenáll...")

Az eseménysor helyszíne a VÁRUS, mely egy másik országban ugyan, de ma is áll. A tekercsek történetei 1663-ig nyúlnak vissza a múltba, amikor a török elfoglalta a várost. Grendel minden felelősséget elhárít magától és óvja az olvasót is az "olcsó beleegyezésektől", - mégis az egyetlen értelmezési lehetőséget az innen induló és a történelmen végigvonuló sorozatos, a XX. századdal analóg helyzetek sokasága

jelenti. A történetek olyan szituációban zajlanak, amikor két ellentétes pólus satu-pofája között egy beszorított kisebbség kényszerrel dönteni. Mindezekre pedig egy olyan írói tudat reflektál, amely éppen ezeknek - a kényszer nyomait magán viselő - döntéseknek a terméke.

Az a nemzetiségi-lélektani alapállás, mely az itt lezajlott dolgok magyarázatául szolgál, az alávetettség és a belőle áradó félelemverte alázat, először Boross Ambrus városbíró és a bevonuló török csapatok vezére közötti dialógusban jelentkezik; "Szeretnénk megismerkedni a lányoddal. 16 éves, ha jól tudom. - Tizenhat. - Hatvanhárom kiló. - Hatvanhárom. - Alig várja, hogy megismerhessen engem. - Alig várja." (Ugyanakkor ez nemcsak a leigázottak magatartásmodelljének az alappillére, a besugás a születő vagy a gyenge hatalmak első lépése is.) A regény ezekre az állandó viszonyokra épül. A megegyező helyzeteket és az életbenmaradás szükségét által irányított, kiszolgáltatottan született döntést jellemzi Grendel, mikor a német csapatok bevonulásakor szóról szóra másolja át azokat a sorokat, amelyek a török általi városelfoglalásról szólnak. A gesztusok, a szavak nemcsak tartalmukban, hanem totálisan azonosak. - A hierarchia alján lévők számára nem a hatalom minősége, hanem a viszony, a fölöttük álló hatalom pusztán ténye, a fenyegetettség a döntő. Teljesen mindegy, hogy török-német, vagy a később jelentkező kuruc-labanc, szlovák-magyar pólusról van-e szó, vagy a talán belviszálynak számító református-katolikus ellentét őrli fel a város lakosságát. Mindegyik esetben olyan erők szabadulnak fel, melyek a történelem fejlődéselvű felfogásába beerőszkolhatók ugyan, de teljesen értelmetlenek egy olyan elme számára, aki hisz abban, hogy a változásokat nem előre és hátrafelé megírt elvek irányítják, hanem a

szabad akaratból fakadó helyes vagy helytelen pillanatnyi döntések. Márpedig ebben a közegben nincs sem akarat, sem szabadság, sem döntés. Az egész fölött az a szellem áll, mely a tekercs Somogyi Juhász Péter iratait tartalmazó részéből árad; a pillanatnyi hatalom kiszolgálása. Kényszer van és ennek XX. századi eredménye, "a történelmi csőd".

A szabadság csupán egyszer kínálkozik fel torz formában a városnak, mikor a lovas futár, mely a fölöttes városból naponta hozta az utasításokat, egyszerre elmarad: "A lényeg az, hogy létezett egy hivatal, amely előírta miképpen kell cselekednünk, pontosabban; miképpen kell helyesen cselekednünk... Éppen ezért kutya kötelességünk az utasításait végrehajtani, hiszen országos érdekekről van szó." Ami a város vezetését ezután vezeti, az nem a város ügye - hanem a látszat megőrzése. Fenn kell tartani a hitet a lakosságban, hogy létezik fölötté egy szerv, futár kell, hogy lássák, bár ezentúl a vezetés indítja. Szülehetnek jó törvények, lehet szilárd a belső rend, a hiba már megtörtént. A város innentől számított történelme hazugságban fogant és a lakosságban gyökeret vert a kétely; "... az elmúlt évek fejetlensége mély nyomot hagyott alattvalóink gondolkodásában... Immel-ámmal vesznek részt a közmunkákban...elsajátították a képmutatás összes fortélyát...szabadosak, gyalázatos szavakat firkálnak a házfalakra...a tekintetükben...közöny és rideg megszokás."

A történelmi blokk nem folyamatos - nem áll össze egységes krónikává. Folytonosan szegmentálják azok a beszúrássok és írói fogások, ahol Grendel kapcsolatot teremt saját korával. Laza asszociációk halmaza, amelyen belül megszakítás nélkül követi egymást a holland követ

naplórészlete és az Őrhegy-utcai kultikus nyúl vadászat, a város alaprajzáinak leírása és a jelen betonbörtöneinek, "blokklakóinak" víziója, és a tekercs visszajáró "Rolygó" szellemének az elbeszélő nagybátyjával való lehetséges kapcsolata. Közbeiktatottan ezek foglalják magukba és igazolják az olvasó gyanúját, hogy - Grendel tiltakozása ellenére - talán a tekercseknek mégis van valami kapcsolatuk a mával. A legkézzelfoghatóbban ez a nyúl vadászatokban érhető tetten. A történelmi sorsfordulókör bekövetkező nagy városi évések itt nemzeti jellemzővé válnak: "Nem az a fontos, hogy kődnyulakra vadászunk, hanem a vadászat bizonyos kultikus, szimbólikus jelentése..." "Aztán éjjél tájban föltálatják a nyúlpörköltet, és senkit sem botránkoztat meg az a körülmény, hogy ezek csupán bolti nyulak... Halált megvető bátorsággal fogyasztják a bolti nyúl húst és köpködik szét a söréteket a szobában. A csata eldőlt. Minden marad a régiben." Az a rítus, mely Herzog Nosferatujában a feledést, a halál közelébe utolsó, fölényes emberi mozdulatot jelentette, itt üres, értelmetlen múlt-idézésé degradálódik, ahol valójában tilos nyúlra lőni, olyan álhagyomány-ápolássá süllyed, melynek egyetlen célja a múlt teljesen hiábvaló ébrentartása.

A regény első része, a tekercs és a kommentárok, a fejezet végén egyetlen következtetésbe torkollnak: "Édes fiam, elrontottunk mindent". Ez fontos mondat. Amit Grendel a továbbiakban és a másik két könyvben leír, ezzel a "mindennel" és elrontásával foglalkozik. Távolról felmerül egy valamikori aranykor képe, melynek határai már elmosódottak, nem állapíthatók meg. "Hiába, semmi sem volt a régi már. Az elbeszélő nagyapja szerint ugyan az sem volt a régi, amire az elbeszélő apja megesküdné, hogy

a régi volt még. Így aztán, hogy mi volt a régi és mi nem, misztikus ködbe veszett..." Ezután kapcsolódnak be azok a dolgok - köztük az irodalom - melyek félresiklottak, vagy kérdéssé váltak a történelem folyamán.

Grendel kétszázharminc-egynehány évet ugrik, egy szerkesztőségben vagyunk július 32-én. ("... aki egyszer korrumpálódott, annak mindegy, hogy milyen napot írtak a naptárban.") Az idő fiktív, feltételes, mint ahogy feltételes módban, Esterházyra emlékeztetően fogalmazódott az elbeszélőre vonatkozó összes rész: "Ha az elbeszélő regényíró volna...". Nem pusztá írói allűr ez - a feltételes mód és a fiktív idő a jelenlegi nemzetiségi léthelyzetnek is frappáns jellemzője lehet. Mint ahogy az egész fejezet felett lebegő, mottóul, emlékeztetőül szolgáló mondatocska is az: "Hát ne éljen (Alvinczi) Eduárd?". A kérdés - melyre a Galeriben kapunk választ - tipikus magyar kérdés. Nemcsak Arany és nemcsak Krúdy - Grendel "mestere" -, hanem a helyzetazonosság miatt is. A nemzetiségnek többször, nap mint nap fel kell tennie ezt az Arany által megfogalmazott kérdést.

Szerkesztőség-irodalom. Ez a szűk közeg csak egy darabja Grendel félresiklott világának. Akárcsak Esterházy, derűs szépséggel fordul az irodalom konzervatív felfogása felé: "... ha az elbeszélő regényíró volna... volna egy tükre, amelyben a valóság visszatükröződik, egy nagy-nagy realista tükre, amelyben pókok meg skorpiók mászkálnának ki-be." "Az elbeszélő azonban gyűlöli a regényeket, mert minden soruk, minden mondatuk, minden lélegzetvételük hamis." Határozottan tagadja az író elnevezést és a regényt, mint kifejezési formát. Itt derül ki Grendel igazi szándéka és az "elbeszélő" titulus oka; a tükrözés-modell és

regényelmélet a történelem grendeli menetét nem képes leírni. Csak tükröz, anélkül, hogy maga is valósággá válna. Ha viszont Grendel elbeszél, olyan anekdotákat közöl, melyek nem rendeződnek történetté. Ha elbeszél, akkor maga is valóságot teremt. Ezt nem is teheti mással, csak az anekdotával, amely mint az egyik legrégibb és életközeli közlési forma, egyedül képes arra, hogy az írói fogásokkal "felhígított történetet visszavigye a látványhoz". ("...Ha az elbeszélő regényíró volna, mindenekelőtt azt a szilárd pontot keresné, ahonnan a rálátás a történet csomópontjaira a legzavartalanabb, s mintegy mentes a ködöktől és füstöktől, a történelmi és privát önámítások vírusaitól...Mit érdemesebb tenni hát? Leírni a látványt...") Nem a valóság látszata kell - éppen hogy maga a valóság.

Fiktív időben, feltételes módban elképzelt dolgok. Lehetnek-e igazak? Egy részüket gondolkodás nélkül elfogadjánk, ezek zökkenőmentesen beilleszkednek az olvasói gyakorlatba. Hamar túltesszük magunkat a feltételes módon, rájövünk, hogy maszk, és a sok "volna" mögött reális, megtörténhető események állnak, melyek nem azért elképzelték, mert nem valóságosak, hanem mert valóságuk megírhatatlan a regény szintjén. Ebbe a körbe tartoznak az elbeszélőnek és családjának történetei. Végtelenül egyszerű nyelven megírt hétköznapi események ezek; ami elhatárolja őket egymástól az az író állandó önreflexiója, és a módszer, amely minden eseményt valamilyen következtetéssel, múltbeli vagy jövőbeli utalással kommentál. "Csak múltbeli események vannak." - mondja egyhelyütt. És valóban meg is történik a visszacsatolás; az elbeszélő nagynénjénél egy titokzatos idegen jelenik meg, és ez az idegen nem lehet más, mint az évszázadokkal korábban élt Boross Ambrus szelleme. Ha pedig a múlt ilyen kézzelfoghatóan jelen van, ki tagadná,

hogya mindaz a szellemiség, mely a régebbi korokat körülölelte, misztikus, megmagyarázhatatlan jelenségeivel most is köztünk van? Ezen a ponton az elbeszélés valóban csodákkal gyarapszik és az a dolgoknak az a másik része, melyet az olvasó már nem tud egyszerre megfajteni. "...fényes nappal, búgni kezdett a Sütő Mihály műhelyének bejárata fölött virrasztó réz borbélytányér..." hogy "amikor holdvilágos téli éjjelen, kopogó fagyban lovas csapat vonul keresztül a városon, /.../ egy fia lovas ember sem látható az utcákon"... hogy "Flórián Emil, a Takarékpénztár régi, megbízható tisztviselője félholtra verte a feleségét, kivette a két gyereket a szlovák iskolából és egy hétre rá, hogy átíratta őket a magyarba, fölakasztotta magát a szőlőskertjében" ... "a nyulak lerágták a gyümölcsfák kérgét"... "Varannainé 16 éves kislányának, Ibolykának megjelent Szűz Mária". Halmozottan, keverve csodás és közömbös dolgok követik egymást. A csodák jogossága vitathatatlan; egy irracionális jelen nem lehet meg nélkülük. Az igazságot éppen nem a misztika leválasztásával és a realitások elkülönítésével kell kihámozni. Mert bármennyire elképzelhető, nem fontos az, hogy ezidőtájt lerággják a nyulak a fák kérgét, viszont bármennyire felfoghatatlan, nagyon fontos, hogy a láthatatlan lovas csapat, akár az évszázados folyamatos félelem hadserege, átcsőrtet a városon; nem fontos, hogy a trafikos cégtáblája agyonüt egy kandúrt, de fontos, hogy az utcában, mely az elbeszélő nagyapjának a történelem színterét, Görgy lakhelyét jelenti, a magyarul alig tudó szlovák régész csak a város kurváját keresi. Fontos, hogy az elbeszélő apja a nagyapa kardpengéjére földeli le a tévét, hogy mint a város utolsó magyarjai, eltűzelik múltjuk összes relikviáját, hogy ne maradjon utánuk semmi, viszont mellékes, hogy Varannainé kislányának megjelent-e Szűz Mária vagy sem.

Mítosz és a ráció szinte kötelező együttélését jelenti ez, idomulást egy teljesen irracionális világhoz. Menekülés féle; a mostani, tapasztalható lét szörnyőbb a csodákkal teli életnél. A mítosz magyarázat volt arra, arra, amire a történelmi fejlődés elve nem magyarázat. Grendel több helyen is gondoskodik róla, hogy "regénye" módszereiben is kövesse ennek az azonosíthatatlan világnak a képét, ahol egy kijelentés gyakran egészen más dolgot takar, mint amire vonatkozik; "... sokat komolykodott dolgokon...amelyek most már hosszú időre változtathatatlanok, miként egy békeszerződés, vagy a mindig ravaszul tökéletlen törvények szent paragrafusai, amelyeknek sérthetatlenségét páncélozott járművek és gumibotok légiói védik." Ez maga is álhasonlat; a gumibotok látszólag vonatkoznak csak a törvényekre, a nyelvtani értelmezéstől eltérően a békeszerződést is ezek garantálják - így ad ez a titokban kiterjedő hasonlat az egész világunkat átfogó mechanizmusról teljes képet.

Végül Grendel az egész művet irracionálissá teszi; bevezeti Kánya urat, akit egy helyen elképzelt regénye elképzelt hősének nevez, másutt viszont egy esetleges "mit csinálna, ha regényíró volna" szerepbe helyezi, összemossa ezzel kettejük pozícióját. Rádásul közli Kánya úr egy levelét, melyben az egész első fejezetbeli tekereshistóriát mint tényregény-tervet meséli el, azaz ezzel a mozzanattal éppen az általunk olvasott múlt jó részét helyezi a fikció szintjére. Nekünk mint végeredmény, azok a következtetések és a kommentárok - mindazok, melyeket Grendel fejezetcímeiben "leszámolásoknak" nevez - és az események leszűrt értelmezései maradnak meg; hogy látása szerint a történelem, az irodalom nem teleológikus folyamat, hogy idejük és az egyén ideje a múlttal eltérhetetlen

kapcsolatban áll, s a múlt meséivel, legendáival csak enyhíti a jelen sarkaiból kifordult világát. Hogy jobb nekünk a misztikát bevonni a nemzetiségi sors alakítói közé, mint végignézni a mán és közben hinni a haladásban, a szabad döntési lehetőségben. "Hogy bármi jön is ezután, az már csak ráadás lehet...ez a vallomás az amit kerestünk, s ami kiinduló pontnak megfelelhette."

A fenti idézetek az Éleslövészet befejező mondatai - erről a pontról indul a következő regény, a Galeri. A leszámolások, a végső leszámolás megtörtént, az új könyv "tisztá lappal" nyitna, ha - mint már jeleztük - nem nyúlnának át az állandó szálak, melyek néhol szinte korlátot jelentenek, túlzottan determinálják Grendel gondolatait.

Szándékosan nem beszéltünk az Éleslövészet mottójáról: "az önzetlen jóságról és önfeláldozásról kellene írni. A született jóságról." Ez ugyanis a könyvben végig csak óhaj marad, az Éleslövészetben nincs egyetlen olyan tett sem, mely a mottó szándékának megfelelné. A leszámolás után éppen ez lesz a Galeri-nek és az Áttételek első részének központi kérdése. Azok a jegyek, melyeket az Éleslövészetben irracionálisnak, misztikusnak nevezünk, egy jobb világ ígéretét hordozták magukban. Tették ezt azzal, hogy ellene szegültek a történelem elfogadott logikájának és humánus magyarázatot próbáltak adni arra, mi teszi az embert képessé, hogy egyáltalán elviselje a történelem bakugrásait maga körül. A Galeri elején újra feltűnnek ezek a csodák, amikor a város szelleme, a forradalom, a nem kívánatos hagyományok és a lelkiismeret lidércei kiszabadulnak a palackból. "Hogy itt minden ami első pillanatban valóságosnak tetszik, megfoghatatlan, mint a füst. Amint hozzáérsz szétfoszlik. És az itteni emberek is ilyenek."

Ha azt keressük, mi az oka a "minden elrontásának", valahol itt a mítoszok körül kell tapogatózni. Grendel rátalál arra a mítosyra és feltételére, melynek kiveszése feleletül szolgálhat: ez Isten és a hit. A mítoszok szála a Galeriben ezzel erősödik. A hit hiánya a romlás okaként először Sággy úr és Vilcsek történetében merül fel. "Arra gondolt, hogy Isten kezében van". - Ez Sággy úr. Az ő züllése szorosan összefügg azzal, hogy története végére ez a tudat eltűnik belőle és átváltozik; "...minden ami van, az elsősorban őérte van...Van ő és vannak a dolgok, s ezeknek az a dolguk, hogy kiszolgálják őt, Sággy urat. S ez egyben az értékük felől is dönt". Vilcsek úr pedig szinte erőszakot tesz a hiten, amikor a saját spionkodását a vallással kapcsolja össze: "Hiszen a magánnyomozó nem vérszomjas fenevad, hanem az isteni igazság világi letéteményese...". Különbözően reagálnak a hit elvesztésére: Vilcsek úrból az idomulás művésze lesz, Sággyból pedig beilleszkedett ember.

A Galeri Isten és a hit létezésének-elvesztésének dilemmája körül forog: "Amit örökre elveszítettünk, a kegyelem állapota." "Mert ahol a szeretet jelen van, ott a pusztulás sohasem lehet egyetemes". "Ha nincsen Isten és nincs feltámadás, ostobaság, de legalábbis képmutatás úgy tenni, mintha még mindig volna szerepe és értelme a régi normáknak és viselkedési szabályoknak". Isten és hit sínpárján a kételytől a bizonyosságig minden stációt bejár a könyv. Legendák és mítoszok ezen kívül is vannak - pl. Borbáss Magdolna és Fazekas Lőrinc históriája -, de magyarázatukat és értelmezésüket a keresztény etikából merítik. A szerelmi gyilkosság ügyében nyomozva mondja Bohuniczky bácsi EL-nek (ami Lévaít jelent, de

jelenthetné az íleslövészeti Elbeszélőt, vagy akár Grendelt is); "Amit rekonstruálni próbálunk... a lényeg... az igazságot és csakis a színtiszta igazságot... Mi hát az igazság? Feltehetően bármi dolog, amiben egy darab szeretet van". Az Isten-hit-erkölcs hármasság - a Harag Napján - a Béke Veletek Otthon jelenetében éri el "megoldását". A Harag Napján lovak foglalják el a várost, akárcsak korábban a törökök vagy az osztrákok. Igazoltatnak, bekukkantanak mindenhová és a város lakossága tétlenül nézi az idegenek betolakodását. Egyetlen hely van, ahová a lovak nem tehetik be a lábukat: Bohuniczky bácsi korábban képzeletbeli és most az irreális helyzetben megvalósult álomháza, a Béke Veletek Otthon. A ház gondnoka nincs meggyőződve Isten létezéséről, de úgy alakítja az Otthon törvényeit, hogy köztes állomás legyen a hitetlenségből a hit visszaszerzése felé vezető úton. Ebben az utolsó monológban voltaképpen összegződik a mű egész világa, a történelem, a szabadság, az idő gondolatköre. Egyszerre fut végig a rezgés: "Az Otthon nem politikai párt, nem klub... hanem a város rokon gondolkodású lakosainak nem hivatalos egyesülése... alapszabályaink mindenféle párttagságot kizárnak... Nem hiszünk semmiféle történelmi küldetésben, teleológiában, mert véleményünk szerint nincs történelmi fejlődés... nem meghatározott irányban haladunk előre, hanem csupán egyik helyzetből a másikba... hogy mindnyájan egy dolgot akarunk úgy igazából /.../: élni". Ezek az Otthon legfőbb alapszabálypontjai.

Grendel történelmi nézetei nem változtak tartalmukban, hanem kibővültek egy sajátos idő-felfogással, mely megkönnyíti a válaszádat a csodák létre és lehetővé teszi a folytonos leszámolást, a személyen belüli mindennapos Harag Napját. A Harag Napja

ítélkezést jelent, utolsó ítéletet, a jó és rossz elkülönítését és a választást. Ebbe az ítélkezésbe minden beletartozik, a lehetőségek is, amelyek Grendel szerint azáltal, hogy megtörténhetők, olyanok, mintha meg is történtek volna. Hogy bármelyik pillanatban ítélkezhessünk a múltnak állandóan bennünk kell élnie, "Csak múltbeli események vannak" - mondja Grendel az Éleslövészeten. "Nincs jövő és nincs múlt, ami egyszer megtörtént, az szüntelenül itt van..." - mondja a Galeriben. Az idő veszedelmes ellenség; akik Istent halottnak hiszik és visszarettennek a történelemnek való kiszolgáltatottságuktól, azoknak az idő is halott és nem csoda, hogy a messiásuk egy rendőr, aki megbírságozhatja őket - mint Róma órásmestert. Akik mint Sággy úr, magukat állítják az univerzum közepére, azokon a legváratlanabb pillanatokban üt rajta az idő, megmutatva, hogy nagyobb hatalma van mint Sággy úrnak, legyen bár övé az ész és a műveltség, ha egyszer az idő kezében van a természetes ösztön. De ha "tetten érzük az időt", mint Grendel mondja, ha az ítélkezést minden szituációban meg tesszük, rájöhethetünk, "kimaradtunk a történelem alakításából", megláthatjuk, hogy jobb felismerni: nem vagyunk szabadok, mint azt hinni, hogy a kefézés és a lecsó-evés jelenti a szabadságot, Isten elhagyta ezt a helyet és ha meghalt, akkor minden földöntúli dolog belénk költözött, kívülről belültre, és így magunk lettünk a gonosz és a jó egyszemélyben. Hogy ha megtettük a mindennapi kompromisszumunkat ("csehszlovák lettem, hogy éhen ne vesszek"), ha nem tudunk mást mondani, mint hogy éljen Eduárd, akkor akárhogy is, de meg kell találni és ragaszkodni kell egy olyan erkölcsi rendszerhez, mely felment bennünket a bűn alól, mert jótékonyan tudja, hogy a kényszer alatt született döntésekért nem vagyunk felelősek. Csak ezzel, hogy a Harag Napját újra játsszuk magunkban, lesz látható a Grendel által vallott bibói

elképzelés, miszerint az ember tetteit "halandóságának tudata vezérli, nem pedig a világ minden áron való igába hajtása és birtoklása", és ezáltal lesz elviselhető a halálának a tudata is; "El most már nem látta olyan rettenetesnek a harag napját. Ellenkezőleg. Az egyetlen remény volt. Hogy megtörtént, s időről-időre megtörténhet újra."

Grendel az Éleslövésztben feltett történelem-idő, irodalom, szabadság, aranykor, mítosz kérdéseket a Galeriben részleteikben fejtette ki, megmagyarázta őket és kísérletet tett arra, hogy a "történelmi csőd" mellett a romlás másik okát is megkeresse, s ezt Isten és az erkölcs elvesztésében találta meg. A regényvégi remény - a Harag Napjában - azonban nem megoldás. Az Áttételek éppen ennek a kudarcát mutatja be. Az első része olyan, mintha a korábbi Grende45könyvekből nyúlna át ide; háttorzongató, túlvilági események övezik az aranykort, a város paradicsomi állapotának végnapjait: az 1914 körüli időket. Ez az idő már másképpen viszonyul a mítoszokhoz, mint a korábbiak. Csak egy ember van, akit komolyan foglalkoztatnak - ez Balázs úr, a hentes. "Az történt csak, hogy kibékíthetetlen ellentétet vett észre a vágyai és a testi esendősége között". Itt a mítosz születésének vagyunk tanui, légyege éppen ez: a kettő pillanatnyi kibékülése a tudatban - a mítosz valójában a vágy története. Balázs úr azonban nem hagyja őket szabadon lefutni, végére akar járni a megmagyarázhatatlan dolgoknak, hogy miért fakad sírva látszólag közömbös esetek láttán. A misztikum azonban nem tűri el, hogy rátegye az ész bilincseit; rátámad. Hentesüzletébe kóbor kutya téved, és ettől a naptól kezdve kutyafalka kíséri és a bolondok házába juttatja. Balázs úr és vele együtt a csodák az elmeegógyintézetbe kerülnek és ott vannak ma is bezárva, s oda jut mindenki, aki utánuk kutat. A nép

pedig...: "egy-két év alatt ugrásszerűen megnőtt az öngyilkosok száma a városban...a fiatalok kételkedtek Isten létében...satnyák és véznák voltak...a forradalom katonáinak képzeltek magukat, de ha véletlenül megvágták a kezüket, a kibuggyanó vér látványától fölfordult a gyomruk". A csodával együtt a hit is eltávozott. Nemcsak a rejtett, megfoghatatlan dolgok hite, hanem a legelérhetőbb vágyaké is. Így aztán a forradalom szelleme lassan elszivárog, helyét a jelen- és önismerés, a megalkuvás, a korábbról ismert "tétlen túlélés komplexus" foglalja el, az öregek pedig, akiknek tudatában a régi normák alapjukban inognak és készülnek recsegve összedőlni, némaságba süllyednek. A legnagyobb kísérlet, melyet éppen a "főszereplő" nagyapja tesz - a polgárokat maga köré csődítve a huszadik század Hegyi Beszédét mondja el a város körüli dombokon - a legnagyobb kudarc és nevetség forrása egyben: az új kor születésének tévhitében boldogan alvó embereket az első világháború kitörésének híre ébreszti fel.

Ezen a ponton, ahol a "regény" a korábbiak mintájára átcsap a mába - de azoktól eltérően meg is marad itt, bizonyítva, hogy "múltad nincs", legfeljebb emlékezet - minden szál a középpont közelébe ért. Grendel itt már nem diagnózist ad, hanem tehetetlenül áll egy menthetetlenné vált beteg fölött, aki ő maga. A korábbi közösségsszellem nincs meg, az egzisztencialista tétel itt kifordul: magányra, nem szabadságra vagyunk ítélve. Ha az önmegszólító szöveget olvasom, mintha magamhoz beszélnek. Egy végállapot előtti gyónás ez, mely azokra a kérdésekre, amiket korábban tett fel, már válaszolt, és most eredményeket, végkifejleteket, bűnöket mond el. Ezt jelenti az Áttételek cím is. Az itt leírt lelki-gondolati

mozgások korábbi történelmi katasztrófák lecsapódásai, áttételei az egyéni tudatban. Áttételesen, és akár a rákban, már alig gyógyíthatóan. Azok a mondatok, melyek az Éleslövészetben és a Galeriben kommentárok voltak, most egyszemélyre szülő életté testesedett történetet formálnak meg. A keret ugyanaz a feltételes mód, mint az Éleslövészetben; mit mondanál Te az unokáidnak az életedből? A végeredmény: jóformán semmit. A kérdésekre, melyekre biztató, erőt adó válaszok esetén támaszkodhatna az utókor, csupa tagadó felelet születik: "Jelentéktelen irodalom jelentéktelen altisztje vagy...történelem helyett csak történelem pótlékot kaptál..." "A magyarásság olyan pech, mint zsidónak lenni" - csupa elmondhatatlan történet, közölhetetlen válasz. Nem sikerült hinni, nem sikerült elérni az aranykor ember-ideálját "aki csak magára hasonlít", "ő határozza meg a környezetét", nem fordítva, "nyugtalan vérű," "személyességet csempész abba, ami személytelen". Nem érdemes beszélni a két sikertelen próbálkozásról: a szerkesztő visszaautásításáról és az útról sem. Az első csak tovább növelte a behódolással a megalkuvások számát - úgy látszik lehetetlen utólag gerincet építeni az emberbe. A második, hiába vezet ki az utált városból, csak arra jó, hogy megmutassa: a világ és Te közötted lévő szakadékon át nincs palló, még ahhoz sincs erőd, hogy megöld magad.

Miközben látjuk, hogy a Konrád-regények hangulatát árasztó helyzetekben hogyan süllyed le a személyiség egy belső időben élő, a nemzeti(ségi) megalkuvásokban önmagát igazolni akaró létbe, miként mond le végképpen a történelem alakításáról, hogyan felejt el hinni, hogyan teszi meg fokozatosan legfőbb istenévé az etikátlanságot, az utolsó oldalon váratlan esemény történik. Betoppan a fia, aki elvált feleségénél élt

eddig és ordítani kezd: "Én nem akarok cseh lenni! Nem akarok! Én magyar akarok lenni." Az egész mű, az Éleslövészettel és a Galerivel együtt végig ez ellen munkálkodott. Látszólag képtelenség, hogy legyen jñzan, ép elme, mely minden elrontott dolog ellenére magyar akarna lenni. Ez teljesen irracionális.

A fiú megjelenése és szavai éppoly ésszerűtlenek, mint a könyvek csodái, mítoszai, maga is valóságos csoda, mégis magával hozza a regény végső mondataiba a reményt. Ez aztán lassan felszámolja az apa ellenállását is; a "nem biztos, hogy én vagyok, akit keresel" utána a "nem biztos, hogy a megmentőm vagy"-on keresztül eljut a foháshoz: "Csak most ne hagyj el. Csak most segíts megtisztulni." A kor hitetlenségből, képmutatásból és alázatból álló kerge csak máz volt az emberen; az első jelre, hogy nincs egyedül, az első szóra, mely saját tiltott, régi vágyait kiáltja a szemébe, leesik róla és újra kezdi ellenkezését a történelemmel. És mindig újra kezdi, míg a benne is meglévő, saját kérdéseiből álló hálójának közepén ott van a lelkiismeret.

piszár ágnes

*a művészregény
mint életfilozófia*

"Amiről nem lehet beszélni - mondja Wittgenstein -, arról hallgatni kell". Grendel Lajos Áttételek című regényében egy filozófiai rendszer módjára tárul szemünk elé a hallgatás és a végső csönd, az elhallgatás. A rendszer Wittgensteiné, a csillogás már a költészeté. Bölcsélet, mert a hallgatás etikai kategória. Költészet, mert az elhallgatás, a kimondandó kimondhatatlansága innen és túl van minden teórián. A hallgatásnak és alakváltozatának, a csönd motívumának központi szerepe van a regényben: a negatív beszéd gesztusa; a szimbólumban megragadt negatív folyamatosság pillanata; kiapadt kút csobogása. Benne talál egységre a művészet lényege és a filozófia meditációja a végesség felett. Az ars poética a legalkalmasabb forma arra, hogy ez a filozófiai tisztánlátás és ez a mindent beragzogó költői csillogás egyetlen evidencia keretében firtassa az örökkévalóságot. Műfaj, melyben a költő önmagáról

lőpreng, melyben a művészet önnön létéről bölcselkedik. Grendelnél ez a lőprengés egy sajátosan átértelmezett egzisztencializmus keretében folyik. Az a tan, amely már nevében implicálja az önmagára irányuló figyelem gesztusát: "...az ember kezdetben semmi: ez az oka hogy kezdetben nem definiálható. Csak később válik azzá, és olyanná lesz, amilyenné önmagát alakítja." - mondja Sartre.

A regény keretét egy lektori jelentés megírása szolgáltatja. A Jelentés válaszút elé állítja fróját. Így lesz az esztétikai értékítélethez az etikai dilemmává. E dilemma vezet el a hőst önnön létének vizsgálatához és definiálásához. A visszapillantás egy fejlődési folyamatot indít el a tudatban. A cselekmény alakulását a tudatfolyamat egy-egy stádiumának nézőpontjáról láttatja velünk az elbeszélő. E stádiumok végösszegeként a kierkegaard-i létfilozófia fejlődésvonala bontakozik ki. /Kierkegaard esztétikai, etikai és vallási stádiumokról beszél/. A fejlődés itt az egzisztencialista létbe való megérkezést jelenti, megérkezést a végső csöndbe, önmagunkba. Ezt olvashatjuk a regényben: /arról a pillanatról van szó, amikor a hőst, aki lemond a civilizáció áldásairól "a világok egyik világa Európa nevű kontinensének középpontjába ágyazódó Közép-Európához tartozó Kelet-Közép-Európában levő cseh-szlovákiai akácerdő" -ben éri az este/: "Ebben a pillanatban a vándor vagy, és a vándort fogadó és befogadó világ, amely találkozott a megérkezésben. Te - te vagy." Helyesebb tehát ebben az esetben fejlődés helyett pozitív regresszióról beszélni.

A regény háttérét a hős nagyanyja által "elkezdett" és abbahagyott, a főszereplő által már befejezhetetlen történet mesélése adja. B. Uszenszkij a narráció háttéréről szólva felhívja a figyelmet arra, hogy ott az ábrázolás egyre inkább jelrendszerként működik, "miközben a leírás nem az ábrázolt valóság jele, hanem a valóság jelének a jele." Az ábrázolás jelképes jelleget ölt. Grendel regényében a Történet mesélésének befejezhetetlensége, egyáltalán az elmondhatatlanság az elhallgatás szimbólumává nő. Pontosabban szólva a szimbólum szimbólumává, mert a kimondhatatlanság, a hallgatás szimbóluma tartalmában és formájában egyaránt magában hordozza a goethei meghatározást, miszerint "a szimbolika a jelenséget eszmévé, az eszmét képpé változtatja, méghozzá úgy, hogy az eszme a képben mindig végtelenül hatékony és elérhetetlen marad, valamint ha minden nyelven kimondják is, kimondhatatlan."

A vágyak, a remények teljes föladása, lemondás a jövőre-irányultságról: ezek a boldog élet föltételei. De a boldog élet itt etikai kategória. A választás felelőssége, a hallgatás dilemmája. Választani két út között lehet. Két út a valóság etikai túlhaladására: az első a valóság teljes semmibe vételét jelentené, a létező teljes elutasítását, a második belemerülést a valóságba, a tehetetlenség és a függetlenség vállalását. Az antinómiából következik az evidencia: az etikus élet nem lehet egyenlő a boldog élettel. Innen a szorongás érzése. A tehetetlenség és a felelősség dilemmája: az ember alapvető tehetetlensége a történelmi szituációban, másrészt a kötelesség tudata a helyes, etikus élet megvalósítására. Egyik oldalon a tehetetlenség, szemben a cselekvés felelősségével; a másik oldalon a létező elutasítása, szemben a "boldog" életet jelentő uniformizációval. A helyes élet tehát nem lehet más, mint

a kiküszöbölt cselekvés állapota. "Visszavonultál magadba, hogy azonnansuljál a csönddel, mely születésedtől növekszik benned, s a leghűbb barátod", - olvashatjuk a regényben. A későbbiek során azonban bebizonyosodik a heideggeri tétel, miszerint "a világban-való lét tisztázása során megmutatkozott, hogy nincs, mégpedig soha nincs világ nélküli puszta szubjektum. S ily módon végül is nincs izolált én 'Mások' nélkül...a 'Mások' a közömbösség és idegenség módozatában vannak jelen". A regény hőse belátja hogy nem tehet mást, tehetetlenül vállalja a "boldog" élet tétjét, az uniformizációt: "...s te nem tehetsz mást, megpróbálsz megérteni őt. Bejutottál a nagy szürke birodalomba: mindenkit megértesz, mindenre bólintasz. Megérted a dilettáns versfaragót, aki kiesdekli, kikönyökli, kinsírja, kikáromkodja, kiintrikálja a rossz verseskötete megjelenését, mert a lét, a magyarság, a szocializmus meg minden más izmus főművének tekinti azt...Megérted a versolvasókat, amikor panaszkodnak, hogy egyre kevesebbet írnak Petőfi modorában, s megérted a dühöngő költőket, amikor elpanaszolják, hogy minden tíz versolvasóból kilenc hülye, s nemhogy verset olvasni nem tudnak, de könnyekre fakadnak az olcsó klapanciákon."

De már túl is jutottunk azon a ponton, amelyen a regényben megfogalmazott evidencia teoretikusan megragadható. A filozófiai gondolatmenet tettenérése csak abból a szempontból érdekes számunkra, hogy rámutassunk, ezek a műbe emelt egzisztencialista bölcsleltre támaszkodó reminiscenciák s a közöttük lévő oksági rendszer valójában egy életút képletévé absztrahálódnak. Sín, amelyen a történetnek futnia kell, ha az olvasó megfelelően értelmezi az írói reflexiókban szövegszerűen is megjelenő utalásokat. Impliciten a történet alakulásában, expliciten Heidegger, Wittgenstein nevére

való hivatkozások, a tőlük vett idézetek formájában foglaltatik benne ez a filozófia. Így fonódik egybe szemléletmód és szemléltetés, az etikai és megismerési tartalom a cselekmény szálával egyetlen regényszövevé: az elbeszélés menetét, a hős sorsának alakulását a visszapillantás tükrében az egzisztencializmus alaptételére vezethetjük vissza, arra, hogy az egzisztencia mindig megelőzi az esszenciát, azaz "az ember először létezik, feltűnik a világban és csak azután definiálja önmagát". A visszapillantás retrospektív elbeszélést feltételez, amely lehetővé teszi, hogy az elbeszélés jelenéből egzisztenciális mélységgel láttassa azokat a folyamatokat, amelyeket a megtörténésük idején a saját létében elmerülő tudat nem analizálhatott. A második személyben folyó, pontosabban egy második személyhez szóló narráció lehetővé teszi, hogy a saját szövege mögé rejtőző elbeszélői "én" mintegy párbeszédet folytasson a cselekvő "én"-nel. Külső, mindent tudó pozíciójából objektíve átlátja az egész folyamatot /a tudatban és a történetben lejátszódót egyaránt/, ebből következően ítélkezhet a cselekvő én tettei fölött, módjában áll firtatnia az örökkévalóságot és definiálnia benne a cselekvő ént. Sajátos dualizmus ez. A kierkegaardi tétel megvilágításában, miszerint "csak egyetlen etikai szemlélet létezik: az önszemlélet", csakhamar rájöhettünk, hogy az elbeszélő önmagával társalog. Utal is erre az író: "Féltalomban a zajok alakot öltenek, kiterjedésük megsokszorozódik, s olyankor mintha belülről szólnának meg.", vagy "Arról sem beszélsz, hogy mostanában lausztrofóbiás vagy és hallucinálsz, mialatt a csönd újabb áttételei terjednek a bensődben. Néha hangosan beszélsz magadban, hogy megbizonyosodj róla, nem egy sírboltban fekszel holtan". Objektív rálátás a szubjektíven létezőre. Természetesen ezt az objektivitást inkább eszközként kell felfognunk, mintsem

valóságos ténynek. Egyrészt az elbeszélés fatikus jellegét domborítja ki, másrészt az ironia forrása: az elbeszélő értékelésében az értékelés tárgya és alanya voltaképpen egybeesik. Hogy mégis párbeszédről van szó és nem monológrol, azt a különböző kompozíciós eljárások is kihangsúlyozzák, különösen az elbeszélés idő- és frazeológiai síkján mutatható ki; valójában pedig arról van szó, hogy az önelemzés szellemében történő visszatekintő elbeszélés lehetővé teszi a dialógust a különböző tudatállapotok között. Így például a külső nézőpontról az író mindig múlt időben láttatja az eseményeket, a jelen idő, a változatlanság ismétlődésének állandó visszatérése a cselekvő én részére fenntartott. Erre való szövegszerző utalást szintén találhatunk a regényben: "...ötéves vagy, ülsz a konyha asztalnál, fél nyolc van, reggelizel. Körülötted egy kövér dongólégy cirkál, keresi helyét, szerepét a légytársadalomban. Tízennyolc éves vagy, ülsz a konyhai asztalnál, fél nyolc van, reggelizel. Körülötted egy kövér dongólégy leszármazottja cirkál, keresi helyét, szerepét a légytársadalomban. Harmincéves vagy, ülsz a konyhai asztalnál, fél nyolc van, reggelizel. Körülötted egy kövér dongólégy leszármazottjának a leszármazottja cirkál és keresi helyét, szerepét a légytársadalomban. Mindig ma van".

A külső és belső nézőpontok váltakozásának nyomon követése különösen fontos az epikai világ lezárttságának-nyíltságának vizsgálatakor:

"Csak most ne hagyj el, fohászkodsz.

Csak most segíts megtisztulni". - olvashatjuk a befejező sorokat. Párbeszéd ez a megszólításban. A megszólítás pedig dialógus a végesség és végtelenség

között. A megszólított /idézett szöveg/ és a megszólaló /idéző szöveg/ grammatikai személye egybeesik. Ez a látszólagos egyenes beszéd esete, amiről Uszpenszkij tesz említést. Ilyenkor a nézőpontok egyesülnek, ebben az esetben a belső nézőpont javára történik ez az interferencia. Poszler György mondja, hogy "az elbeszélői pozíciónak és a regényhős pozíciójának egybeesése kizárja az elbeszélés befejezett jellegét". A regény világának ez a viszonylagos nyíltsága az elhallgatott Történet befejezhetetlenségére utal. Ez az egyik, a tartalmi aspektus. A nyitottság célzatossága azonban a kompozíció szintjén is tettenérhető: a második személyű narráció egyenesen az olvasó megszólításának az illúzióját kelti, a mű világából mintegy "kiszól" az elbeszélő. Nyitva hagyott kiskapu. A művészi világ és a nem művészi világ közlekedik rajta anélkül, hogy megsértenék egymás határait. Nem keverednek össze, csak beszélgetnek egymással, miközben észrevétlenül helyet cserélnek. Ami belül volt az most kívülre, és ami kívül volt, az most belülre kerül. Az univerzum a regényvilág kicsinyke térfogatába sűrűsödik. A valóság és művészi világ közti dilemma ebben a pillanatban lét és valóság dilemmájává transzformálható. Mert a valóság megéléséhez már nem elegendő az egyszeri létezés. Hatványra kell emelni. Mintahogy ebben a regényben oly sok minden hatványozottan van jelen. Ezért van szükség az elbeszélői pozíciónk megsokszorozására: az elbeszélő mintegy kettős láttal ruházódik fel. A perspektívák kiszélesítésével saját

létezésének ad újabb dimenziót. A megértését. Az író-elbeszélő kiléphet "önnön létének fogságából" /Heidegger/, és képessé válik sorsának definiálására, művészetének értelmezésére. Egzisztencialista alapállás, pygmalióni szituáció - fogalmazhatnánk meg tömören az Áttételek lényegét. Grendel Lajos korábbi regényére is érvényes ez a megállapítás, esetleg annyi módosítással, hogy itt az arányok megfordultak: pygmalióni alapállás, egzisztencialista szituáció. Míg az elsőben a Jelentés megírásának ürügye, addig az Éleslövészetben a Tekercsek közrebocsájtásának váteszi feladata szolgál fiktív keretül az irodalomról, a regényről, egyáltalán az egész művészetről való töprengésnek. Az azonos történelmi szituáció pedig mindkettő esetében egyazon filozófiát érvényesít. Íme néhány idézet a regényekből. Az első az Áttételekből való, és szemléletes példa azon megállapításunkra, hogy miként ötvöződik egybe az irodalom világának önreflexiója a filozófiai kontemplációval: "a purszoa hozzálát megvalósítani magát. Előveszi az írógép nevére hallgató anszoát. A szűz papirosra fekete sorok kúsznak fel, tele mondanivalóval. A legtöbb mondanivaló végső summája az, hogy bár vannak még hibák, de azért minden jó, ha vége jó. A halál elodázható, ha nem keresed a közelségét ön- és világmegváltó eszméket terjesztve, hanem nyugodtan ülsz a seggeden". A sartré-i létfilozófia terminus technikusainak /ein-soi: önmagában létező; pour-soi: önmagáért létező/ parafrázálásával az elbeszélő ironikus és önironikus reflexióban fejti ki ítéletét az író világban való létére vonatkozólag. Tekintsünk meg most egy részletet az Éleslövészetből. A magát Elbeszélőnek nevező és neveztetett /" - Elbeszélő úr! Elbeszélő úr! - jajgat bíbichangon, panaszosan. (Nem mintha elfelejtette volna az elbeszélő tisztességes polgári nevét, hanem csupán csak poézis többlet kedvéért,)" / narrátor, aki a

történet kulcsfontosságú hőse, következésképpen tételezi regényének, egyáltalán az adott szituációban megírható regény anti-koncepcióját: "Az elbeszélő tulajdonképpen szerencsésének tartja, hogy nem regényíró. Így könnyűszerrel megszabadulhat néhány mázsa ballaszttól. Ha regényt írna, kivált ha családregeit, nem kerülhetné el, hogy jelezze az elbeszélői időt, beszéljen a családi állapotában beállt változásokról, kiválasszon egy, kettő, három konfliktust abból az n -számú konfliktusból, melynek metszéspontjában ott áll ő, a regény főhőse, keserű szájjal, de azért kivont karddal; és persze rendületlenül bízva valami logikus, megmagyarázható, megnyugtató és végső fokon igazságos végkifejlet eljövételében, sem általában, sem az ő és hozzátartozói konkrét sorsát illetően."

A hetvenes évek végétől máig számos mű íródott a műfaji önreflexió jegyében. Közös jellemzőjük az, hogy bennük a formateremtő igény szorosan kapcsolódik a regényírás lehetőségeinek feltérképezéséhez. A regénystruktúra maga is belép a műfaj önmagára irányuló, önmagáról valló nézeteinek tételezésébe: a regény /írás/ mint regénytéma, a regény/írás/ mint regényforma, a regény/írás/ mint lehetőség stb. ötleteivel. Grendel Lajos műveiben az önmagáról gondolkodó regény az etikus írói lét lehetőségeiről bölcselkedik, a saját formáját kereső regény az antiregény "műfokáról" filozófiál, és az ars poeticus jelleg mellett dönt. A regényelméleti mondanivaló mögött azonban nemegyszer közérzetet kell feltételeznünk. Egy újfajta totalitásigény tükröződik itt, mely totalitásba beletartoznék maga a mű is, s ezekben az alkotásokban a világ epikai elsajátítása egyedüli módjának tűnik a regényírás folyamatának tükröződése a regényvilágban. De nemcsak Esterházy Péter, Nádas Péter, vagy Grendel stb. regényeiben fedezhetjük

fel ezeket a törekvéseket. Azaz nemcsak az irodalomban. Hasonló világra érkezünk Tettamanti Béla rajzainak szemlélésekor. A grafikusművész pillantása: az ábrázolt világ ránkimeredő tekintete; a madarat szemlélő hollófekete szem: holló és láthatár. És itt található az önmaga árnyékává lényegülő doppelgangeri létező. Az átlényegülés gesztusa párbeszéd az /ön/megértésben. A világbavetett és magárahagyott művész teljesség utáni vágya. A vágy itt mint keresés van jelen, hanem a regényforma metamorfózisában, amelyben a művész és művészete, s a köztük lévő sorsszerű kapcsolat az epikus hős sorsképletévé absztrahálódva olyan epikus világot teremt, amelyben művész és művészet világa szerves szimbiózisban él. Ez nem más mint a lukácsi tétel, a poétizálás fogalmának hatványra emelése. A kyprosz-i szobrászmester mítoszát idézi, aki szerelemre gyúlt saját alkotása iránt. A jóságos Aphrodithé megszánva hasztalan sóvárgását, életre keltette a szobor-leányt, s a szoborból lett lány házasságra lépett megalkotójával. Mű és alkotója közötti nász kiteljesedésének nosztalgiája Grendel regényeiben az írói lét sorsszerű kérdéseivé szélesedik: a történelmileg meghatározott szituáció az etika síkjára emeli az esztétikai gondolkodás lehetőségeit. E szorításból kitörni művészi kötelesség, e szorítást elviselni etikai felelősség. A kettős feladatot egyidőben megvalósítani szinte képtelenség. Erre csak a művészregény képes.

petőcz andrás

repetitív versei

1984-ben, pontosabban: '84. november 13-án hallottam először Erik Satie kiemelkedő jelentőségű zeneművét, a Bosszantásokat. A zseniális zeneszerző - hadd hangsúlyozzam a szót - 1893-ban, majdnem száz esztendeje írta művét, amely egyetlen dallamnak és két variációjának 840-szeres ismétléséből áll, és szól - ha megszólaltatják - közel 23 órán keresztül. Az Almássy téri szabadidőközpontban tartott Minimal Zenei Fesztivál keretében megszólalt a mű, az értő közönség igazi gyönyörűségére. Ismétlések? Egyhangúság? Egy napi unalom? Nem. Erik Satie alkotása reveláció, a szó igaz értelmében. Meditatív mű, amely önmagunk megismeréséhez járul hozzá, ima, amely bensőnk felmutatását, személyiségünk kitárulkozását, saját magunk mélységeinek feltérképezését eredményezi. Erik Satie műve nem alkotás, de teremtés, azonosulás a természettel, a végtelen megjelenítése, a tenger hullámzásának-mormolásának felidézése, az égbolt perspektívájának, a lélegzet szabadságának zenében történő megfogalmazása.

A minimal-art, és ezen belül: a minimal zene, a repetitív zene a személyiség jelenlétét, a meditativitás szükségességét hangsúlyozza. Nem véletlen, hogy a műfaj legjobbjai - Sárosi László, Steve Reich, John Cage, Mártha István - valamiképp kapcsolódnak a távol-keleti zenekultúrához. Ennek az "új" művészetnek a gyökerei talán épp az ázsiai vallások valamelyikében alakultak ki, a hinduizmus vagy a buddhizmus tanaiban, melyekben a meditációnak, az önmagunk elmélkedés segítségével való feltérképezésének igen nagy szerepe van. De: említhetném a vallások mindegyikét; isteneinkhez küldött könyörgéseink, fohászaink valójában: repetitív műalkotások.

Véleményem szerint a modern művészet legfontosabb jellemzője lehet a repetitivitás. Nicolas Schöffer egyenesen feladatként jelölte meg a kalocsai Magyar Műhely Találkozón, mondván, hogy a művésznek ma a személyiséget kell megmutatni, és ennek egyetlen útja: az elmélyülés. Igaz? Nem igaz? Nem tudom. A jó repetitív mű - mindenesetre - semmiképp nem egyetlen információ és annak variációja, hanem szimbólum, annak adekvát tárgyasulása. A jó repetitív mű: totalitás.

Zárójelvers op. 7.

- // sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
4 sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
8 sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
11 sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
sűrű
hajlongások
14 sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan

Zárójelvers op.8.

- // csak csont, meg hús, csak vér, és apró mozdulat,
csak csont, meg hús, és vér, csak apró mozdulat,
csak csont, és hús, meg vér, csak apró mozdulat,
- 4 csak csont, meg hús, csak vér, és apró mozdulat;
csak csont; csak apró mozdulat;
csak víz; és apró mozdulat;
csak hús; meg apró mozdulat;
- 8 csak csont; és apró mozdulat;
csak csont, meg víz; csak bőr, meg hús: és néhány különös mozdulat,
csak csont, meg vér; csak bőr, meg hús: és néhány különös mozdulat,
- 11 csak csont, meg víz; csak bőr, meg hús: és néhány különös mozdulat:
csak csont,
csak vér,
- 14 és néhány mozdulat; csak bőr, meg hús: és néhány különös mozdulat//

Csoki

/tisztelettel vagy anélkül/

tehát ez a szoba
és benne minden korty levegő
távolí madarak fecsegése
és a bennrekedt napfény
a kihűlő falakon
a naptár márciust jelez
itt vagy máshol az mindegy
.....lehetne az igazság
egy csokis jégkrém
s mélyén mint metafora
hideg csoki ízű fapálcika
ez a nyelv kísérlete
avagy miként szabadul meg szálkáitól
egy hal március közepén csöndes akváriumának
kihűlő rejtekén
mint a végvárokon
ide is elér a tör-
delés
ujjak kardok és szál
kák

és bennrekedt napfény
tenyerem nedves árkában
felismerhető jel
kép mely csupán óvás
egy letakart arc ismeretétől
a hal tovább úszik

és benne minden kor/ty/
levegővé válik
itt vagy máshol az mindegy
a naptár márciust jelez
a kihűlő falakon
és bennrekedt napfény
távolli madarak fecsegése
és benne minden korty
csoki ízű

könyv nélkül

A hó a kristály fölé hajlik, hallod
lépteid, bár egy percre eltévedsz.
Mint kéz keres menedéket üvegen,
ismeretlen alakzatok közt.
A kirakatban nevető
bábokkal táncolsz, a hullámokra
színes konfetti szitál.
A fényjel, mely egyszerre két
tárgyat érint, megáll,
sötétben terül szét előtted,
magába szív, talán a homály.
Talán a homály, a tánc,
a hó,
mely elalszik ujjaid nyomán,
s a könyvekben
csak üres,
lesodort polcokat talál.

farnbauer gábor

szövegei

„Don't drink and drive!”⁽¹⁾

stilisztikai-formállogikai gyakorlatok
ekvivalenciákra^{/2/}
/akció/^{/3/}

"... a szó szoros értelmében
beleveszett a folytonosan osztódó
identitások zűrzavarába..."

/R. Sukenick/

Ne - igyál, és vezess! Ne igyál, vagy ne
vezess! H iszol, akkor ne vezess! Ne vezess, ha iszol!
Iszol, ne vezess! Akkor ne igyál, ha vezetsz!

Ha iszol, akkor ne vezess - és - ha nem iszol,
akkor; vezess, vagy ne vezess;! Ha iszol, akkor ne
vezess - és - ha nem iszol, akkor vezethetsz!

Ne - akkor és csak akkor vezess, ha iszol -
vagy - ne igyál, és ne vezess! Ne igyál, és ne vezess -
vagy - vagy igyál, vagy vezess!

Ne - igyál, és;- vezess, vagy;- igyál, és;-
vezess, vagy; ne - igyál, és vezess - vagy igyál;- és
vezess;- vagy igyál;- és vezess;-!

Akkor vezess, ha nem iszol! Ha nem// iszol,
akkor// vezess!

Ne igyál, vagy - ha; vezetsz, és -; ha nem
vezetsz, akkor -; ha nem iszol, akkor ne - ha; iszol, és
- ha; iszol, vagy vezetsz; akkor ne vezess -; akkor és
csak akkor ne igyál -; és igyál -; vagy vezess -; akkor
ne igyál -!

Ha iszol, akkor -; ne vezess, és -; ne vezess,
vagy -; vezess, és -; igyál, és -; ha vezetsz, akkor -;
ne igyál, vagy -; igyál, és -; ha vezetsz, akkor -; ne
igyál, vagy -; igyál, és -; ne vezess, vagy -; ha
vezetsz, akkor -; ne vezess, vagy -; ne igyál, és -; ha
vezetsz, akkor -; igyál, vagy -; ha nem vezetsz, akkor -
; igyál, és -; vezess, vagy -; ha nem iszol, akkor -; ne
vezess, és -; akkor és csak akkor igyál, ha -; nem
iszol, vagy - ha; vezetsz, vagy nem iszol; akkor vezess -
; és ne vezess -; és ne igyál -; és igyál -; vagy vezess
-; és vezess -; és ne igyál -; vagy ne vezess -; és
igyál -; vagy vezess -; és vezess -; vagy ne igyál -;
vagy igyál -; és igyál -; vagy ne vezess -; és ne vezess
-; vagy vezess -; vagy ne igyál -; és vezess -; vagy ne
igyál -; és igyál -; vagy vezess -; vagy ne vezess -;
vagy ne igyál -!

/1/ Mágia /videonovella/:

Jennifer, szoltam neki, az American Top Forty
reklámszlogenje szöveget ütött a fejembe. látom a helyét,
válaszolta hűvösen. Igen, azóta kihúztam, tettem hozzá
magyarázatképp. A világ ekkor olybá lett, hogy egy

lépésnyire az ajtó elé állítottam a testemet. A következő mozdulatomon gondolkodtam. Beköszöntött az ős is. Fakó leveleken tűnődött percnyi elmúlás. Mennem kell, gondolódik bennem; már magamból is kiszorultam, véltem; csak, csak mégis úgy rohantam szét, mint olajcsepp a vízfelszínen. Negyed óra nem is elég, még a villamosig sem. Merem állítani, hogy szükségszerűen a teste az ember. Mindenhol már vagyok, csak itt még nem. Ezek után. Háborgó mélység ellen gyűjti magát. Tolvajként oszon saját világában, sapkáját szemére húzza, és zsákjába hajít mindent, amit megérint. Énje zsákjába. Énje szükségszerűen lyukas zsákjába. Érti az egyre súlyosodó semmit, és azt hiszi a minden az. És az is! Csakhogy nem az elefánt lépett az egér farkára, hanem az egér farka szorult az elefánt lába alá! - Valahogy így különbözteti meg örmagát, örmagától. Sötét egy alak, mondhatom. De ez még az úton volt. És ahogy a verebekről már örökre Tandori fog az eszembe jutni, nem lehet itt határokat húzni; vagy fény, vagy lepke a bűvöletében, "vagy a szokvány miatt, vagy a van miatt".

A tükörben nem látja magát tornyosulni. De ebben a kitárt ajtóban úgy bámul, mintha magára ismerne. Szemben Jennifer, a szobában, próbálja elkapni tekintetét. Ő még rá is lehel, pantomimszerű mozdulatokkal üvegfelületet imitál. Holott a semmibe nézek. Gyere csak, szóltam. Kelletlenül odamentünk, de nem mozdult a küszöbről. Tanácstalanul letettem a súlyos bőröndöt, ő fölnevetett a megkönnyebbüléstől. Szorít a melltartóm. Nem tudott választani az illemhelyek közül. A nemem pillangó, szóltam halkán az asztal mögül. Olyan jel nincs, egyszerre kétfelé, megintcsak, nem mehetek. Emlékeztünk. A hatodik Feuerbachtézis az évezred fölfedezése, ezt azért vedd figyelembe! No, most akkor

menjek, vagy ne? Talán egy teát? Talán egy tít, ismételte bohóckodva. Títit, vettem a lapot. Kisímtottam a szoknyámat, és leültem a bőröndre. Azonkívül ne feledd, kérlek, hogy a világ a tested, mert te nem is vagy tulajdonképpen, és még arról sem lehet beszélni, hogy hol vagy. Dehát egyszer /ez az én kis gyufaskatulyám/ megbotlottál ebben a küszöbben, és, és... fájdalmat éreztél talán. És felemeltek, és odább toltad a széket, elmostad az ég felé tornyosuló piszkos edényeket, a nádpálcával pedig, amit a heverő mögül kotortál ki, elhúztad a függönyt. És akkor kimondtad: kapcsolatom van ezzel a világgal, és ez a kapcsolat sakkban tart. De ez is még azelőtt volt. Úgy nem vagy, mint ez az asztallap, csapott le tenyerével hirtelen. A marxi gondolat szinte az atomhipotézis analógiája, legalábbis hatásában. Ha vannak, csak az atomok vannak. De mi - vajon hogyan nem vagyunk?

Ez most már kitörölhetetlennek tűnt. Jennifer megpróbált anyáskodóan végzetes lenni, és kétségbeesésében dirib-darabra tördelte kezét. Duna-kanyar, bal könyökhajlatod bordáim közt. Ő, Prága, prágai, süteményes végesautomaták! Megint nevethetnékem támadt. Tudom, hogy nevethetnéked támadt, tudod, fogja mondani rögtön, gondoltam, gondolta, ezért inkább nem mondom, gondoltam, mondta. Síri hallgatás kerekedett ekkor, mert valóban nem tudtuk, ki mit ne mondjon. Az ajtó is álmatag képpel ásított, és rajtunk keresztül nagyot sóhajtott a téli éjszaka. Tél van? A gyümölcsösökertekben már szedik az érett gyümölcsöket. I. gyermek hová tartozik? Ünnevelemről van szó! Tanácstalanul, zavartan tekintettem körbe, mintha máshoz beszélne. Ön, én, ki az? Nem szomjas? Sört, bort, üdítőt? Gyűjts rá!

Villamosjegyed van, kérdezte örömkönnyekekkel a szemében I. gyermek, vagyis Mark Richardson. Köszt, évi bérlettel utazom, nyugtattam meg, bár amúgy is nyugodt voltam. Távoztában még átölelt, aztán vigyázz a lányomra, súgta fülemben, mintha Jennifer jelenléte számított volna valamit. Egyébként ekkorra már bevette az orvosságot. Ő, Jennifer nem számít, azaz mindent tud, nincs mit titkolnunk, harsogtam, de ő megütközve ellökött magától. Épp a lábaihoz estem. Jennifer a lányom, sziszegte dühtől fehéren I. gyermek, vagyis Mark Richardson. Atyám,... akkor én a fiad vagyok, szakadt ki belőlem a csodálkozás nyirkos, pókhálós szöglete. Mama, ugrott erre nyakamba Jennifer, mert már minden tisztázódott. Végül égnek állt a hajunk.

Körbemutat: Földig ér az ég. Valamint ezt mondva: Jó, de akkor ha a meredek aláhull meredekségéről, magával rántva mélységet, magasságot; hasonlatos-e hozzád ez; s vajon te még ezen túl felállhatsz-e kollapszusodból? Loholsz utánad, és tarkódba lihegsz. Vajon utoléred-e magad? Ezeket mondva szólt alant. Andrásnak óriási a hite, Péter természetes lendülettel sorjázza mondatait, Dezsőnek ellenállhatatlan eleganciája van... Éljen az irónia! A költészet? - Szegény ember videója.

/2/ Vagyis a szövegben szólamok sorakoznak - logikai szempontból szigorúan egyazon szentenciára - különböző stilisztikai és formállogikai modifikációkban. A reakció lehet szövevényes, mégis: hatások és reflexiók labirintusa nem okvetlenül útvesztő. Ennyit a művészet titokzatosságához.

/3/ Stílusáttétel-áttétel:

Teátrálisan olvasandó, valami különös sarokbaszorítotttság feszült indulatával. Minthacsak tüntetően szakadékba zuhannánk, - ha lenne szakadék; de a semmit tulajdonképpen csak az Érvény hiányában tudjuk, nem pedig a nemlét valóságában. Tehát nyugodtan alávetethetjük magunkat a mélységbe, nem létünket tesszük kockára, csupán mibenlétünket.

Groteszkségig dinamikus, sarkítottan árnyalt dikcióval érzékeltessük ezt a fajta semmit - a legelemibb mozdulatáig analizált és aláásott ember kilátástalanságát, a fölfoghatatlan öncélúságot, a motivációs űrt. Innen valóban az lehetne a kiút, ha képesek volnánk feladni önmagunkat - csakhát a "létezésszakma" inaséveit nem lehet átugorni. /... akárhoa leköpnének, és nem mernénk letörölni se, olyan ezt hallani magunktól.../.

A magatartásformák értelmetlen pózokká sekélyesedése és az erkölcsi leépülés látszatát keltő, valójában szinte görcsösen gerinces igyekezet sajátos velejárói - nemcsak szindrómái, hanem résztartalmai is - az emberi lelkiület optimalizációjának: A közvetlen biológiai stabilitáson túl relativizmust és távlatokat birtokló és bíró, élet- és lét!/képes szellemi háttér csiszolódásának. Ebben az őrlődő, disszonáns identitásban egyszerre kell sejtetnünk a bontakozó, egységes én átellenes tényezőit: a tántoríthatatlan továbbkeresés és a rezignált nem lelés -, de a már felismert összefüggések tudatát is.

Ietszőleges tagolással előadható mint monológ, párbeszéd, vagy beszélgetés több hangra - a modort, a hanghordozást meglepetésszerűen változtatva az egyes szölamokon belül is. Próbálkozzunk például kérő, majd parancsoló hangsúllyal. Vagy túláradó könnyedséggel, esetleg lakonikus taglalással, kissé cinikusan és személytelenül. Akár szentelenül hadarva és ripacskodóan pözölva is, viszont minden esetben éreztetve a tanácstalan önkény tragikumát.

De mindegy hogyan! Fontos az, hogy a manifesztált gesztus - ne csak a szöveghez, de éppen a szöveghez, és végső soron az emberhez hasonlóan - önmagához képest is vakvágányon legyen.

De még ez se fontos! A fegyelmen, a kontroleált gátláson, a már szinte önmagára veszélyes létigenytlésen túl - ahogy csak akarjuk, úgy se tudjuk: mit!

/4/ Íme, egy csillag a mondatok univerzumából!
Több mint kulcs önmagunkhoz. Az út hozzánk. Öntörvényű és eleve visszavonhatatlan, mint minden létező. Akár őt magát nem is tudjuk, de a fényében látunk és... vagyunk.
/Bizottság: Milarepaverzió/

Mi ez, az, ami az, ami van, ami van?

/reflexiók a "causa sui"/^{1/} -ra/

Mike Hunternak^{2/}

/Két evilágiság egymás közötti természetellenessége tulajdonképpeni természetfölöttiségünkre^{3/}, anyyali mibenlétünkre illuminál:/

Fogadban
az ezüstamalgám
hímtagomhoz ért.^{4/}

/1/ Elemi részek, plazma, ásványok, szerves anyagok, élet, ember. Nyugtalanok a szférák, véghetetlenül. És az igazolás - a legtanácstalanabb.

/2/ Egyrészt senki, másrészt egy fiktív pornófilmrendező. megátalkodottan, alávaldóan rendkívüli ember. A szokatlan hajszolása - kenyeré és érvénye.

/3/Az amalgám a civilizáció természetessége; a fog, a hímtag az életé. Szemben álló természetességek. És az emberi kapcsolat..., ami minden természetességet áttör.

/4/Mint mikor bogár motoz ruhánk alá szorulva meztelen bőrünkön, vagy porcelántálon csattanó, nyers hús inaiba kés metsz - különös percegésű ez a mondat.

danilo kiš

elbeszélése

A holtak enciklopédiája című Danilo Kis-kötetnek egy elbeszélését már ismeri a magyarországi olvasó is: Esterházy Péter közölte Bevezetés a szépirodalomba című könyvében a Mily dicső a hazáért halni című művet, melyet - akárcsak az itt közölt novellát - Bojtár B. Endre fordított magyarra. A holtak enciklopédiája 1986. nyarán - három évvel a szerző kiadás után - magyarul is megjelent Borbély János fordításában, a Forum kiadásában. 2000 példányból bizonyára kevés jut el Magyarországra; ezért közöljük örömmel ezt a fordítást.

A Királyok és bolondok könyvében szó esik az Antikrisztus titkos szervezetének tagjairól: Machiavelliről, Marxról és egy bizonyos B.O. Novszkijről, a "bolsevik Hamletről", aki a halál angyala volt az orosz forradalomban. Novszkij Danilo Kis leghírhedtebb hőse a Borisz Davidovics síremléke című kötetben. A két művet nemcsak ez köti össze. Az általunk közölt elbeszélés szerepelhetne az 1976-os gyűjteményben is, míg annak összes novellájára érvényes az, amit a szerző A holtak enciklopédiájának Postscriptumában ír: "Az ebben a könyvben olvasható történetek mindegyike többé-kevésbé egy téma, egyetlen metafizikainak nevezhető téma jegyében fogant: a halál..." [z a téma Danilo Kis műveiben már az 1962-ben megjelent 44. zsoltár című haláltábor-regénye

/"Oda dobta minket vágó-juhok gyanánt, és szétszórta minket a nemzetek között."/ Oda központi helyzetű, akárcsak a zsidóság kérdése. Egy nyilatkozata szerint - Heine után - Családi szerencsetlenségnek nevezte el azt a regényciklusát, amelynek hőse Eduárd Sam, ez a modern Ahasvérus, akiről így ír Füvenyóra című regényében: "Csak annyit tudott, hogy be kell töltenie a nagy prófécia egy fejezetét, mert meg volt írva élete könyvében, hogy kóborolni fog és menekülni 'fejveszetten'..." Az itt közölt elbeszélésnek nincs olyan hőse, mint Novszkij vagy Eduárd Sam, akiről így ír Bori Imre: "Romantikusok indulnak életútjukon, és nihilisták, kiégett szívű arkangyalok fejezik be földi pályafutásukat, hogy legendájuk éljen tovább." A Mily dicső a hazáért halni Esterházy grófja is ilyen, a semmi közvetlen közelében járó romantikus hős. A novella ezekkel a szavakkal ér véget: "A történelmet a győztesek írják. A nép legendát sző. Az írók képzelődnek. Bizonyos csak a halál."

A Királyok és bolondok könyvének hőse egy irtózatos könyv, "a rágalmazás remekműve". A Borisz Davidovics síremléke a sztálinizmus anatómiájáról szól /hogyan falja fel a forradalom tulajdon gyermekeit/, az alábbi elbeszélés az antiszemitizmus proklámról. A tények mögötti valószínűtlen homályban időtlennek tűnő pogromok és a cári titkosrendőrség által Szibériába hurcolt álforradalmárok látszanak. A dokumentálható tényeknek és a fantasztikumnak ez a nyugtalanító azonossága egy történetet juttat eszünkbe, amely Babeltól származik; Sinkó Ervin könyvében, az Egy regény regényében olvashatjuk: Babel a kollektivizálás idején ismerős ukrán falvakat járt végig, mégis úgy hatott rá az ismerős táj, mint egy hallucináció. Egy éjjel álmából fojtó csend ébresztette fel, s rádöbrent a hallucináció okára: nem hall kutyaugatást, semmiféle zajt, a falvakban nincs egyetlen élő állat sem. Az a realitás, amelyet Danilo Kis történelme mutat, ugyanilyen hallucináció számunkra, valószínűtlen lázálom.

királyok és bolondok könyve

A bűntett, amely nem egészen negyven évvel később történik majd meg, már 1906. augusztusában felsejlett egy pétervári újság lapjain. A folytatásban megjelenő cikkek alatt az újság főszerkesztőjének, egy bizonyos A.P. Krusevannak a neve szerepelt, akinek lelkét a kisinyovi pogrom felbujtójaként mintegy ötven gyilkosság terhelte. /A félhomályos szobákban megcsónkított, vérbefagyott férfitestek hevernek, s a félig leszakított, nehéz függönyök mögül megerőszakolt leányok eszelős tekintete mered a semmibe. A látvány ennek ellenére valóságos, mint ahogy valóságosak a holttestek is. Ebben a rémséges színpadi képben egyedül a hó művi. "Az utcákon szétdobált bútordarabok, összetört lámpák, szemét, ruhák, matracok, szétszaggatott dunyhák. Mindent pihe borít, még a fákat is: hó hullott a városra"/. Kruseváné tehát a dicsőség, hogy először tárja fel azt a dokumentumot, amely bizonyítéka a kereszténység, a cár és a dolgok jelenlegi rendje elleni

egyetemes összeesküvés létezésének. A vádemelés alapjául szolgáló titokzatos dokumentum EREDETÉT azonban nem fedi fel, hanem megelégszik egy mellékesen odavetett megjegyzéssel, mely szerint a szóban forgó szöveget "valahol Franciaországban" írták. Az ismeretlen fordító "Az összeesküvés, avagy hová nyúlnak az európai társadalmak romlásának gyökerei" címet adta a műnek.

Krusevan a cári cenzúra elé terjeszti az ÖSSZEESKÜVÉS kibővített változatát, amely egy évvel később meg is jelenik könyv formájában a Cári Gárda magas védnöksége alatt. A kiadó a Pétervári Süketnémák Társasága. /Hogy ebben rejlik-e valamiféle szimbolika, azt nem könnyű megállapítani/. Krusevan sok félelmet és kétséget ébresztő szövegei végül is termékeny talajra leltek, s megtörték egy furcsa remetének a süketségét, aki Carszkoje Szelo-i magányában égi jelekre várt, s épp nyomdára készítette elő misztikus megvilágosodásait. A remete neve Szergej atya, s az ÖSSZEESKÜVÉShen saját kétségeinek igazolását s a hit és az erkölcs egyetemes romlását látja, ezért ezt az értékes dokumentumot belefoglalja ANTIKRISZTUSÁba, mint a megvilágosodás elválaszthatatlan részét, mely egy időben ragyogott fel két külön lélekben. S mint bizonyítékot, hogy az angyalok serege még nem győzetett le.

Nilus könyvét a Vöröskereszt Carszkoje Szelo-i szekciója jelentette meg, díszkiadásban, japán hártypapíron, arany nyomással, így sugalmazván az olvasónak, hogy a művészet menedéket nyújthat a orosz elől, s új platoni nyugalanság forrása lehet. II. Miklós ő cári felsége is kapott egy példányt. /A cár felta a misztikus irodalmat, mert azt hitte, hogy az önművelés és különféle más mesterkedések segítségével elkerülhető a pokol./ Mintha villám sújtotta volna azokat a

kivételezetteket, akik beavatást nyerhettek a könyv hirdette Nagy Titokba: előttük állt - úgy a francia forradalomtól fogva az európai történelem egész mechanizmusa. Mindaz, ami eddig a véletlenek munkájának és az égi gépezet működésének tűnt, magasztos elvek és sorsok harcának, szóval ez az egész zavaros, az olimposzi istenek szeszélyeihez hasonlatos história hirtelen pofonegyszerű lett: valaki itt a földön mozgatja a szálakat; bizonyíték nemcsak arra, hogy az Antikrisztus létezik /ebben senki nem kételkedett!/, hanem arra is, hogy a Sátánnak igenis vannak földi segítőtársai. Az oroszországi metropolita /akinek mintha hályog esett volna le a szeméről/ látván, hogy az Antikrisztus légiódi hogyan foglalják el Szent Oroszországot, elrendelte, hogy mind a háromszázhatvannyolc moszkvai templomban az istentisztelet helyett ebből a könyvből olvassanak fel részleteket.

Így kerül tehát egy sorba a titokzatos ÜSSZEESKÜVÉS az igazságosságot és szigorú büntetést hirdető Biblia szigorú törvényeivel. Megtalálható benne - legalábbis formálisan - mindaz, amit egy szent könyv magába foglalhat: törvények és a törvények megszegéséért járó büntetések. Keletkezése majdnem olyan rejtélyes, mint a Bibliáé, s a szerény szerző - Nilus - csak kommentátorként és szerkesztőként, amolyan exegétaként tünteti fel magát. A különbség mindössze annyi, hogy az ÜSSZEESKÜVÉS, homályos eredet ide, homályos eredet oda, mégiscsak emberi alkotás, s ez a tény gyanússá, hazuggá és bűnössé teszi.

Az itt következő szöveg megpróbálja felkutatni a könyv eredetét, s egy futó pillantást vetni alkotóira. /akik elvetemült eljárásukat az isteni anonimitás előjogával ruházták fel/, s végül megkísérli bemutatni azt a ragályt, amelyet e tett a világra szabadított.

Az ANTIKRISZTUS szerzője, Szergej Alekszandrovics Nilus - a beavatottak számára csak Szergej atya - egyenesen az orosz feudalizmus homályából lép a történelem színpadára.

Birtokai elvesztése után egyik kolostorból a másikba zarándokol, hosszú, sárga viaszgyertyákat éget a bűnös lelkek nyugalmaért, s homlokával a szerzetesi cellák hideg kövét veri. A lavrákban a szentek és az eszelősök életrajzát tanulmányozza, s hasonlatosságokat fedez fel bennük saját lelki életével. Ez arra a gondolatra ösztönzi, hogy megírja tévelygéseinek történetét - az anarchizmustól és az istentelenségtől a hit igazságáig, s hogy a világ elé tárja megvilágosodását: a modern civilizáció a szakadék felé rohan, az Antikrisztus itt van a kapuk előtt, s rejtett helyekre: a férfiak ágyékára és a női mellek alá már oda is nyomta szégyenletes bélyegét.

A fent említett Krusevan cikksorozata éppen akkortájt jelent meg, amikor Nilus befejezte életrajzírását. "S a mag termékeny talajra hullott."

M. du Chayla, a francia világutazó, abban a hitben, hogy a forradalom lesöpörte a föld színéről a vén bűnöst, egy cikkében 1921. májusában olyan tisztelettel ír Nilusról, amilyennel csak a halottaknak szokás adózni: "Mielőtt kinyitotta volna az értékes ládát, részleteket olvasott fel könyvéből és a dokumentációs anyagból: Filaret metropolita álmait, idézeteket X. Pius pápa enciklikáiból, Szent Szerafin próféciáit, részleteket

Ibsentől, Szolovjovtól, Mereskovszkijtől... Ezután felnyitotta a ládát, melyben szörnyű összevisszaságban, egymásra dobálva számavárok, ezüstkanalak, gumigallérok, különféle inasiskolák medalionjai, Alekszandra [jodorovna cárné monogramjai, s a Becsületrend keresztje heverték. Mindezek a tárgyakon lázas fantáziája az 'Antikrisztus pecsétjét', a háromszöget vagy a két keresztbe fektetett háromszöget fedezte fel: a rigai 'Háromszög' gyárban készült kalucsnikon csakúgy, mint a cárné stilizált monogramjában és a Becsületrend keresztjén."

A felvilágosodás hagyományain nevelkedett du Chayla úr mindezt kételkedve és fanyalgással fogadja. POZITÍV BIZONYOSSÁGOT akar; "az Antikrisztus birodalmának alapokmánya" minden kétséget kizáróan csak misztifikáció, akárcsak az Eduard Drimont- vagy a Leo Taxil-féle eset, melyeknek annakidején az egész katolikus világ felült. Míg a bizalmatlan pozitivisták tudós aggályait fejtegeti, Szergej atya hirtelen feláll, s pusztá kézzel kapva a lángba, eloltja a gyertyát. Az alkony már leszállt, de a szobában még nincs sötét. Kint világít a hó, a számavár pedig úgy csillog, mint valami lampion. Nilus egy kézmozdulattal az ablakhoz inti vendégét. A hófehér tájban világosan kivehető egy, a kolostor felé igyekvő férfi sziluettje. S jól hallható, hogyan csikorog a talpa alatt a hó. "Tudja, ki volt ez?" - kérdezi a lépések eltávolodtával Szergej atya, s szemében a téboly fénye gyűl ki. "A gyógyszerész. Dávid Kozelsk. Vagy Kozelski. /Náluk sose lehet tudni./ Azzal az ürüggyel, hogy a révhez vágja itt le az utat - pedig a rév ott van, túl egészen a templomi birtokon - itt ólálkodik, hogy megszerezze EZT." S hatalmas paraszttenyérét a fekete tokjában még mindig az asztalon fekvő könyvre helyezi, melyen a félhomályban jól kivehetően megcsillan a Mihály arkangyalt ábrázoló aranyozott ikonkép. Szergej atya, mint ahogyan a kenyeret szentelik, a kereszt jelét rajzolja fölé.

Marija Dimitrijevna Kaskina, született Baturlina kontessz, mintegy harminc év távlatából beszél Szergej atyáról: "A kolostorhoz tartozó házban Nilus feleségével, született Ozerovával és első ágyasával, egy feslett életű nőszeméllyel lakott. Időről időre meglátogatta őket s csatlakozott hozzájuk egy harmadik, beteges asszony is, tizenkét esztendőös leányával. Azt beszélték, hogy Nilus a gyerekek apja. /A lány médiumként vett részt azokon a spiritiszta szeánszokon, amelyeket Nilus barátai rendeztek./ Gyakran láttam őket együtt sétálni. Mindig a hosszú, fehér szakállú Nilus megy középen, világos színű parasztingben, derekán szerzeteskötéllel, a két nő pedig mellette lépked, s mohón lesik minden szavát. A leány anyja kíséretében néhány lépés távolságra követi őket. Az erdőbe érve leheverednek valamely fa árnyékába. Ozerova akverelljeit kezdi festeni, a másik asszony kötést vesz elő. Nilus végignyúl a földön, s tekintetét az égbe fúrva mély hallgatásba burkolózik."

Ugyanez az M.D. Kaskina libbenti fel a fátylat egy pillanatra arról az eszelős világról, amelyben a babona, az okkultizmus és a misztikus örület bujasággal és vallási fanatizmussal keveredik.

"A kolostorban Nilus összelelegedett egy szerzetessel, egy meglehetősen kates erkölcsiségű személlyel, aki azonban nem volt híján némi festői tehetségnek. Nilus útmutatásai alapján egyik képén a cári családot a felhők között lebegve festette meg. Körülöttük, a piszkosszürke kumuluszok között ördögök bújócskáznak, fejükön szarv, kezükben vasvilla, s

kígyónyelvüket fenyegetően nyújtogatják a cárevics felé. Az ördögöknek eme seregével a kolostorbéli Mitya Kalaida, azaz Toprongy Mitya száll szembe, aki a sátáni erő megtörésére és a cárevics megmentésére siet. - Feleségének, született Ozerovának köszönhetően sikerül a vásznat Szankt-Petyerburgba küldenie; Mityát nyomban az udvarba hívják. Kíséretében ott van Nilus is; ő fordítja FÖLDI NYELVRE a féleszű Mitya érthetetlen hebegését."

4.

Egy Újvidéken, 1936-ban megjelent életrajz szerint Nilus istenfélő, igaz ember volt, az összeesküvésről szóló titokzatos dokumentum pedig hiteles forrás, mely mint valami médium, magának az ördögnek a szavait közvetíti. N.D. Zsevahov herceg /akit Carigradon keresztül Újvidékre vetett a sors, s a Fruska Gora ege alatt lelt gyermekkorra tájaihoz hasonló vidékre, ahol a síkság szelíden, mint egy zöld hullám tőnik el a hegyek oldalában/ egy pillanatra sem kételkedik az ÖSSZEESKÜVÉS érveiben, melyet "egy istentagadó írt a Sátán sugallatára, aki felfedte előtte, hogyan döntheti romlásba a kersztény államokat, s szerezheti meg a hatalmat a világ felett." /Ami mgát Zsevahov herceget illeti, nem vagyok benne biztos, hogy nem őt láttam 1965. csikorgó telén Újvidéken egy, a Katolikus porta közelében levő tejbárban. Az illető magas, sovány, kissé görnyedt testtartású férfi volt, orrán PINCE-NEZ-vel, sötét, viseltes zakóban és pecsétetes fekete nyakkendőben; olyan volt tehát, amilyennek a herceget kortársai leírják. Erős orosz akcentussal beszélt, s zakójának hajtókáján ott fityegett a Miklós-rend. Az egyik asztalnál állt, s hosszú, csontos, nikotintól sárga pókujjaival úgy forgatta a húsos rétest, ahogy egy könyv lapjait szokás./

A Zsevahov-féle életrajzból nem minden csodálkozás nélkül tudjuk meg, hogy Szergej Alekszandrovics Nilus a forradalom után még évekig élt Isten békéjében valahol Dél-Oroszországban feleségével, született Ozerovával együtt. /A másik két nőnek a forradalom zűrzavarában nyoma veszett, s bizonyos indíciumok arra engednek következtetni, hogy a lány, az egykori médium, rendőrségi besúgónak csapott fel./ Nilus egy Szerafin nevű remetével lakott együtt, s a közeli kápolnába járt prédikálni. A terror, az éhség, s a kiontott vér mindennél jobban bizonyították, hogy az Antikrisztus birodalma az ÖSSZEESKÜVÉSben foglalt forgatókönyv alapján valósul meg. Mint a hangyák, úgy lepnek el most mindent, még a katonai egyenruha gombjait és sapkarózsákat is a valamikor titokzatos jelnek számító háromszögek. /Ehhez a ponthoz érve Szergej atya reverendája zsebének mélyéről mint megannyi CORPUS DIABOLICI-t egy marék fémgombot kotor elő./

Egy levélből /amely úgy érkezett Zsevahov grófhoz, mint egy túlvilági üzenet, Oran, Marseille, Konstantinápoly, Párizs, Sremska Mitrovica és Újvidék postahivatalainak bélyegzőivel/ megtudjuk, hogy a rémséges 1921-es esztendőben a Vörös Hadsereg egy detachment-ja felfedezi azt a házat, ahol a két igaz férfiú lakik, s a katonák rögvést végezni akarnak velük. Ekkor jelenik meg előttük egy szerzetes, s az ég felé emeli kezét. A különítmény vezetőjét, a környék hírhedt útonállóját, akinek a homlokán, a sapkarózsán, mint nyers seb ragyognak a háromszögek, hirtelen görcs rántja össze, s lefordul lováról, mint akit villám talált. A ló megfordul és elvágat, s a többi haramia is menekülőre fogja. Amikor Szerafin remete és Szergej atya köszönetet akarnak mondani a titokzatos Őrangyal-szerzetesnek, aki

megmentette őket a véstől, azon a helyen, ahol az imént még kezét az égre emelve védelmezőjük állt, most csak egy ködsugár lebeg, a letaposott fűszálak pedig zöld rugókként egyenesednek ki.

A végső győzelem mégis a sátáné lett. Egy nap a késő éjszakai órákban egy NKVD-s osztag zörgetett a kolostor melletti ház ajtaján. Szergej atyát egyik oldalról feleségéhez, másik oldalról a még meleg kályhához simulva világította meg a zseblámpa fénye. A szakállánál fogva rángatták ki az ágyból. Az őrangyal, aki az előző alkalommal megmentette, most nem jelent meg. Szergej Alekszandrovics Nilus 1930. szilveszterén szívszélhűtésben halt meg egy lágerben, és soha nem tudta meg, hogy ANTIKRISZTUSával a közeljövő mily rémtetteinek az útját egyengette. /Felesége, született Ozerova, az egykori udvari dáma hét évvel később egy Jeges-tengeri lágerben távozott az élők sorából./

5.

Amíg Szergej atya a világi lármától távol a sátáni jelenlét bizonyítékait gyűjtögeti, könyvének egy példánya eljut az eximperatrix kezébe, aki száműzetetésének napjait tölti Jekatyerinburgban, az Ipatyev-villában. A fehérek egy erős lovasszázadának sikerült betörnie a városba, hogy kiszabadítsa a cári családot, de már késő. Az uralkodói családból nem maradt más, csak egy halom csont. Íme, ahogyan egy kortárs, egy bizonyos Bikov az eseményeket leírja: "Hajnali két órakor hirtelen fegyverropogás hangzik fel az Ipatyev-villa szuterénjében. Hátborzongató jajveszékélés hallatszik, majd egy-egy külön lövés, amely a még életben maradt

gyerekkel végez. Aztán semmi, csak a szibériai éjszaka súlyos csendje. A még meleg holttesteket ezután lopva a szomszédos erdőbe viszik, ahol feldarabolják, kénsavval feloldják, majd benzinnel leöntve elégetik őket. Végül a dögveszes, nyúlós maradványoknak eme szörnyű masszáját, az égett csontok és ékszerek keverékét, ezt a gyémántoktól csillogó emberi trágyát nagy sietséggel egy elhagyott bánya aknájába hányják."

A bizottság, amely az Ipatyev-villában az uralkodóház megmaradt javainak leltárját állította össze /elefántcsontfűlő tulai szamovárok, szőnyegek, francia porcelán éjjeliedények, 18. századi mesterek ikonjai, s egy szignó nélküli festmény, amelyen a kidülledt szemű cári család a felhők szárnyán a paradicsom felé suhan/, a drága ikonok és bútorok tömege alatt megtalálja a cárnő kézikönyvtárát, amely főképp németül, franciául és oroszul írt egyházi és misztikus témájú könyvekből áll. Közülük három egészen biztosan a cárnő tulajdonát képezte: az orosz nyelvű Biblia, a HÁBORÚ ÉS BÉKE első kötete és Nilus művének 1917-es, harmadik kiadása; a cárnő ugyanis, sejtve az elkerülhetetlen véget, rájuk rajzolta a boldogság és az isteni áldás jelét, a horogkeresztet.

6.

AZ ÖSSZEESKÜLVÉS ama példányának váratlan felbukkanása, amelybe a cárnő Istenben boldogult keze a horogkeresztet rajzolta, sokak számára a felfedezés erejével hatott. A Gyenyikin hadserege mellett szolgáló angol tisztek tanúságtétele szerint egy népszerű kiadást "minden olvasni tudó katonának" szántak, avval a céllal,

hogy megszilárdítsa a harcosok lazuló erkölceit, s egyszerűsége és gyászmeis is legyen a nagytudású Alexandra Fjodorovnáért. A katonák a tűz köré gyűlnek, ahol a tisztek fojtott hangon Nilus próféciáit és az ÖSSZEESKÜLVÉS részleteit olvassák fel. A két mondat közt beálló hirtelen csendben csak a sűrű pelyhekben hulló hó suhogása, és mintha valahonnan nagyon távolról jönne, a kozák lovak nyerítése hallatszik.

"Ha minden államnak két ellensége van - csendül a tiszt kristályhangja -, s ha a külső ellenséggel szemben megengedhető minden lehetséges erő használata, mint például az éjszakai orvcsapások vagy az aránytalanul nagy túlerővel való támadás, akkor a legádázabb ellenséggel szemben, amely a társadalom fennálló rendjének és jólétének megdöntését célozza, miért tartanánk ezeket az eszközöket megengedhetetlennek és természetellenesnek?"

A tiszt, mutatoujját a lapok között tartva, egy pillanatra az ölébe ejti a könyvet. "Íme, uraim, az ő erkölcsük."

/Az ordonánc, a szünetet kihasználva lesöpri a havat, amely a tiszt feje fölötti sátorlapra hullott./

"A szabadság szó - s ezt úgy ejti ki, mintha kurzívval szedték volna - minden erő és minden hatalom, még az isteni hatalom ellen is harcba szólítja az emberi közösségeket. Ezért, ha mi leszünk majd a világ urai..." /Itt megint leereszti a könyvet, ujjával a lapok között./

"Uraim, azt hiszem, nem szükséges részleteznem, hogy kiket takar ez a titokzatos MI a szövegben... MI, azaz ŐK." Aztán egy hirtelen mozdulattal felemeli a könyvet /mivel ez a stílusselem tűnik most hatásosnak és helyénvalónak/.

"Ha tehát MI - azaz ŐK - leszünk majd a világ urai, kötelességünk lesz ezt a szót - szabadság - kitörölni az emberi nem szótárából, mert ez az életerő megtestesülése, amely a tömeget vérszomjas, vadállati csordává változtatja. Igaz, ha ezek a vadállatok teleisszák magukat vérrel, elalszanak, s akkor könnyű őket láncra verni."

Az új igazsággal vértezett, fanatizált hadsereg most már tiszta szívvel indul a pogromokba. A gyilkos könyv első tömeges áldozatainak száma már több tízezerre rúg.

Egy bizonyos LEXIKON adatai - melynek objektivitását sokan vitatják, különösen az ÍSSZEESKÜVÉS hívei - az 1918-20-as évek során csak Ukrajnában mintegy hatvanezer meggyilkoltról tudnak.

7.

A hazájukat a szövetségesek hajóin elhagyó fehér tisztek csomagjában az Újszövetség, Dal szótára és a monogramos törülközők társaságában ott találjuk az ANTIKRISZTUSnak egy-egy körömmel megjelölt margójú példányát is; s ily módon rövidesen megjelennek a könyv angol, francia és német fordításai is, melyek munkálataihoz az orosz emigránsok nyújtanak értékes lingvisztikai segítséget.

A tudós kommentárokból a szakemberek megpróbálnak fényt deríteni a könyv titokzatos származására. Ellentétes és zavaros elméletek születnek,

amelyekből arra következtethetünk - "TOUT COMPTE FAIT" -, hogy az ÖSSZEESKÜVÉS alapjául szolgáló forrás igen veszedelmes úton került a nagyvilág elé; az archívum, ahol a kézirat eredetijét őrzik, a pokolnak egy előcsarnoka, ahová másodszer nem térhet vissza az ember. S a titok hét pecsétjével lepecsételt kapun egyetlen egyszer is csak az léphetett át, akiben együtt volt a róka ravaszsága, a macska ügyessége és a vidra szíve. Francia források szerint Elzászban /mások szerint Nizzában/ egy nő lopta el a kéziratot szeretőjétől, míg az az igazak álmát aludta, s nem is sejtette, hogy a süket és vak emberiség rövidesen tudomást szerez az ő legtitkosabb, a világ meghódításáról szőtt álmáról. P. Petrovics Sztjepanov, a moszkvai színódus volt kolostori számtartója, volt udvari tanácsos stb. 1927. április 17-én Sztarij Futogban eskü alatt vallotta, hogy a könyv kézírata már a múlt század végén a birtokában volt. Saját költségén kinyomtatta az orosz fordítást a kiadás évének és helyének, illetve a szerző és a kiadó nevének feltüntetése nélkül: kizárólag "személyes használatra". A kéziratot egy hölgyismerőse hozta Párizsból. Ami ezt a bizonyos Sismareva asszonyt illeti, az ő véleménye szerint a szöveg szerzője Ascher Ginsberg, Majmonides követője. Valahol Odesszában az ő keze vetette papírra az eredeti héber nyelvű változatot, amely a későbbi fordítások alapjául szolgált. A világ szolgásgába taszításáról szóló tervet - véli Sismareva asszony -, mely Majmonides eme hívének beteg tudatában fogant, az összeesküvők 1897-ben titkos brüsszeli kongresszusukon fogadták el. Az orosz emigránsok tekintélyes mecénásokat tüntetnek ki az ANTIKRISZTUS egy-egy gépírásos példányával /amely magában foglalja az ÖSSZEESKÜVÉST is/; 1923-ban Párizsban egy álarcosbálon az ANTIKRISZTUS a sült liba és a kaviár mellett az egyik díj lesz a tombolán. Még a Poroszországból száműzött szerencsétlen

Joachim Albrecht is Nilus könyvét osztogatja a pincéreknek, taxisoőröknek és liftbnyoknak. Olvassa csak el, jóember, és minden világos lesz; nemcsak az, hogy őt miért száműzték, hanem a hallatlan inflációnak és a szállodai kiszolgálás botrányos színvonalcsökkenésének az okai is. A könyvnek egy, az utolsó Hochen Zollern góthetűs kézírásával ellátott példánya /melyben az ajánlás egy híres párizsi étterem konyhafőnökének szól, s melyet a méltatlan utód majdan egy árverésen tesz pénzzé/ arról tanúskodik, hogy a hercegnek már az első, 1920-as német kiadás a birtokában volt. A mű annak a német nacionalista elitnek a gondozásában jelent meg, amelyik a hírhedt AUF VORPOSTENT is kiadta. "Az írott betű és a könyvnyomtatás történelme során egyetlen könyv sem tett többet a nemzeti szellem felélesztéséért, mint ez." - írja az említett orgánum némi érthető túlzással. A végkövetkeztetés egészen apokaliptikus: "Ha Európa népei nem indulnak harcba a közös ellenség ellen, amely ebben a könyvben fedi fel titkos terveit, akkor civilizációunkat a szétesésnek ugyanaz a fermentuma fogja romba dönteni, mely két évezreddel ezelőtt romba döntötte az antik civilizációt is."

Az öt egymást követő kiadás ténye az olvasóközönség egyértelmű reakciójáról tanúskodik.

Ami a könyv hitelességét illeti, abban senki sem kételkedik: Nilus ANTIKRISZTUSA, a többi fordítás alapja, feketén-fehéren megtalálható a British Museum pincéjében. Minthogy a halandók többsége úgy tekint minden nyomtatott betűre, mint a Szentírásra, ezt a bizonyítékot sokan gondolkodás és bármiféle intellektuális óvatosság nélkül elfogadják.

"Hát igaz lenne, hogy egy gonosztevő-banda valóban kidolgozott egy ilyen tervet, s ha eljön az idő, majd beteljesülésben kéjeleg?" - kérdezi a TIMES rémült szerkesztője. Sok eltemetett titkot rejtenek még a múzeum alagsorának poros polcai. Ha a véletlen, a sors és az idő egyszer kedvező konstellációban találkoznak, akkor ezen erők eredője ismét végigsöpör majd ezeknek a félhomályos pincéknek a folyosóin.

8.

Ennek a kusza regénynek a cselekménye most egy tér közelében lévő harmadosztályú szállodába vezet minket. Az előtérben imaház, katedrális vagy dzsámi látható. A levelezőlapon található megfakult zöld bélyegek alapján az Aja-Szófia székesegyház lehet. A pecséteken a dátum 1921. A szállodában Arkagyij Ipolitovics Belogorcev lovassági százados, civilben erdészmérnök, orosz emigráns lakik. Múltjáról nem sokat tudunk; nem szívesen beszél róla. /levelezésében a klímáról, Istenről és a keleti szokásokról esik szó./ Az Ohranának tett bizonyos korábbi szolgálatai most, az emigrációban már nem is tűnnek előtte olyan dicsőnek. Állítása szerint Oroszországot elsősorban a cárnak tett eskü iránti kötelességből hagyta el: a katonai esküt nem lehet megszegni. Kategorikus imperatívusza tehát - a junker becsületfelfogás - egy angol hajón Konstantinápolyba vezérelte. Itt horgonyt vetett. Mocskos szálloda, svábbogarak, nosztalgia. A.I. Belogorcev egyre nehezebben tudta megőrizni egyenes-merev tartását. Először császári monogramos ezüst zsebóráját és arany óraláncát /édesatyja ajándékát/ zálogosította el, majd

miután eltávolította EX LIBRISét /két keresztbe rakott kard, középen kereszttel/ Dalnak "Az orosz nyelv szótára" című művén adott túl; aztán díszkardja, ezüst dohányszelencéje, szarvasbőr kesztyűje, pecsétgyűrűje, borostyánkő cigarettaszípkája és végül gumikalucsnija következett.

Egy szép napon sor került a meggypiros csemodánban őrzött többi könyvre is. /A nosztalgiától szenvedő fehér tisztok a szörnyűséges üres órákat politikai szenvedélyek helyett - lelki higiéniájuk érdekében - költészettel töltik ki. Az orosz költők művei az antikváriusok közvetítésével úgy járnak körbe, mint a kártyaasztal körül ülők kezén a kártya./ Arkagyij Ipolitovics Belogorcev egy erre az alkalomra kovácsolt bölcsességgel vigasztalja magát: az ember érett éveire már mindent kihámozott a könyvekből, ami csak kihámozható: az illuziókat és a kétségeket. A könyvtáradat nem cipelheted a hátadon, mint a csiga a házát! Az ember igazi könyvtára egyedül az, ami az emlékezetében megmarad - a kvintesszencia, a mélyben seprőként egymásra ülepedő rétegek. /Lelkében legbelül már a DAL is úgy cseng, mint valami verscím./ És mi a kvintesszencia, ez a mélyben leülepedő réteg? Kívülről tudta az ANYEGINT, és majdnem kívülről a RUSZLÁN ÉS LUDMILLÁT: miközben a lápiszt szorította a borotválkozás közben ejtett sebhez, Lermontovot idézte /"SZO SZVINCOM V GRUGYI..."/, néha Blokot, Anyenszkijt, Gumiljovot... és töredékeket még néhányuktól. Hogy mi az, ami megmaradt? Egy-két versszak Fettől, Byrontól, Musset-től. /A koplalás nem tesz jót az emlékezetnek, akárhogy is vélekednek erről a sztoikusok./ Verlaine "Le Colloque sentimental", Lamartine, s néhány verssor, amelyek külön, a mű egészének kontextusa nélkül bukkannak fel: "VOUS MOURUTES AU BORD AU VOUS FUTES LAISSÉE", Racine-től vagy Corneille-

től. "Egyébként pedig, uraim, mi haszna van egy ilyen házi könyvtárnak? - Elsősorban is utánanézhettünk benne különféle dolgoknak. Hagyjuk most a költészetet - folytatja a családi könyvtár eme volt tulajdonosa - és foglalkozzunk KOMOLYABB DOLGOKKAL. /Lehet valami a bolsevikok ama állításában, hogy a költészet vagy propaganda, vagy megfoghatatlan ködpára csupán./ Valahol Anatóliában vagy Szerbiában vagyunk, az erdőben. /Apropó, most mindenki Szerbiába készül./ A mi mélyen tisztelt Jekatyerina Alekszejevnaék társaságában időzöm éppen /odalép hozzá, belékarol, "s erdei sétára indulnak"/ ... Holdfény. Én az vagyok, aki vagyok, ahogy Trismegistos mondaná, tehát Arkagyij Ipolitovics Belogorcev, foglalkozásomra nézve erdészmérnök. /Ez, uraim, ez itt a lényeg: ERDÉSZMÉRNÖK./ És Jekatyerina Alekszejevna hirtelen felteszi a végzetes kérdést: ÉS MONDJA, EZ ITT MILYEN VIRÁG? Én tisztességtudó ember vagyok, aki képtelen mellébeszélni. MÉLYEN TISZTELT STB. STB., BE KELL VALLANOM, HOGY NEM TUDOM! De - teszem hozzá rögtön - utánanézhettek HÁZI könyvtáramban."

Mindenki nevet. Ennek ellenére mindnyájan tisztában vannak azzal, hogy Arkagyij Ipolitovics - függetlenül a könnyű részegségtől - ezekkel a szavakkal csak könyvtárát siratja, melyet a bőrkofferjában úgy vonszolt maga után tengeren és szárazföldön, mint csiga a házát.

X. úr, a szerencsés vevő, aki erre az egészre "bizonyos distanciával" tekint, kínosan érzi magát. Mintha minden tekintet részegeződne, szemrehányóan.

Másnap a maga is kissé mámoros X. végigbongérszi a könyveket, amelyeket eddig még nem sikerült tisztességesen végignéznie. Az értékeikről szóló történet most - a szentimentalizmus határain innen - túlzónak tűnik. A kollekció egyetlen figyelemreméltó darabját - "EGY OROSZ TISZT TÁBORI FELJEGYZÉSEIT" - még talán vissza is adná Arkagyij Ipolitovicsnak, ha egy ilyen gesztus nem menne sértésszámba. Ezeket a könyveket, ahogyan később mesélte, EN BLOC vásárolta meg, elsősorban azért, hogy megakadályozza "egy cári tiszt és jóbarát morális bukását". Természetesen nem tagadhatja le, hogy nyomorúságos Hotel Royal-beli szobájában /nem a belvárosi Hotel Royal-ban, hanem abban a másikban, amellyel mintha csúfolódna saját ütött-kopott cégére/ a bőrkoffer fölé hajolva a Lazsecsnyikov kezeírásával ellátott TÁBORI FELJEGYZÉSEK megragadták, nagyon is megragadták a figyelmét. "S utánunk mi marad, uraim?" tette fel a kérdést ekkor félhangosan, mintegy saját magának. "Szerelmeslevelek!" - "És kifizetetlen szállodaszámlák" - csúszott ki a száján egy más alkalommal.

A lista nem túlzottan hosszú. De las Cases: MEMORIAL DE SAINTE-HÉLENE /kiadási év nélkül; az impresszum minden valószínűség szerint elszakadt és elkallódott/. I. SÁNDOR CSÁSZÁR ŐFELSÉGE VÁLOGATOTT KARCOLATAI ÉS ANEKDOTÁI, MOSZKVA, 1826; M.A. VOLKOV LEVELEI LANSZKAJÁHOZ, M., 1874; M. Bykov: THE LAST DAYS OF TSARDOM, London /dátum nélkül/; NAPÓLEON BONAPARTE GYÓNÁSAI MAURY ABBÉNAK. A francia eredeti orosz fordítása, M. 1859; I.P. Skobaljev: AJÁNDÉK A

BAJTÁRSAGNAK, AVAGY OROSZ TISZTEK LEVELEZÉSE, Szankt-Peterburg, 1833; Marmont: MÉMOIRES 1772-1841, Paris, 1857. /az első három kötetben kézírással a következő feljegyzés olvasható: "Marmont, maréchal, duc de Raguse"/; Denis Davidov: FORRÁSOK A JELENLEGI HÁBORÚ TÖRTÉNETÉHEZ /hely és évszám nélkül/; Mistris Bradon; AJURA FLOYD, regény SPB, 1870; F.V. Rasztocsin gróf: FELJEGYZÉSEK, M.,1889; D.S. Merezkovszkij: TOLSZTOJ ÉS DOSZTOJEVSZKIJ, SPB, 1903. /egy bizonyos V.M. Scsukina kézírással és dedikálásával/, A.Sz. Puskin MŰVEI, a Cári Tudományos Akadémia kiadása, V.I. Szajtov szerkesztésében /az első négy kötet/, SPB; 1910; DOKUMENTUMOK AZ OROSZORSZÁGI POGROMOK TÖRTÉNETÉHEZ, Petrograd, 1919; A.Sz. Puskin ÖSSZEGYŰJTÖTT MŰVEK, 1815-1837, SPB, 1906; L. NY. Tolsztoj: HÁBORÚ ÉS BÉKE, harmadik kiadás, M., 1837; L. NY. Tolsztoj: SZEVASZTOPOLI ELBESZÉLÉSEK, M.,1913; R. Vilton: THE LAST DAYS OF THE ROMANOV, London, 1920; AZ OROSZ NYELVEN MEGJELENT S OROSZORSZÁG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ FELJEGYZÉSEK, NAPLÓK, VISSZAEMLEKEZÉSEK, LEVELEK ÉS ÚTIRAJZOK ÁTTEKINTÉSE /három könyv/,Novgorod, 1912; Élie de Cion: OROSZORSZÁG MA, M.,1892; Jehan Préval: ANARCHIE ET NIHILISME, Paris, 1892; /nagy a valószínűsége, hogy ez az álnév egy bizonyos R.J. Racskovszkijt rejt/; W.Thackeray: VANITY FAIR. A NOVEL WITHOUT A HERO. Tauchitz Edition, Leipzig /dátum nélkül/; N.I.Grecs: ÖNÉLETRAJZI FELJEGYZÉSEK, SPB, Szuvorin-féle kiadás /dátum nélkül/; Melchior de Vogus: LES GRANDES MAÎTRES DE LA LITTÉRATURE RUSSE /vol 55, 56 és 64./, 1884; EGY OROSZ TISZT TÁBORI FELJEGYZÉSEI, Lazsecsnyikov kiadása, M., 1836; AZ OROSZORSZÁGI FÖLDMŰVELÉS FEJLESZTÉSÉT CÉLZÓ SZABAD GAZDASÁGI TÁRSULÁS MUNKÁI, SPB,1814; Ny.V. Gogol ÍRÁSAI, Senkov szerkesztésében, M., év nélkül; D.I.Zavalisin: EGY DEKABRISTA FELJEGYZÉSEI, SPB,1906; /a szerző Ipolit Nyikolaevics Belogorcevnek szóló ajánló soraival/, s végül egy olcsó bőrbe kötött könyv, címloldal nélkül.

/Az olvasó, úgy hiszem, meg tudja állapítani, hogy erről a listáról melyek a család örökséget képező - bőrkötésű! - könyvek, s melyek a később megjelentek, amelyek azért a maguk módján sok mindent elárulnak az Ohrana egy volt tisztjének szellemi profiljáról, akiről különben édeskeveset tudunk./

10.

Miután kíváncsiságtól sarkallva s nem minden metafizikus szorongás nélkül /"S utánunk mi marad, uraim? Szerelmes levelek... És kifizetetlen szállodaszámlák."/ X. átlapozta a könyveket, visszatesszi őket a levendula és lovaglócsizma szagú bőröndbe, s olvasni kezdi azt a címdal nélküli könyvecskét. /Elképzelem, ahogy ott guggol a bőrönd mellett, a könyvet a lámpa fénye felé tartva./ Hosszasan forgatja kezei között, majd orrához emeli. /Szerette a régi könyvek szagát./ A hátlapon egy apró betűkkel nyomtatott szót fedez fel, amely első ránézésre valami regénynek a címe is lehetne épp. A kilencedik oldalon egy Machiavelli-gondolatot talál - vagy egy Machiavellinek tulajdonított gondolatot - amely egyre kíváncsibbá teszi: "Minden államnak kétfajta ellensége van: belső és külső. Mely fegyver használata ajánlatos a külső ellenséggel vívott háborúban? S két hadban álló állam generálisai vajon elbeszélk-e egymásnak haditerveiket, hogy így megkönnyítsék a másinak önmaga megvédelmezését? S vajon tartózkodni kell-e az éjszakai támadásoktól, a csapdákától, a lesállításoktól, a kisebb erejű ellenséggel való összecsapásoktól? - S ti mindezeket a hadi fondorlatosságokat, ezeket a kelepccéket és cseleket, ezt a háborúskodáshoz elengedhetetlen stratégiát nem kívánjátok hasznosítani a belső ellenség, a rend feldúlói ellen?"

X. úr ekkor már a kavargó hópelyhekbe bámul:
lelke a szállodai szobából valahova nagyon messzire
száll.

"A nemzeti szuverenitás princípiuma -
kíváncsisága egyre fokozódott - mindenfajta rendet romba
dönt; törvénné emeli a forradalomhoz való jogot, s a
társadalmat nyílt háborúba szólítja a hatalom, sőt még
maga az Isten ellen is. Ez a princípium - az erő
megtestesülése. Vérszomjas vadállattá változtatja a
népet, amely ha teleissza magát vérrel, elalszik, s akkor
könnyű láncra verni."

A meleg mediterrán éjszakában X. kavargó
hópelyheket lát maga előtt, s az isztambuli éj csendjében
kozák lovak nyerítését véli hallani. Aztán megpillantja a
tisztet is, amint egy pillanatra az ölébe ejti a könyvet,
mutatóujját a lapok között tartva. /"Íme, uraim, az Ő
erkölcsük."/ A pillanatnyi szünetben az ordonánc lesöpri
a havat a sátorlapról. X. úr érzi, ahogy a hó becsúszik
katonaköpenyének ujjaiba. Enyhe mámore azonnal elszáll. A
jelenet messzinek tűnik, mintha egy nagyon távoli múltban
játszódott volna le: valahol a Kárpátokon túli területek
süket szurdokainak egyikében, a katonák a tűz köré
gyűlnek, s tisztjüket hallgatják, aki az Oroszország, a
Cár és a dolgok fennálló rendje ellen szőtt gaz
összeesküvésről olvas fel nekik. Ez a tiszt egy
tüzérezredes; neve Dragomirov, Szergej Nyikolajevics.
Miután Jekatyerinburg bevételénél hősi halált halt, a
könyv, amelyből akkor felolvasott a katonáknak, egyenesen
az ő, X. tulajdonába került.

X-ben hirtelen föléledt a gyanú. Könyvtárában
megkeresi azt a könyvet, amelyet Szergej Nyikolajevics
Dragomirov hagyott rá örököül - ez a könyv /az olvasó már
bizonyára kitalálta/ Nilus ANTIKRISZTUSA, amelyben a

tüzértiszt - legyen néki könnyű a föld - úgy hitt, mint a Szentírásban. /X. sok éjszakát átdiskurált vele Oroszországról, az Istenről, a forradalomról, a halálról, a nőkről, a lovakról és a tűzérsegről./ Bár a könyvet gyakran forgatták és sokáig katonai hátizsákok mélyén hanyódott, még mindig őrzött valamit a ragyogó díszkiadás hajdani fényéből. Megsárgult lapjain a körömmel ejtett jelek és az ujjenyomatok még előző tulajdonosától származtak - feltehetőleg Dragomirov létezésének egyedüli földi nyomai.

X. összeveti a két könyvet. A névtelen műnek már az elején egy olyan passzust fedez fel, amely ismét valahogy ismerősnek tűnik előtte.

"Mi az, ami kordában tartja eme vadállatokat, melyek kölcsönösen felfalják egymást, s melyek embernek nevezetnek?" - írja a könyv. "A társadalmi lét elején a nyers és féktelen erő működik. Később a törvény, azaz ismét az erő, mely jogi formákba rendeződik. Az erő mindig a jog előtt jelenik meg."

A másikban, Nilus ANTIKRISZTUSában, s mi több, az "ÜSSZEESKÜVÉS" cím alatt, a következő körömmel megjelölt rész található /s most mintha a megboldogult Dragomirov csengő hangját hallaná/: "Mi tartotta volna kordában az embereknek nevezett vérszomjas vadállatokat? Mi vezérli őket a mai napig? A társadalmi lét elején a nyers és vak erőnek vetették magukat alá; később a törvénynek, amely nem más, mint az álcázott erő. Végkövetkeztetésem tehát, hogy a természet törvénye szerint a jog az erőben van." /"Íme, uraim, az ő erkölcsük."/

Graves is említést tesz -, bizonyos vagyok benne, hogy X. /ez a megalázó rövidítés is csak a túlzott diszkréció jele/ tudatában volt felfedezése jelentőségének. Ha az ismeretlen szerző művében valóban az ÖSSZEESKÜVÉS titokzatos forrására bukkant, az ÖSSZEESKÜVÉSére, amely már két évtizede bujtogatja a lelkeket, s hinti a bizalmatlanság, a gyűlölet, és a halál magjait, akkor legelőször is elhárította a szörnyű veszélyt azoknak a feje fölül, akiket a könyv összeesküvőként jelöl meg. /És itt szemei előtt felrémlik annak a leánynak a tébolyodott tekintete, valahol Odesszában. Bár még lélegzik, úgy fekszik a szekrényben, ahol megpróbált elrejtőzni, fejével a félig leszakított ajtóra dőlve, mintha kővé dermedt volna. A tükörben, mint egy idézet, megcsonkított holttestek, szétdobált bútorok, szétört tükrök, lámpák és szamovárok, szemét, ruhák, matracok, szétszaggatott dunyhák látszanak; az utcát hó borítja: mindenhová, még a fákra is pihe hullott./ Másodszorban pedig - s ez már csak saját lelke számára bírt jelentőséggel - végre végső és megdönthetetlen bizonyítékkal rendelkezett Dragomirov tűzérezredes tézise ellen /megkésített bizonyítékkal, mondani se kell/, amely igazolja az ő kételyeit a titkos nemzeti összeesküvés létezésével kapcsolatban. "A bolsevikoké az egyetlen, uraim, és az sem TITOK már nagyon régóta... Mellesleg önök bizonyára tudnak róla, hogy én Gyenjikin tábornok utsítása alapján vizsgálatot indítottam annak a megállapítására, hogy valóban létezik-e Oroszországban egy olyan titkos összeesküvő csoport, mint amilyenről Nilus ír. Tisztelt uraim, egyetlen titkos szervezetet lepleztünk le, s ennek a célja az volt, hogy a Romanovokat visszasegítse a hatalomra!... Kérem, uraim, hiába is tiltakoznak. Erről hivatalos jegyzőkönyvek készültek, tanúk nyilatkozataival... Igen. Bármelyik Romanovot... Egy alkalommal pontosan az összeesküvők elleni büntető akció végére érkeztem. A kép a mai napig véres sebként maradt meg az emlékezetemben... Ezredes úr,

ha a tí összeesküvőitek úgy néznek ki, ahogy az a lány kinézett..." /Hagyjátok, hadd fejezze be! Uraim, egy kis toleranciát!/" "...s ha ez az az ár, amelyen Oroszországot..." - tiltakozó közbekiabálások, a rekedt férfihangok távoli kórusa elnyomják szavait, s félbeszakítják visszaemlékezését. /"Uraim, ideje aludni térni. Holnap nehéz nap áll előttünk. Uraim, hadd hívjam fel a figyelmüket, hogy odakinn már hajnalodik."/

Amikor X. aláhuzigálva és a margókon megjelölve letette a két könyvet, odakinn már hajnalodott. Kimerültsége dacára nem tudott elaludni. Várt tíz óráig, majd telefonált Graves úrnak, a TIMES tudósítójának.

11.

1921. augusztusában a londoni TIMES - ugyanaz a TIMES, amelyik nem egészen egy évvel ezelőtt még azon álmélkodott, hogy az ÖSSZEESKÜVÉS "hogyan rendelkezhet olyan látnoki erővel, amely ezt az egészet előre megjósolta", s amelyik TIMES tudta, hogy miben áll az ellentmondás bölcsessége - egy cikket közölt konstantinápolyi tudósítójának, Philip Gravesnek a tollából. Graves tiszteletben tartotta beszélgetőtársának a kívánságát, és nem hozta nyilvánosságra a nevét. /Így, amint arról már szót ejtettünk, az affér véletlen, de ettől még nem kevésbé fontos szereplőinek egyike a feljegyzésekben megmarad névtelen X-nek./ Graves úr egyedül társadalmi állásáról közöl adatokat: pravoszláv vallású, az alkotmányos monarchia híve, antibolsevista, a polgárháború idején Dragomirov ordonáncként szolgált. Az első telefonhívást, ezt a lényegtelen részletet elhanyagolva Graves összefoglalja olvasói számára a Royal-szálló bárjában /A belvárosi Royal-szállóban! / délután 5 és este 10 óra között lezajlott beszélgetés tartalmát:

Az Ohrana egy Konstantinápolyba menekült volt tisztje eladni kényszerült néhány régi könyvét, közöttük egy 14 x 9-es formátumú, címlap nélküli, olcsó bőrkötésű francia művet is. A könyv hátlapjára latin betűkkel a JOLY szót nyomtatták. A 'Néhány egyszerű megjegyzés' című előszó után a dátum Genf, 1864. október 15. A papír és nyomdatechnika nagyjából az 1860-1880 közti időszaknak felel meg. Ezeket a részleteket csak azért közlöm, mert segítségükkel esetleg sikerül rábukkani a könyv címére... Volt gazdája, az Ohrana tisztje nem emlékszik, hogy hogyan jutott a birtokába a könyv, s nem is tulajdonított neki különösebb fontosságot. X. meggyőződése szerint egy rendkívüli ritkaságról van szó. Átlapozván a könyvet, megdöbbenéssel tapasztalta, hogy az a néhány rész, amelyen végigfutott, mennyire hasonlított a hírhedt ÖSSZEESKÜVÉSben található egy némely megfogalmazáshoz. Ezután a felfedezés után már gyorsan meggyőződött arról, hogy az ÖSSZEESKÜVÉS legnagyobb részében csak a Genfben készült eredeti parafrázisa."

12.

Ez a két könyv - a Nilusé, amelyik fanatikus hívek hadait toborozta, akik véres áldozatokat vittek elébe, s a másik, a névtelen, az egyetlen, az árvagyerek a könyvek között, aki maga is áldozat volt - az emberi lélek eme két ellentétes alkotása, amelyek oly hasonlatosak, s annyira különbözőek voltak, majdnem hatvan évig négy betű-jelzetnyire, valamiféle kabalisztikus távolságban feküdtek egymástól /s amikor a KABALISZTIKUS szót leírom, félelem fog el/. S míg az az első elhagyta a polcok hosszú, félhomályos alléit,

mérgező lehellete összekeveredett az olvasók lélegzetével, s márgóin megjelentek ezeknek a találkozásoknak, ezeknek a megvilágosodásoknak a nyomai /amikor az olvasó az idegen gondolatban saját kételyeinek visszfényét, saját titkos gondolatát fedezi fel/, addig az a másik megszűnt gondolatnak, léleknek lenni, s halott, használaton kívüli tárgyként feküdt porral lepetten a helyén, csak egy könyv volt, amelyről az olvasó, ha véletlenül a kezébe veszi, nem tudja, hogy felütötte-e már valaha valaki előtte, s ha majd becsukja, nyúl-e érte még valaha emberi kéz, míg világ lesz a világ: azon könyveknek egyike tehát, amelyek véletlenül vagy tévedésből jutnak csak el az olvasók meleg kezeihez, /vagy a kérőlapra írtak hibás számot, vagy a könyvtáros nézte el a szignatúrát/, s szemügyre véve az olvasók minden emberi erőfeszítések - köztük a sajátjuk - hiába valóságán gondolkodnak el: ők mindenestre valami mást kerestek, verseket vagy regényt, római jogot vagy ichthyológia-tankönyvet, vagy ki tudja még mit, de valami olyasmit, ami tartósabbnak és kevésbé hiábavalónak tűnik előttük, mint ez a penészszagot árasztó, poros könyv, melynek megsárgult lapjai közé a doh minden évben egyre mélyebbre és mélyebbre lopja be magát: s már nem is evilági por borítja többé, hanem a felejtés hamuja, őt, a halott gondolatok urnáját. Hát ilyesmin töpreng az eltévedt olvasó.

Ha a véletlen, a sors és az idő egyszer kedvező konstellációban találkoznak, akkor ezeknek az erőknek az eredője erre a könyvre fog majd mutatni: mint a napsugár, "eleven fénnel" beragyogja majd, s megváltja a feledéstől.

Igy szép napon a British Museum könyvtárában két újságíró jelent meg: kalapjuk mélyen a szemükbe volt húzva, mint a detektíveknek, s a zsebükben Graves írása lapult. Pillanatok alatt megtalálták a JOLY névnél azt a könyvet, amelyet kerestek, s így az ÖSSZEESKÖLVÉS titokzatos forrása /amelyet Sismareva asszony szerint Ascher Ginsberg írt héberül, s ha hihetünk Zevahov grófnak, egyenesen a sátán diktálta neki/ hosszú évek után végre napvilágra került.

A könyv, amelyet "fertelmes keselyűk", ahogy Delevski nevezte őket, saját alantas céljaikra használtak fel - PÁRBESZÉD A POKOLBAN MONTESQUIEU ÉS MACHIAVELLI KÖZÖTT, AVAGY A MACHIAVELLIZMUS A XIX. SZÁZADBAN EGY KORTÁRS ÁLTAL LEÍRVA - minden kétséget kizáróan - ahogy Rollin mondja - az egyik legjobb kézikönyv, amit valaha is írtak modern diktátorok, illetve azok személyi használatára, akik azzá szeretnének lenni. Norman Cohn szerint könyörtelen élelemjűséggel leplezi le a huszadik század totalitáriánus rendszereit. "Szomorú halhatatlanság", fűzi végül hozzá.

Az egyes szerzők eltérő feltevéseket közölnek arról az időről, amely az ember földi maradványainak végső szétporladásához szükséges: 15 hónaptól 40 évig. Ez a probléma - s ha hihetünk neki, tisztán irodalmi indíttatásból - magát Flaubert-t is foglalkoztatta.

/Mindenesetre akkor, amikor Graves fellelőzte Maurice Joly könyvét, s haló porából feltámasztotta, szerzőjének csontjai már réges rég karbonizálódtak, földdel és sárral keveredtek: halálától számítva majdnem 45 év múlt el.

Maurice Jolyt, egy városi tanácsos és egy Florentina Corbara nevű olasz nő gyermekét az 1859-es esztendőben vették fel az ügyvédi kamarába. Rövid életrajzi feljegyzésében a "Dialógus" keletkezéséről a következő részletet találjuk: "Már egy éve gondolkodom egy olyan könyv megírásán, amely bemutatná, hogy az államigazgatás hogyan hasad fel, s hogyan nyúlnak benne hatalmas szakadékok annak a cári törvényhozásnak az egyenes következményeképp, amely a politikai szabadságokat a csúcstól a mélyig tökéletesen kiirtotta. A szigorú forma mellett döntöttem, hogy a franciáknak így majd ne akaródzzék elolvasni a könyvet. Valami módon olyan mintákba kívántam olvasztani mondanivalómat, amelyek megfelelnek szarkazmusra hajló, s a Birodalom fennállásától fogva támadásait mindig álcázni kényszerülő lelki alakzatunknak... Egyszer aztán eszembe jutott az a benyomás, amelyet egy még a szakértők közül is csak kevesek által ismert könyv tett rám: Galiani abbé "PÁRBESZÉD A GABONÁRÓL" című műve. Felragyogott előttem az ötlet, hogy jelen korunk politikájáról párbeszéd formájában írjak, melyet élők vagy holtak folytatnak egymással. Egy este, amikor a folyóparton sétáltam, a Pont Royal mellett lelkemben Montesquieu neve merült fel, mint azé az emberé, aki megtestesítője lehetne a kifejtendő ideák egyikének. De ki legyen a beszélgetőtársa? Mint a villám hasított belém a gondolat: Machiavelli! A jog politikáját képviselő Montesquieu és Machiavelli, azaz III. Napóleon és az ő ocsmány politikája."

A "PÁRBESZÉD A POKOLBAN MONTESQUIEU ÉS MACHIAVELLI KÖZÖTT" talicskákon, széna alá rejtve jutott el Franciaországba /a csempészéssel foglalkozó paraszt azt hitte, hogy tiltott dohányt szállít a kartondobozokban/, hogy aztán Franciaországból azoknak a közvetítésével, akik megvetik a zsarnokságot, elterjedjen az egész világon. Minthogy azonban az emberek jobban szeretik a rabság bizonyosságát a változások bizonytalan következményeinél, az a szerény postatisztviselő /"aktív szindikalista"!/ , aki először nyitotta ki a könyvet, s hallgatta ki a párbeszédet az árnyak birodalmában, felismervén a célzást az uralkodóra, "rettenettel és undorral" dobta el magától az írást. Előléptetésben reménykedve a dolgot jelentette a rendőrségen, s amikor a kopók felnyitották a könyvvel teli dobozokat, az elképedt dohánycsempész őszintébben már nem is esküdözhetett volna, hogy drágán fog neki megfizetni az, aki ilyen aljasul becsapta. A rendőrfelügyelő véleménye szerint egyetlen példány sem hiányzott. Minthogy a máglyán való elégetés barbár szokás, s bizonyos középkori asszociációk miatt népszerűtlen is, a könyveket a városon kívülre, a Szajna partjára vitték, s ott savval leöntötték őket.

Maurice Jolyt 1865. április 15-én állították bíróság elé. A tárgyalásra a tavaszi zápor és a sajtó hallgatása miatt mindössze néhány véletlen kíváncsi verődött össze. A bíróság a könyvet betiltotta és elkobozta, Jolyt pedig - "a Császár és a császári hatalom elleni megvetés és gyűlölet szításáért" - kétszáz frank pénzbírságra /a kénsav és munkaerő ára/ és tizenöt hónap elzárása ítélte. Joly anarchistának bélyegezve, harátaiktól elhagyatva, tántoríthatatlanul, s belátva, hogy a könyvek nem képesek megjavítani a világot, 1877

egy júliusi reggelén golyót eresztett a fejébe. "Jobb sorsot érdemelt volna" - írja Normann Cohn. "Kivételesen finom érzékkel sejtette meg azokat az erőket, amelyek a halál utáni esztendőkből elszabadulva századunk politikai kataklizmáját idézték elő."

15.

A zsarnokság és a III. Napóleon-szerű műkedvelő zsarnok ellen írt pamflet egy "fertelmes manipulációnak" köszönhetően /Delevszkij használja ezt a kifejezést/ a világuralom titkos programjává, az ÜSSZEESKÜVÉSSé változik át. A cinikus hamisítók - a rendőrségi jelentésekben bízva - úgy számítottak, hogy a kénsav Joly könyvének összes példányát megsemmisítette /annak az egynek a kivételével persze, amelyet ő, ki tudja hogyan megszereztek/. Néhány szót kiforgatni, egy-két, a keresztényeket ócsárló fordulatot beleszőni a szövegbe, kihúzni Joly képzelőerejének ironikus-mérgező fullánkját /melyet ő egyébként Machiavellinek tulajdonít/, kiemelni a szöveget történelmi kontextusából - s már kész is a hírhedt ÜSSZEESKÜVÉS.

A két szöveg összehasonlításából egyértelműen kiderül, hogy az ÜSSZEESKÜVÉS hamisítvány, s ennek megfelelően nem létezik semmiféle program, melyet "egy misztikus, sötét, veszélyes, sok nyugtalanító enigma kulcsát a kezében tartó erő" alkotott volna. A TIMES szenzációs felfedezése tehát, mely "Az ÜSSZEESKÜVÉS utolsó fejezete" címmel jelent meg, a dolgok logikája szerint pontot tehetett volna ennek a hosszú és tenger kint szülő ügynek a végére, mely oly sok lelket mérgezett meg és oly sok életet oltott ki.

Az események után tehát mintegy húszéves késéssel kezdődik el a nyomozás a bűntett elkövetői és a hamsisítókát vezérlő motivációk felderítésére. Az érintettek nagy része halott, Oroszország pedig bezárult a külvilág számára. Nilus /Szergej atya/ a monostorok archívumaiban bogarászik.⁺

⁺Nilus egy szerzetes naplóját keresi, aki Zsevakov szerint rendkívüli realizmussal beszélt a túlvilági élet jelenségeiről: "A napló írója nem elégszik meg a régmúlt idők eseményeinek megvilágításával s a földi történések megjósolásával, hanem az olvasó elé tárja a síron túli élet képét is, mégpedig oly hű realizmussal, amely nemcsak intuíción, hanem közvetlenül Istentől eredő személyes felfedezéséről árulkodik. Emlékszem arra a történetre, amely egy ifjúról szólt, akit megátkozott tulajdon édesanyja, s akit ezután egy titokzatos erő /NYEVEDOMAJA SZILA/ elragadott a földről, s a légnélküli terekbe röpített. Az ifjú 40 napot töltött a lelkek birodalmában, megtért hozzájuk, s alávetette magát az ott uralkodó törvényeknek. A történetben csak annyi szokatlan van, hogy szó sem lehet semmiféle kitalációról vagy fantáziálásról; ez a tény pedig egyértelműen tanúskodik a síron túli világ és a lelkek további életének létezéséről." /N.D. Zsevakov herceg: SZERGEJ ALEKSZANDROVICS NILUS. Kratkij ocserk zszizni i gyejatyelnosztyi. Újvidék, 1936/.

Ez a nyomozás az ÜSSZÉESKÜVÉS ősforrásai után külön fejezetet képez egy kusza és fantasztikus regényben. /A regény szó itt már másodszer bukkan fel, jelentőségének és súlyosságának teljes tudatában. Csak az ökonómia akadályozza meg ezt a történetet - amely nem más, mint egy parabola a rosszról -, hogy egy regény csodálatos méretéig táguljon, melynek cselekménye

bizonytalan időhatárok között bonyolódik. Az európai kontinens hatalmas kiterjedésén az Urálig s az Urálon túl is, s a két Amerikában, számtalan főhőssel s áldozatok millióival egy rémséges tájkép békén. Ennek a fejezetnek a gyászosan lecsupaszított, sematizált változata - mely leginkább az újságokban megjelenő, a jelentős művek lényegét a pusztá intrikára redukáló könyvismertetésekhez hasonlít - körülbelül a következőképpen fest:

"AZ ÖSSZEESKÜVÉS, AVAGY HOVÁ NYÚLNAK AZ EURÓPAI TÁRSADALMAK ROMLÁSÁNAK GYÖKEREI" valahol Franciaországban keletkezett /ahogyan azt Krusevan helyesen megállapította/, a múlt század utolsó éveiben, amikor teljes erővel tombolt a Franciaországot két ellentétes táborra osztó Dreyfuss-ügy. A tipikusan szlávos fordulatokkal és hibákkal teli hírhedt orosz fordítás /ennek az első oldalán diszelgett az a hatalmas tintafolt, amely az "Antikrisztus véres pecsétjét" mintázta/, azt bizonyítja, hogy a hamisítvány szerzője orosz. Mint ahogy minden út Rómába vezet, mondja Burcev, úgy vezet a Joly könyvét gyalázatosan megcsonkító és értelméből kiforgató ÖSSZEESKÜVÉS első változatával kapcsolatos minden bizonyíték egy bizonyos Racskovszkijhoz, "a tehetséges és haljóslatú Racskovszkijhoz", a párizsi orosz titkosszolgálat főnökéhez. Ez a Racskovszkij, állítja Nilus, önfeláldozóan harcolt minden evilági sátáni szekta ellen, és "sokat tett azért, hogy lenyírbálják Krisztus ellenségeinek a körmeit." Egy bizonyos Papus, akinek módjában állt őt közelebbről megismerni, portréját egy kicsit a szimbolisták prozódijára emlékeztető stílusban rajzolta meg /s nem csak a nagybetűk miatt/: "Ha valaha is találkoztok vele az életben, kétlem, hogy akár a legkisebb gyanúval is viseltettek majd iránta, mert lényében semmi nem utal sötét üzelmeire. Frös, energikus

egyéniség; mindig mosolygó, szája körül lópatkó alakúra nyírott szakáll, élénk tekintet - inkább hasonlít egy Remek Fickóra, mint egy orosz Corentin-re. S bár vonzódása a Kis Párizsi Nők iránt feltűnő gyengéjeként róható fel, ahhoz kétség sem fér, hogy ő a legrátermettebb Organizátor a Tíz Európai Fővárosban" /L'ÉCHO DE PARIS, 1901. november 21./. Taube báró, aki a forradalom után körülbelül 10 évvel AZ OROSZ POLITIKA című könyvében megkísérel megmagyarázni - elsősorban saját magának - az Impérium bukásának okait, s a titkosrendőrség jelentős szerepét a történetekben, szintén ismerősei közé sorolhatta magát. "A kedélyeskedést kicsit már túlzásba vivő modora és behízelgő beszédstílusa - mely egy körmeit körültekintően elrejtő macskához tette hasonlatossá - csak egy pillanatra homályosíthatta el bennem ennek az embernek a világos és alapvető vízióját, finom intelligenciáját, tántoríthatatlan akaratát és mély odaadását a Cári Oroszország érdekei iránt."

Ennek a tántoríthatatlan akaratú embernek az életútja egy, a maga módján tipikus sorsot példáz: ez a jobbról balra, illetve balról jobbra lendülés az ideológiai síkon ma már általános az európai értelmiség köreiben, s fényesen bizonyítja, hogy az emberi fejlődés dialektikája nem tűr konstansokat. Racskovszkij fiatalkorában földalatti diákköröket látogat, ahol fojtott hangon tiltott könyveket és kiáltványokat olvasnak fel, ahol titkos beszélgetések folynak, ahol egy homályos jövő fényétől ragyogó titkos szerelmek szövődnek, s ahol a "forradalom romantikája az egyetlen program". Hanyagul a homlokába húzott kalapjában nyomdafesték-szagú sötét pincékben forgolódik, ahová titkos átjárók vezetnek, s ahol SANG DE BEUF színnel nyomott pamfletek, s nagy fantáziával kiagyalt hamis

nevekre szóló hamis okmányok készülnek. Csapatákkal, veszéllyel és rajongással teli élet ez; mikor a jelszó elhangzása után ismeretlen, szakállas férfiaknak nyílik az ajtó, hogy megszálljanak éjszakára, s finom kezű leányoknak, akik drága bundájuk alól csöppet sem női revolvereket húznak elő. Egy ilyen torzomborz, izzó tekintetű férfi, aki a sötétben dohányozva vitrasztotta át az éjszakát, valamikor 1879 telén feladta a merénylők tervét, mert "kétségei támadtak a plébániatemplom levegőbe röpítésének célszerűségét illetően". Racskovszkij, aki ennek a kételkedőnek elmesélte, hogy két nappal azelőtt ugyanazon a fekhelyen a Drentel tábornok elleni merénylet egyik elkövetője éjszakázott, a cári rendőrség harmadik ügyosztályának a kezei közé kerül. Itt aztán egy Dosztojevszkij tollára méltó jelenet bontakozik ki. A vádlott egyéniségét mérlegre téve az ügyész kertelés nélkül előáll javaslatával. Racskovszkij úr "vagy lesz szíves együttműködni a rendőrséggel /végső soron, GOLUBCSIK TI MOJ MILIJ, a rendőrség sem szolgálja kevésbé odaadón Oroszország ügyét, mint a forradalmárok/, vagy pedig... Racskovszkij nem sokat habozott. A szibériai száműzetés /OGURCSIK TI MOJ, hát Szibéria még Dosztojevszkijnél is romantikus, VOUS EN CONVIENDREZ. Szibéria, szíves engedelmével, valahogy olyan puhán körülöleli az embert, hogy ne mondjam, simogatja, már ha a meleg dunyha alatt olvas róla.../, az utóbbit választotta. Amint az egyik kortársa megfigyelte, Racskovszkij mézes-mázos modora és "behízelt beszédstílusa" 1879-ben született meg, egész pontosan azon a februári napon, amikor elfogadta az ügyész ajánlatát. "Az ügyésznek ez az utánzása, ez az ijesztő mimikri volt első hamisítványa."

Mint a gyorsvonat ablaka előtt, úgy suhannak el azután a közbeeső állomások: letartóztatása /és színlelt tömlőcbe vetése/ után nem egész négy évvel már az Állambiztonság petyerburgi vezetőjének jobbkeze. Egy évre

rá az összes titkosszolgálat főnökévé nevezik ki, párizsi székhellyel. Első ránézésre meglehetősen összevisszának tűnik az a háló, amelyet Racskovszkij Európa térképén szőtt, csak közelebbről szemügyre véve vesszük észre tökéletes architektonikáját: Párizs - Genf - London - Berlin. Egy elágazás - "mint valami aorta, amely a dolgok szívéhez vezet", jegyzi meg egy nosztalgizáló kortárs - az Ural tömbje felé, Moszkváig és Petyerburgig nyúlik.

Racskovszkij megvesztegetések, hízelkedések, figyeltetések, s azon estélyek segítségével, ahol "patakokban folyik a pezsgő, s az emberek fecsegnek, mint a szarkák", 1890 végén egy titkos forradalmi szervezetet fedez fel, amely egy lakatosműhelyben Párizs egyik elővárosában bombákat fabrikál. A bombákat oroszországi merénylőknek szánják. Racskovszkij az ügy során 63 terroristát juttat a cári rendőrség harmadik ügyosztályának a kezére, akiket sikerül kivétel nélkül Szibériába száműzni. Húsz évnek kell eltelnie ahhoz /a szibériai foglyok nagy része ekkor már nem él/, hogy az ügyben nyomozó Burcev rájőjjön, miben sántikált Racskovszkij: a bombákat az ő emberei készítették, s a külvárosi műhely az ő egyik francia segítőtársa nevének működött.

Az anarchisták és a "nihilisták" aranykora volt ez, írja Normann Cohn, s a kézzel gyártott bombák divatját Európa és Oroszország egyformán felkapta. Ma már tudjuk, hogy a merényletek többségének háttérében /a parlamentre dobott szöggel teli bomba esetében csakúgy, mint az ennél lényegesen veszélyesebb liege-i robbantást alkalmával/ mint valami rejtőzködő Isten, a mi Remek Fickónk, Racskovszkij húzódozott meg. A gyanú szellemét feléleszteni Európában, s ezzel közelebb vinni Oroszországhoz - ez volt

lidércnyomásos gondolatának lényege. "Ezt a perfid orosz nem elégítette ki rendőrfőnöki szerepe, s a magas politika kártyáival akart játszani...Mert Racskovszkij nagyravágásával csak skrupulusainak hiánya kelhetett versenyre."

16.

Racskovszkij vitathatatlan éleselméjűséggel gyorsan felmérte, hogy a bombák hatása meglehetősen relatív: az értelmetlen vagy a homályos indíttatású gonosztettek előtt a közvélemény, mint a villámcsapás fényére, rettegve szorítja össze a szemét, s igyekszik az egésztől minél hamarabb megfélekedezni. A tapasztalat azt súgta neki, hogy az intrika sokkal pusztítóbb erejű robbanásokat képes előidézni, mint a bombák. Az emberek szívesen hisznek minden intrikának, különösen ha az egy olyan embert pécéz ki magának, aki eddig mentesnek tűnt minden erkölcsi szeplőtől. Romlott embertársaink meggyőződése szerint senki nem különb náluk, csak vannak, akik ügyesebben tettetik megukat. "Amíg bebizonyítod, hogy nem igaz a rágalom, nagyon sok víz lefolyik a Szajrán, DUSENYKA MOJA." Életrajzírói megjegyzik, hog eme született intrikusnak a névtelen levelek írása már a gimnáziumi évek alatt kedvenc szórakozása volt. Írt mindenkinek: a tanároknak, társainak, szülőknek, saját magának. Most, új funkciójában emlékezetébe idézte eme gyermekded játékának végzetes hatásait. S mivel volt nyomdája és pénz is elég, pamfleteket kezdett gyártani: volt forradalmárok állítólagos vallomásait, melyekben úgymond a köz elé tárják kiábrándulásuk hátterét. Egy-egy ilyen kiadványra aztán ő maga válaszolt, egy másik néven, persze... Pokoli zűrzavart okozott így.

Egy "P.Ivanov" néven aláírt pamflet munkálatai során Racskovszkij egyik munkatársának, aki valahogyan elkerülte a száműzetést, kifejtette nézeteit a rágalom működési mechanizmusáról és hatékonyságáról. "Amíg előről melegedsz, GOLUBCSIK, addig megfagy a hátad. Mint a táhortűznél. Az egyik oldalad minden exponálva van, hogy úgy mondjam. És csak két módja van a védekezésnek. Mindkettő hatástalan, jelzem. /Harmadikat még nem találták ki./ Vagy hallgatsz, s abban bízol, hogy az emberek nem veszik komolyan a rólad terjedő hazugságokat, vagy felháborodottan válaszolsz a rágalmazásra. Az első esetben az fogják mondani: aha, hallgat, mert nem tud mit felhozni a védelmére. A másodikban pedig azt, hogy védekezik, mert érzi, hogy bűnös. Ha nem érezné, mi az ördögért mentegetőzne? A rágalom úgy terjed, mint a spanyolnátha, OGURCSIK MOJ MILIJ. /A spanyolnátha nagy divat volt akkortájt../

17.

Joly DIALÓGUSÁnak "Racskovszkij műhelyében" előállított hamisított verziója bámulatba ejtő gyorsasággal jut el Nilus kezébe. "Eme két rokon léleknek, eme két megszállottnak a találkozása elkerülhetetlen volt" jegyzi fel egy kortárs. "Egyetlen egy dologban különböztek mindössze: Nilus misztikus bolondériájában úgy hitt az ÜSSZEESKÜVÉS hitelességében, mint a Szentek életében." A kézirat egy bizonyos J.M. Glinka asszony közvetítésével jutott el hozzá, aki Párizsban spiritiszta szeánszok rendezésével és az emigráns orosz terroristák utáni spiclikedéssel foglalatoskodott. Egy újságírónak adott nyilatkozatban reklamálta is a dicsőségből az őt megillető

részt, de mivel ez alkalommal beszámolt túlvilági kapcsolatairól, s arról is, hogy érintkezésben áll a cári család elhalálozott tagjaival, az újságíró a vallomását bizonyos szépséggel fogadta. Az azonban tény marad, hogy valóban ez a Glinka asszony juttatta el saját példányát Krusevanhoz. /Ő az, aki újságjában először írt a könyvről, s Nilus, amint láttuk, tőle szerezte meg a művet./

A "rágalmazásnak eme remekműve" által keltett mendemondák oly gyorsan terjedtek a világban, amilyen gyorsan csak a rossz híresztelések és a spanyolnátha képesek. A könyv a kontinensen kersztül eljutott a Brit Szigetekre, onnét Amerikába, aztán visszafelé még a Felkelő Nap Országába is. Misztikus forrásának és az emberek azon szükségletének köszönhetően, hogy egy Isten nélküli világban értelmet találjanak a történelem menetében, az ÖSSZEESKÜVÉS valóságos breviáriummá lett, mely azt tanítja, hogy a történelemben minden vereség és bukás mögött egy "misztikus, sötét és veszedelmes erő áll, amely kezében tartja a világ sorsát, s a hatalom titokzatos forrásait, amely háborúkat és lázadásokat, forradalmakat és zsarnokságot szít, s amely "forrása minden rossznak". A francia forradalom, a Panama-csatorna, a Népszövetség, a Versailles-i szerződés, a Weimari Köztársaság, a párizsi metró - mind az ő műve. /Apropó: ez a metró nem más, mint egy lagúna a városfalak alatt, amelynek a segítségével a levegőbe röpítik majd az európai fővárosokat./ Gyanús pénzügyi készleteiből ez az "okkult és mindenre képes társaság" fizeti a hit és a törvény ellenségeit, listáin megtalálható Voltaire, Rousseau, Tolsztoj, Wilson, Loubet, Clemenceau, Eduard Sam és Lev Davidovics Bronstein, Szeliversztrov tábornok, Ferdinánd főherceg; tagjai és akaratának végrehajtói Machiavelli, Marx, Kerenszkij, B.D. Novszkij, sőt, maga Maurice Joly is. /Ez utóbbi persze csak álnév, anagramma, amelynek eredetijét könnyű megfejteni a Maurice névből./

Az ÖSSZEESKÜVÉS összes megjelent változata közül minden vitán felül az a négykötetes, párizsi kiadás a legteljesebb és a leghíresebb, amely a huszas években látott napvilágot; monseigneur Junius hét esztendei erőfeszítés után, életének 82. évében fejezte be áldásos munkáját. Monseigneur Junius megszállott volt, aki széles műveltséggel és széles nyelvismerettel rendelkezett, s nem szégyellt öreg napjaira belefogni a szláv nyelvek tanulmányozásába /"melyek kivételesen nehezek, s mindemellett nem is hajtanak közvetlen hasznót", ahogy egyik életrajzírója megfogalmazta/. Ez a kiadás egybegyűjt minden addigi ismeretet a tárgyról; összeveti a francia és az orosz, a német és a lengyel fordítást, felhívja az olvasók figyelmét a jelentéktelen nyelvi eltérésekre, rámutat a temérdek LAPSUS MENTISre és LAPSUS CALAMIRAra, a megelőző kiadások súlyos sajtóhibáira, melyek néhol megváltoztatják az eredeti értelmét, mi több, bibliai párhuzamokat is mellékel, melyek félreérthetetlenül elítélik eme gyalázatos könyvnek a gyalázatos szerzőit /"Kezüket nem a könyörületesség keze irányította."/.

Junius munkája, bátran állíthatjuk, nem volt hiábavaló. Ezután mindenki a világon, aki az ÖSSZEESKÜVÉS kiadására vállalkozott, s szándékai komolyak voltak - nem olcsó és gyors dicsőségre pályázott tehát, s nem csak a könnyű profiton járt az esze - monseigneur Junius négykötetes munkájából merítette a tudós tényeket. /Nagy a valószínűsége annak, hogy az a bizonyos A. Tomic is monseigneur Junius adatait használta fel saját

verziójához, mely AZ IGAZI ALAPOK címmel 1929-ben jelent meg Splitben; mint ahogy hasonlóképpen tett az a névtelen egzegéta is, akinek PATRIOTICUS néven közreadott fordítása félreérthetetlen címmel öt évvel később jelent meg Belgrádban: AKIK ROMLÁSBA DÖNTIK AZ EMBERISÉGET.

Németországban az embereknek a könyv igazába vetett hite "megingathatatlan volt s sziklaszilárd"; számos nemzedék tudatát és patriotizmusát alakította a mű. Míg a szociáldemokrata újságok hevesen bizonygatják az obskurus iromány által felhozott vádak értelmetlenségét, addig a sajtónak azon része, amelyik általában kerül a rémhírterjesztést, a két lehetséges magatartás közül /"mindkettő hatástalan"/ a másodikat választja: egy szó nélkül siklik el minden fölött, s az egész vitát - különösen a TIMES felfedezése után - abszurdnak tekinti. Pontosan Racskovszkij pszichológiai prognózisának megfelelően és mintegy a két ellentmondásos fellépés következményeképpen, egy akkoriban ismeretlen /még ismeretlen/ festő-amatőr megírja, hogy a könyv hamisságának bebizonyítására irányuló makacs erőfeszítések "valójában a könyv hitelességét bizonyítják" /MEIN KAMPF/. A nevezetes 1933-as esztendőben, amikor ez a festő-amatőr már NEM IS OLYAN ISMERETLEN, Németországban az ÖSSZEESKÜVÉSnek már több mint 30. kiadása jelent meg, s a DER HAMMER-ház koktélpartival ünnepli meg a százezredik példány eladását.

A Nilus-féle változat alapján készült amerikai fordításból 1925-re már több mint félmillió példány talált vevőre, elsősorban egy nagy példányszámban megjelenő újság támogatásának köszönhetően, melynek tulajdonosa az a Henry Ford volt, akinek életét két nagy szenvedély, az autók és a titkos társaságok töltötték ki. Latin Amerikában a

könyvet hosszú éveken át az ádáz pártharcok során alkalmazzák majd haszonnal, s a fanatikusoknak, különösen a német eredetű népesség soraiból kikerülő fanatikusoknak lesz kedves olvasmánya. A spanyol kiadások közül azt a harmadikat tekinthetjük alapvetőnek /Sao Paolo, 1937./, melynek címdalán egy feszület és egy háromfejű kígyó található, s melynek szerkesztője éppúgy monseigneur Junius argumentációit használta fel, mint az ugyanebből az évből származó Preziosi-féle olasz verzió. Az 1944-es, egy bizonyos László Ernő okoskodásaival kísért magyar kiadás sajtóvisszhangjának közvetlen következménye az a lövés volt, amelyet egy vadászpuskából adtak le a házunk ablakára. /Így tehát elmondhatjuk, hogy az ÖSSZEESKÜVÉS ügye engem személyesen is érint./

19.

Igen komoly a valószínűsége annak, hogy ez a könyv nemcsak az egykori festő-amatőrre, a híres MEIN KAMPF írójára gyakorolt erős hatást, hanem annak a névtelen grúz szeminaristának a lelkére is, aki majd HALLAT MÉG MAGÁRÓL. A gyertya reszkető fényénél, a száműzetés hosszú szibériai éjszakáin, míg odakünn hóvihar tombolt, az ÖSSZEESKÜVÉS szavai jobban magukkal ragadták, mint az evangélium.

Így lett tehát a reneszánsz hercegek okulására írt kézikönyvből - mely Joly filozófiájában reinkarnálódott, s Nilus görbe tükrében torzult el - a modern zsarnokok vademecumja. Szolgáljon itt Nilus művének néhány részlete, és ezek történelmi reflexei az olvasmány végzetes hatásának bizonyítására:

"Be kell látni, hogy több a rosszra, mint a jóra hajló ember, s ezért a felettük való hatalom gyakorlásában jobb eredményeket lehet elérni erőszakkal és megfélemlítéssel, mint tudományos értekezésekkel. Minden ember hatalomra törekszik, minden ember diktátor lenne, ha megtehetné, s emellett alig akad valaki, aki ne áldozná fel a köz javát saját jólétének érdekében" /ÜSSZEESKÜVÉS, 216.o./. Avagy: "A mi jogunk az erőben van. A jog szó felelősséggel teli, és nem bizonyítja semmi, hogy van értelme. Hol kezdődik a jog és hol végződik? Abban az államban, amelynek gyenge a hatalmi szerkezete, erőtlen az uralkodója, s amelynek törvényeit a liberalizmus a jogok megsokszorozásával sorvasztja arcnélkülivé, én új jogot alkotok - könyörtelenül támadni az erősebb jogán, s szilánkokra zúzni a fennálló rendet és az összes intézményeket" /218.o./ Az emfázis ezekben a mondatokban arról a benyomásról tanúskodik, amelyet az ÜSSZEESKÜVÉS egy bizonyos doktor Destouches-ra a BAGATELLEK EGY MÉSZÁRLÁSÉRT című pamflet szerzőjére gyakorolt./

Annak a bonyolult kérdésnek az eldöntésében, hogy a tett megelőzi-e a szót, vagy a szó árnyéka csupán, az ÜSSZEESKÜVÉS bizonyos részleteinek elolvasás után hajlamosak vagyunk inkább az idealista változatnak igazat adni. Az a tudás, amelyet a jövő zsarnokok ebből a könyvből szűrnek le, élő és tartós gyakorlattá alakul majd át.

"A mi kötelességünk az, hogy egész Európában, s Európa közvetítésével a többi kontinensen is zavart, viszályokat és gyűlöletet szítsunk. Ez számunkra kettős haszonnal jár majd: legelőször is tiszteletben fogjuk tartani az összes demokratikus államot, miközben bebizonyítjuk nekik, hogy kényünk-kedvünk szerint

idézhetjük elő romlásukat s változtathatjuk meg társadalmi rendjüket... Másodszor pedig cselszövésssel összekuszáljuk majd azokat a szálakat, melyeket politikánkkal, a gazdasági szerződésekkel és az államközi kötelezettségekkel az államok kormányában szőttünk." /235.o./

Az eszmék történetében még egyetlen, uralkodóknak szánt filozófiai gondolat sem hagyott maga után pontosabb lenyomatot s nyert hívebb beteljesülést.

"A politikának semmi köze az erkölcshez. Az erkölcsösen kormányzó államfő apolitikus, tehát nincs helye az állam élén... Abból a Rosszból, amelyet most cselekedni kénytelenek vagyunk, majd kiemelkedik a megdönthetetlen hatalom gyakorlásából származó Jó, a nemzeti lét mechanizmusának igaz útja, melyet most a liberalizmus torlaszol el... Az eredmények felmentik az eszközöket. Ezért terveink kigondolásánál ne a jó és az erkölcsös, hanem a szükséges és a hasznos felé fordítsuk figyelmünket." /218.o./

"És ellenünk többet nem szövődhet összeesküvés. Ezért könyörtelenül fogjuk büntetni azokat, akik fegyverrel a kezükben szállnak szembe hatalmunkkal. A titkos társaságok alapítását célzó minden kísérletért halálbüntetés jár majd. Azokat a társaságokat, amelyek a mi szolgálatunkban álltak s állnak még most is, felosztatjuk, s tagjaikat Európától távol eső földrészekre küldjük majd... És hogy a politikai bűnök körül eloszlassuk a tisztelet aureolóját, a vétkeseket tolvajokkal, gyilkosokkal s mindennemű más undorító és veszedelmes bűnözőkkel együtt ültetjük majd a vádlottak padjára. A közgondolkodás így ezt a fajta bünt össze fogja kapcsolni bármely más büntetettel, s ugyanolyan megvetéssel fog iránta viseltetni." /268.o./

1942-t írunk - 36 év telt el azóta, hogy megjelent Krusevan cikke a petyerburgi újságban -, s a gonosztett egyik tanúja ezt jegyzi naplójába: "Képtelen vagyok felfogni, hogy milyen bírósági ítéletek alapján történnek ezek a gyilkosságok. Teljesen nyíltan, mint valami színpadon, emberek embereket ölnek."

A jelenet ennek ellenére valóságos, mint ahogy valóságosak a holttestek is.

"Az emberek még egyenesen állnak, mint a bazaltoszlopok - írja a szerencsétlen Kurt Gerstein -, mivel arra sincs hely, hogy eldőljenek vagy összegörnyedjenek. A családok még a halálban is felismerhetők: a családtagok egymás kezét szorítják. Nagy ügyel-bajjal szétválasztják őket: a helyiséget az új transzport érkezésére készítik elő. Aztán az elkékült, izzadságtól és vizelettől nedves, belsárral és menstruációs vérral bemocskolt testeket egymásra dobálják. Húszegynéhány munkás a szájukat ellenőrzi, feszítővassal nyitva ki őket. Mások a végbélnyílásokat és a nemi szerveket ellenőrzik: pénzt, gyémántot, aranyat keresnek. A fogászok az aranyfogakat, hidakat, koronákat tépik ki fogóikkal. A kör közepén Wirth kapitány áll..."

A kör közepén Wirth kapitány áll. Katonai zubbonyának bal felső zsebében ott lapul az ÖSSZEESKÜVÉS egy bőrkötéses példánya, a DER HAMMER 1933-as kiadásában. Valahol azt olvasta, hogy ez a könyv az orosz fronton megmentette egy fiatal tiszt életét: a mesterlövészpuskából kilőtt golyó a lapok között állt meg, pontosan az altiszt szíve fölött. Ez a könyv biztonsággal tölti el.

Brutális bukolikák

1986-os évszámmal jelent meg az Újvidéki Fórum Kiadónál Tolnai Ottó új kötete, a gyökérrágó. A recenziés számára a könyv nem okozott különös meglepetést, de csalódást sem keltett; tudta, mit kíván/mire számíthat Tolnaitól, és meg is kapta tőle annak rendje-módja szerint /a magáét/.

A kötet első könyvének /"aperszűk zanzák képaláírások táviratok"/ darabjai Tolnai ismerős témáit és motívumait viszik tovább, többnyire a tőle megszokott/elvárt színvonalon. Bár a hattyúkoponyában azt írja: "az igazság az nem is óhajtom annyira már//se az ultraviolává firkált emberi koponyát//se az igazságot//viszont//tán éppen ezért ragaszkodom a gyűrött//kaucsuk-madzsettára emlékeztető macskakoponyához", a ciklus abszurd miniatűrjeit /kétsoros, aperszű, kórkór, stb./ és minden feleslegtől megtisztított, keményre kalapált hosszúverseit /táviratok new yorkból domonkos istvánnak uppsalába, képaláírások 8/9/ olvasva rec. semmi jelét nem látta annak, hogy Tolnai emberi elszántsága és költői invenciója a legkevésbé is megcsappant volna /épp ellenkezőleg/. Akkor is így van ez, ha rec. finnyás lévén /az a dolga, és

különben is jócskán kényeztették/ úgy véli, a ciklus egyes darabjai nem többek pusztá gag-nél, és nyelvi megmunkáltság tekintetében sem érik el a kötet egyébként rendkívül magas színvonalát /pl. zöld üvegcső, ollókat, indigón hipermangánon/.

Ami a nyelvi megmunkálás - Tolnainál megszokott - gondosságán túl elementáris erejűvé teszi ezt az első könyvet, az a darabjaiban jelenlevő, minden szentimentális-biedermeier szenvelgéstől ment halálközelség; úgy tűnik, ez ma Tolnai voltaképpen témája. A gyökérrágó második könyve /"bukolikák"/ a korábbirol szintén ismerős Tolnai-féle lírai napló egy újabb változata, ahogy még Az uralkodó csúcsban írta: "egyenlő távolságra a verstől, a novellától, a naplótól". A szövegből aprólékosan nyomon követhetők a Virág utca 3. mikrokörnyezetének változásai /a fekete dogot pl. elütötte egy autó, a vakvágányok mentén továbbra is dúsnak tenyészik a szemét, stb./ - az egyenlő szélességű, mintegy a lap felét elfoglaló szöveghasabok mintha közvetlenül a valóság meleg testéből hasítottak volna /irodalmi marhaszelet/. Persze a bukolikák nem pusztá korszerű /sic!/ újraértelmezése: már-már példázatszerű mikrovilágában folyton egymásba játszik mézszárszék és anygali dimenzió. "Angyali átváltozások" zajlanak tehát, habár "egy túlfinomított lelkületű poéta az ultraviola//varratok az azúr specialistája számára nehéz//átállni a bikatenyésztésre ez kétségtelen", sőt "még ennél is nehezebb átállni a szeg//ény jószágok lemészárolására". Mégis: Tolnai mintha érvényes válaszokat fogalmazna - csak mintegy mellesleg. - mindenféle /és agyoncsócsált/ válságoktól terhes korunk kihívásaira ezekben a nagyon is halálközelsben járó, brutális bukolikákban; az ironikus távlatról persze nem hajlandó lemondani, mert: "egy kis távlat szükségeltetik

mindenhez//még a hajnalhoz is" - írta már évekkal ezelőtt. Zajos megváltó-geisztusok nélkül, csöndesen, ám határozottan mondja /a magáét/: "én másképpen akarok élni ülni benn az ist//állóban a kisszéken és fejni keresztetni a forr//ó tej sugarait nekem az állatoktól növényektől jövő információkra is szükségem van és től//ük akarok elpiszkolódni akár el is esni s nem/újság ólmától".

Végezetül: rec. úgy véli, mindenki csak nyert azon, hogy Tolnai mentes az avantgarde/nem-avantgarde /van kalapja - nincs kalapja/ manapság olyannyira divatos görccseitől. Mint egyik korai versében írta: "Csak az első téglát nehéz kirántani//kis szédülés előzi meg//és aztán futni futni//hogya újra ne építtessék velünk". Tolnai kirántotta azt a bizonyos téglát: most már nyugodtan írhat Janus-homage-t /pécsi noteszlap/ és "igaz traktátust...az egyszerűségről" /julian tamás/; nyugodtan építhet, ha nem is újra. "nincs visszatérés stop"

Kurdi Imre

A Nagy Atilla Kristóf által szerkesztett Underpress /Westbudapest/ című kiadvány 3. számának előszava szerint az UP olyan irodalmi műveket közöl, "melyek az avantgarde tradíciókra építve szecessziós-maniérista reminiscenciákat hordoznak, és a képzőművészetünkben mutatkozó 'új szenzibilitás' irodalmi analógiái." Egyben felhívja olvasói figyelmét arra, hogy a további számokat Garaczi László, Kemény István /Az ellenség művészete, illetve Az Elvont Párt kiáltványa című szövegei kiemelkednek a 2. és 3. számból/ és Nagy Atilla Kristóf fogja szerkeszteni.

Thomka Beáta:

A pillanat formái

Egészen bizonyosnak látszik, hogy nemcsak a jó szépirodalmi művek, de a róluk szóló jelentős irodalomtudományi munkák is olyan belsejű szerkezettel jönnek létre, olyan vonatkozási rendszert teremtenek meg, amellyel túllépnek szűkebb értelmezhető körükön. Fontos szerephez jutnak így azok az inkább sejtetett, a mű logikájából fenntartások nélkül következő részletek, amelyek révén a mű tényleg túlmutat önmagán. Mindez feltehetőleg az aránnak azzal a szükségletével is összefügg, amit Poe A műalkotás filozófiájában a következőképpen fogalmaz meg, s amit Thomka Beáta is idéz könyvében: "Az egész műben nem lehet egyetlen leírt szó sem, mely közvetlenül vagy közvetett módon ne mutatna az előzetesen rögzített alapterv irányába." Ez az "előzetesen rögzített alapterv" gyakran több elemből tevődik ugyan össze, de közülük csak néhány igazán látványos.

Ha csupán a formára tekintünk, az akár félrevezető is lehet. A szépirodalom esetében a leírt és az azon túlmutató kölcsönviszonya természetes: a szaktudományos művekben e másodlagosságnak gyakran nem leljük nyomát. Az esszé, amely e tekintetben határhelyzetben lévőnek tűnik, egyáltalán nincsen abban.

A pillanat formái, amely első látásra a legszorosabb értelemben vett, tárgyyszerűen gazdag műfajtanulmány, minden látszat ellenére esszészerű: mindvégig a kísérlet és a kihívás között mozog, s egy esszészerű gondolkodásmód lehetőségét villantja fel az olvasó előtt. A könyv éppen a sugallt, a sejtetett, a belső logikából következő miatt lesz esszé. Nyelve önmagában nem minősítené esszévé, hiszen egyáltalán nem metaforikus, formája-formátuma is a tudományos munkák határain belül jelöli ki a helyét. Ami itt metaforikus vagy metaforizálható, az inkább a könyv gondolatának egésze – anélkül, hogy az irodalom "nagy kérdéseinek" megválaszolására próbálna vállalkozni.

A tanulmány három nagyobb részre tagolódik. Az első rész /narratív poétikai vázlat/ a műfaj: a rövidtörténet fogalmának meghatározása, elméleti-poétikai alapvetés. A fejezet – és így az egész könyv – három mértékadó irodalomelméleti nyugvóponton áll: az orosz formalista iskola tinyanovi és bahtyini poétikáján, amelynek alkotó és többirányú továbbfejlesztésére eddig Szilágyi Ákos illetve Balassa Péter munkái jelentették a példát; az újretorika eljárás- és alakzat-tipológiáján, amely alkalmas és használható elv a műelemző gyakorlatban, valamint a strukturalista szövegvizsgálat Barthes nevével fémjelzett változatán. Thomka eleganciája példamutató és lefegyverző, ahogy a "poétikai vázlat" megírása mellett három élő és alkalmazható, egymással összeférő elméletre irányítja az olvasó figyelmét.

A második nagyobb egységben /Rövidprózai formák a magyar irodalomban/ Thomka három írónak a rövidtörténet műfajához való tudatos viszonyát vizsgálja. Thomka ezzel a három íróval /Lovik Károly, Kosztolányi Dezső és Ürkény István/ egy autonóm műfajfejlődési paradigmát vázol fel.

Választásával a könyvben talán itt teremődik meg legérzékletesebben az önmagán túlmutatás, a szövegnek az a szemantikai többlete, amiről fentebb esett szó. A szemantikai többlet abból adódik, hogy a három író az utolsó száz év magyar prózájában és e próza modern fordulatában három fázist jelöl, amellett, hogy munkásságuknak kisebb vagy nagyobb mértékben valóban lényegi kötődésük van a rövidtörténethez, ehhez a par excellence modern műfajhoz. Thomka nem műfaj történetet ír, hanem három mozzanatot emel ki; maga is megjegyzi, hogy a három író közül Kosztolányi gazdag epikusi tevékenysége tulajdonképpen csak két pályaszakaszon érintkezik a műfajjal, ezek az érintkezések azonban különös jelentőségűek, mert mindkét esetben lényeges, formateremtő szemléletváltozásról van szó. Indokolt Örkeny művészetének tárgyalása is, aki közismerten a rövidpróza forma magyar kismestere. A Lovik-fejezet érdeme az, hogy Thomka itt elsőként tesz kísérletet arra, hogy elemző módon feltárja a századvég "ködlovagjainak" és az újabb próza egyes jelenségeinek kapcsolatát - legalább a műfaj válogatott "pillanatain" keresztül. Ez a kapcsolat - irodalomtörténeti értelemben is - inkább csak legendaértékű volt eddig.

A könyvnek ez a része a lehető legjobb értelemben didaktikus /és így termékenyítő/: Thomka minden esetben a szöveg aprólékos elemzésétől indul, és jut el végkövetkeztetéséig. E prózavonulat felvázolásával Thomka lépésről lépésre egy igen fontos műfaj- és műnemelemet, a világkép egyik összetevőjét, az önérzékelés írói alkotómódszerét is bevezeti a tanulmányba.

A harmadik egység /A rövidtörténet műfajformája és típusai/ elvileg műfajtipológia lehetne: a középső részben Thomka az egyes szerzőkre vonatkoztatva lényegében elvégez egy ilyen csoportosítást. Ez a harmadik fejezet inkább apologetikus: nyilvánvaló, hogy a típusbasorolás nem vihető végig feltételek nélkül. Thomka mindvégig a műfajformát tartja szem előtt, s egyetérthetünk vele abban, hogy csupán a műfajforma alapján a rövidtörténet eléggé megfoghatatlannak bizonyul, jóllehet, a rövidtörténet a formája miatt tesz szert nagy népszerűsége az újabb irodalomban, s mert a nagyepikában is elsődleges alkotóelemmé változhat. A rövidtörténet műfajtörténete, pályafutása a példa rá, hogy a múlt században még konvenciószerű műfajfogalmak, irodalomfelfogások is felborulnak és használhatatlanná válnak: éppen ezért mellőzhetetlen egy ilyen "formátlan", képlékeny és szinte a végsőkig letisztult képzetmenny.

Abban a korban, amikor nem egy értéktelen könyvből a kétszázötvenezer példány is kevésnek bizonyul, szomorú aktualitást nyer Hamvas Béla ismert aforizmája a kéziratban maradó halhatatlan és kiadott múlandó művekről. Ilyenformán A pillanat formái bizonyosan nem múlandó mű, hiszen úgyszólván kéziratban maradt: mindössze ötszáz példányban jelent meg. /Fórum, 1986./

Csuhai István

A Piramis

"--e valami immár többé
bonthatatlanul tornyosul fölém, fölénk..."

Az 1986-os év egyik legfontosabb csalódása Géczi János könyve.

A költői alapállás egyik nyilvánvaló és kézenfekvő formája a levél. Egy játékos homállyal elsatírozott E/2. személlyel /hiszen nincs neve, legfeljebb neme/, ha kellőképp gyanútlan és intuitív, könnyedén azonosulhat az olvasó. A költői levél pedig, legyen bár címzés nélküli, általában megteremt a közvetlen kapcsolat illúzióját. S a megszólítottak fogalma sincs, hogy egyszerű szűrőként, pusztá formaként használják, ami gyakorlatilag érintetlenül engedi át- s visszaáramlani magán a költői kinyilatkoztatást. A megszólító költészet két szélsőséges pólusát képviseli Géczi és Szócs Géza. Ez a költészet társalog, fecseg, kapcsolatot teremt, - míg a megnevező költészet a dolgok isteni nevét véli megtalálni.

Szócs Párba című könyve is levélsorozat. Az ő költői szándéka azonban megtartja nyitottságát, nem merül el önnön formájában; a megengedett, a lehetséges beszéd kereteit állandóan tágítva mindvégig a konkrét valóságra

utal. Agresszív, összeesküvő, cselekvésre készített, önmagán túlmutató költészet a Szócsé, nem szublimálja a valóságot, nem is hagyja el, ellenben kiszolgálja, s ha kell, a legkeményebb eszközökkel. Amit megír, annál fontosabb az, amiről ír.

Úgy tűnik, ez az agresszivitás veszett ki Gécziből első önálló kötete után /ott még említi Nagy László, Kormos, Szilágyi elrablásának tervét, pl./, miközben arra az elhatározásra juthatott, hogy megírja saját személye Enciklopédiáját. Kiindulópontja a katasztrofizmus, melyet előnt a képiség áradata, mely - s ez a folyamköltészet egyik legnagyobb veszélye - egyre inkább egy homogén, kilengések nélküli költői állapotba merül el. Gécz költői világa arisztokratikus és a végletekig stilizált, azzá teszi rím- és ismétléstechnikája, a természettudományos jelleg, a megszólítás modorossága. A versek kohéziós ereje szabályozhatatlanul csúszkál a sodró képáradat és a terjengős intellektus között. Géczinél a látvány nem felvillan, összesűrűsödik, kirobban - ezzel adva ritka, de annál becsesebb értéket a létezésnek, vagy így leplezve le azt -, hanem elterpeszkedik, szétömlik, rénehezül a költői világra.

S hiába a kifinomult nyelvezet, Gécz leg súlyosabb aránytévesztése a kötet egészét tekintve egyértelművé válik: nem lehet elhinni könyvét, egyszerűen nincs tétje ennek a költészetnek; olyan mint egy piramis: monumentális, lenyűgöző, halott.

Darvasi László

Kegyelmi viszonyok

"Emberek. Az volt ott Magyarország." /17./

"hiszen csak oldhatatlan magányát és azt a
kínzó érzést próbálta

c s i l l a p í t a n i /.../

hogy őt soha nem szerette senki."

/141., kiem. tőlem/

Krasznahorkai a sátáni realitás krónikása, e kötet novelláiban éppúgy, mint előző regényében, a Sátántangóban a rend hiányával és e hiány megszüntetésére tett kísérlet reménytelenségével jellemezhető sátáni világé. Halálnovellák, mondja a zárójeles alcím, novellák, ahol a halál nem csupán a gyilkosság logikájában vagy illogikájában, nem is a - kései Vörösmartyt idéző - nemzethalál víziójában, hanem az örület, a betegség, az aberráció, a kifosztottság, végsősoron a pusztulás szinonímájaként, metafizikus síkon pedig a Lét hiányaként revelálódik. Krasznahorkai krónikás tehát, elsősorban az, ám írásai többek egy hangulat/közérzet diagnózisánál, mert egy általánosabb, időtlenebb életérzést, a belevetettség, a "vendéglét" állapotát járják körül. A "vendéglét" fogalmának tisztázása érdekében egy Esterházy-idézet kívánczik ide: "Bármilyen titokzatos is legyen a halál, sokkal titokzatosabb az olyan élet, amelyben nem vehetünk részt,

s amely minket észre sem véve a maga ünnepét ünnepli, míg mi némiképp zavarodottan szemléljük, v é l e t l e n ü l é r k e z e t t v e n d é g k é n t, akik más nyelven beszélnek" /Halassi irkája - kiem. tőlem/. A halálnovellák "hőseinek" alaphelyzete sem más: véletlenül csöppennek tragikus élethelyzetekbe, de sem a vendéglét behatároltsága /azaz: időbe való be-rendezhetősége/, sem pedig a kívülállás elegáns és veszélytelen magabiztossága nem adatik meg nekik. A játék vérre megy, és e játékban a hagyományos poétika protagonistája cselekvőből a cselekvés eszközévé, irányítóból irányítottá, a sors aktív formálójából névtelen statisztává, szépreményű hősből arcnélküli Wormmá degradálódik, szinte az állati artikulátlanság fokáig.

Gombásfalú, áthatóan bűdös és sötét szobák, ócska kredencek, nyikorgó vaságyak e kárhozat földjének, a magyar ugar Godot-t váróinak világát, Bogdanovichok dühöngő tombolását, vagy ellenkezőleg, kivárásuk látszatnyugalmát festi meg a szerző. /A kivárásról: "Aki itt meg akar állni és lábán, és vinni akarja valamire, annak tudnia kell, mi a dörgés: semmit nem elsietni és semmit nem elmulasztani."/56./

A "beteljesedett zűrzavar"/11./ világának - ahol deklaráltan is "az ördög az úr"/121./ - krónikása természetszerűleg pesszimista, a novellákból tehát teljességgel hiányzik az a groteszk feloldás, ami a Sátántangót jellemezte, hogy tudniillik megváltó és megváltott egymást érdekli; itt, a Kegyelmi viszonyok hőseitől még a Petrina-Irimiás típusú sumákok ígérete álmeváltás lehetősége is megtagadtatik. "tán maga az isten sem tud megbocsátani"/86./ - tépelődik félig sikerült gyilkosságsorozata után a rendet öntörvényűen és önhatalmúan visszaállítani igyekvő Herman /Herman, a vadőr/, és biztos lehet az olvasó: e tépelődések nem csak Hermanéi.

"A történelemben csinálni valamit annyi, mint dagonyázní a takonyban."/70./ A szerző érezhetően elveszítette minden illúzióját a történelemmel, a cselekvés értelmességével szemben, számára a cselekvés optimális esetben is csak anti-cselekvés, hiszen a kisváros lakóira vadcsapdát állító vadőr /Herman. a vadőr/, a piromániás lengyel forradalmár /Hőség/, vagy a szobájába bezárkózó s éjjel-nappal a rádió állomáskeresőjét csavargató Pálnik /Az állomáskereső/ éppúgy az anti-cselekvés "lovagja", mint a "kimerítő, erőltetett s beteljesületlen szaturnália"/91./ kielégületlen szexuális aberráltjai /A mesterségnek vége/.

Hogy ez az illúzió eltűnhetett, nem kis részben egy olyan közösség, társadalom hiányának tudható be, amely erkölcsi viszonyaival v a l a m i f é l e rendet törvényesíthetne, s így nem marad egyéb, mint reménytelen üzöttség és megváltáskeresés. Ez a gondolat talán a Csapdás Rozi-ban nyeri legpontosabb megfogalmazását, ahol a szerző három, mindig a m á s i k b a n megváltást remélő, névtelen szereplő belső én-jén keresztül tárja fel a helyzet képtelen reménytelenségét és reménytelen képtelenségét. Kár, hogy ezt az érdekes és hitelesen kidolgozott ötletet a novella utolsó bekezdésében "agyoncsapja" az omniszciens "részleges tálalószakácsné" sátáni figurájával, mert durván felrúgja azt az olvasó és író közt előzetesen létrejött hallgatolagos megállapodást, miszerint: "nem értek semmit, és nem vagyok biztos semmiben."/19./

Krasznahorkai írásaiban - érzésem szerint - nemcsak a közös műfaji jegyek, a "halálnovella" műfaja teremt közösséget. Ezek az írások adott témára, a megállíthatatlan pusztulás tragikus reménytelenségére

komponált, más és más szereplőket, más és más helyszínt felvonultató kidolgozásai, variációi, "szövegváltozatai" /a szerző kifejezése/, mint a Herman, a vadőr, illetve A mesterségnek vége. A kockázat tehát nem kicsi, az író az egyhangúság és az unalmasság csapdájába eshet. Krasznahorkait három dolog óvja meg ettől: az auctor fantáziadús teremtménye, a spectator legapróbb részletekig kiterjedő figyelme, és a mindezt formába öntő, néhol túlbuzgáló nyelvi gazdagság. A halálnovellák úgy tudnak moráliák /is/ lenni, hogy közben az olvasó egy detektív- vagy rémtörténet lidérces rémségeit éli át, a haldoklásban is happeninget látó szadomazochizmus sátánosságát például, és ez akkor sem értéktelen, ha az ehhez hasonló elemek nincsenek is mindig a novellák előnyére.

Krasznahorkai jó, izgalmas prózát ír, ha a letisztultságnak a Sátántangónál alacsonyabb szintjén is. Valamit azonban mégsem lehet elhallgatni: Spiró György a Sátántangó kapcsán a nyelv és a gondolat, tágabban: a forma és a tartalom közötti ellentétet is szóvá tette. Az emlegetett diszkrépancia mintha itt még nagyobb lenne. Krasznahorkai valami végtelenül kiábrándítót szándékozik közölni, ám eszközei az írnitűdség örömeiből született, érezhetően játékos könnyedséggel megírt, arányos, kiegyensúlyozott és életörömtől duzzadó mondatok, melyek így, ilyen formában aligha használhatók a kívánt mondanivaló hordozására. Krasznahorkai mindent ki akar mondani, mindent ki is tud mondani, csak a sorok közé "beszüremkedő hallgatás" hiányzik. A sejtés izgalma. A leleplezés helyett.

Szántó István

Böhm Károly — szövegolvasás

Hajós József rendezésében

A bukaresti Kriterion kiadó rendhagyó vállalkozása volt Hajós József Böhm Károly filozófiája című könyvének megjelentetése. A közel négyszáz oldalas munkának kb. fele, tehát kétszáz oldal ugyanis eredeti Böhm-szöveg. Ez váltakozik, igencsak kiporciózva, a könyv többi részét kitevő kommentárral. Természetesen nem ez a - Lenin Filozófiai füzetek-jére emlékeztető - "kompozíció" az, ami szokatlansága révén fölkelthetné érdeklődésünket; a Böhm Károly műveiből vett idézetek bősége sokkal inkább figyelmet érdemel. A "hagyományápoló irodalom"-nak köszönhetően, nem utolsósorban a romániai magyar könyveket megjelentető kiadók jóvoltából viszonylag könnyen tájékozódhatunk többféle hagyomány szövevényében, de hogy ily mértékben, és (szinte) első kézből kapjuk a német klasszikus filozófiára épülő magyar bölcséleti hagyományt, ez kivételszámba megy.

Az erdélyi művelődéstörténeti kutatások eredményeként az utóbbi félszázadban napvilágot látott ugyan ebben a tárgykörben is két monográfia (Hajós József: Köteles Sámuel), 1969. és Balázs Sándor: Javaszky Sándor filozófiája, 1982.), egy tanulmány (Sipos Pál-ról, Benkő Samu tollából) és egy jegyzet (Tamás Gáspár Miklós

Málnási Bartók György-ről); igaz, két önálló kötetet is számon kell tartanunk: a 19. századi materialista Mentovich Ferenc Az új világnézet című munkáját (1974) és a két világháború közötti nemzetiségi politikus-püspök, Varga Béla Bölcseleti írásait (1979) Ezen kívül Hajós új könyve tudomásom szerint az első olyan felszabadulás utáni írás, amely címében is viseli Böhm Károly nevét.

Hogy belássuk, mennyire nem szeretjük "ápolni" bölcseleti hagyományainkat, elég, ha valamennyire komolyan vesszük Hajós első megállapítását, és összevetjük a felsorolt adatok összesítéséből adódó konklúziókkal. Böhm hatkötetes főművéről tehát ezt olvashatjuk: "Az ember és világa az első színvonalasan kidolgozott magyar bölcseleti rendszer; mi több; délkelet-európai viszonylatban is az első világháború előtti évtizedek kimagasló teljesítménye."(5.)

Higgyük el ezt Hajósnak, vagy könyvét elolvasva, annak alapján ítélkezzünk Böhm Károly filozófiájáról? Ha az előbbi tesszük, akkor bizonyosságot hitünkre valószínűleg Böhmnek a műveiből nyerhetünk, mert Hajós munkájából kiindulva másfajta következtetésre jutunk. A mégoly bőven mért idézetek ellenére sem merészelhetjük a könyv alapján határozottan állítani például azt, amit Hajós nagyon gyakran hangsúlyoz, hogy Böhm rendszeralkotó filozófus. Külön fejezet foglalkozik ugyan sorra Az ember és világa hat kötetének mindegyikével (a kötetek: Dialektika vagy alapfilozófia, 1883; A szellem élete, 1892; Axiológia vagy értékten, 1906; A logikai érték tana, 1912; Az erkölcsi érték tana, 1928; Az esztétikai érték tana, 1942.), valamint a kisebb írásokkal, de hogy miként állnak össze a különböző fejezetében ismertetett

diszciplínák filozófiai rendszerre, ezt Böhm esetében feltehetően csak akkor tudnánk meg, ha közelebb férköznénk logikai felfogásához. Hajós könyvében viszont a logikai felfogással foglalkozó rész a legkevésbé átlátszó. De ez nem is lehet másként...

Böhm filozófiájának színvonaláról, "kimagaszló teljesítmény" - voltáról szintén sok szó esik Hajósnál, miközben kommentárjai megpróbálnak meggyőzni - éppen e 'valítások ellenkezőjéről. Számtalanszor kiderül, hogy Böhmnek egyáltalán nem erős oldala a dialektika, hogy realistának gyenge, hogy materialistának nem materialista. Egy érdekes eszmefuttatás során azt is megtudjuk, hogy bölcseletnek "igen sajnálatosan hallgat a termelőmunkáról"(263.). Böhm Károly tehát nagy filozófus, csak hogy amint e tétel bizonyításra kerül, minduntalan Böhm Károly fogyatékos eszméibe ütközünk bele.

Hajós jellegzetes eljárása, melynek áldatlanságát mi sem illusztrálja jobban az ilyen, ismételten visszatérő értékelési önbodiccseknél, a dialektika példáján kimutatva, nagyjából a következő:

1. a materialista dialektikáról: "... három alapszemponthoz igyekeztem elsődlegesen érvényesíteni, kutatva főként azt, hogy mennyire közelednek a böhmi szövegek a marxista értelemben vett dialektikához, a korabeli filozófiai realizmushoz és a modern humanizmushoz..."(7.);

2. idéz egy passzust Böhm-től, melyben Böhm nem beszél dialektikáról: "Az értelmi, ideális vonások épp oly valóságosnak tekintendők, mint az anyagi lét. A filozófiában éppen ezen értelmi tényezőkre esik a fősúly. Mert a filozófiai éppen azt akarja kimutatni, hogy a

külsőknek nevezett tünemények között miképpen lehetséges folytonos, ellentmondás nélküli összefüggés, s ezt azáltal éri el, hogy az alany legfőbb funkcióinak közreműködését a világkép előállításánál kimutatja."(32.);

3. Kommentárban tudósít a passzusban fölfedezett dialektikumról: "Hiba volna eleve dialektikátlannak bélyegezni az ellentmondásmentesség fenti követelését. Helyénvalónak véljük /.../ dialektikumként emelni ki a megismerő alany aktív voltának, az emberi tudat alkotó jellegének a hangoztatását."(u.o.);

4. olyan passzust idéz Böhm-től, amelyben Böhm is dialektikáról beszél: "... az anyag és a tulajdonságai ugyanazok. S ebben rejlik az anyag dialektikai természeté. Az anyag ugyanis egy általános létező, amelyben különödség nincsen; s mégis 2. az anyag a neves, a nehéz, a kiterjedt, vagyis a különödségtel. Végre 3. a neves, súlyos, rugós stb. különböző jelentésű tényezők lévén, egymással csak absztrakte koordinálhatók egy közös fogalom alá, miáltal az anyag nem valódnak, a tulajdonságok pedig a realitásnak bizonyodnak."(45.);

5. végül egy további kommentárban elítéli a böhmi "fél- vagy kvázidialektikus" megoldást: "... helytelenítjük az atomizmussal szembeni makacs (túl elvont spekulativitással "dialektizálható") kételyét és idealizmusát..."(47.).

Hajós szerint munkája a legemecum alcímet is viselhetné. Ezt a (nála egészen műfaji megjelöléssé emelt) kifejezést egy helyen eléggé szabadon fordítja: "olvass velem és gondolkozzál az olvasottakon (valamint az esetleg hozzájuk olvasott szövegeken) a saját fejjeddel

is!"(131.). Nem is látszik sejteni (vagy nagyonis jól tudja, csak rafináltan elhallgatja?), hogy Böhm Károlyt úgy olvasni, ahogy ő teszi, nem érdemes, és ha valaki "saját fejével" netán olvasásra érdemesíti ezt a filozófust, akkor másképpen fogja olvasni, mint ő. Merjük remélni: ő azért olvas így, hogy másnak lehessen másként.

Sajnos szükséges, hogy az így feltételezett nemes célt szolgáló hajósi eszköz - olvasatnak áldozatul essen Böhm filozófiájának átlátszósága. Egy filozófiai konstrukciótól, amely a metaphysica speciális értelmében vett rendszer megalkotásának szándékával keletkezett (Böhm), számon lehet kérni olyasmit, amiről nem esik szó benne, és lehet bírálni megoldásait, (feltéve persze, ha előzőleg nem akadtunk már fenn egy ilyen rendszer lehetőségességének problémáján); de ha e rendszer szempontjából pozitívnak tüntetünk fel olyan gondolatokat, amelyeknek cáfolatát ugyanez a rendszer immanensen tartalmazza, vagy amelyekkel esetleg nyíltan is szembehelyezkedik, és ezekkel a gondolatokkal még elvégezzünk egy-két manővert (lást fentebb a dialektika példáját), az ellentmondás törvényét mindvégig primitív módon semmibe véve (Hajós), akkor az így létrejövő, meglepő fordulatokban kétségkívül bővelkedő metafilozófia pontosan a tárgy filozófia kontingenciójának kérdését kezeli szükségképpen mellékesként: a vizsgálat tárgyát a trükk leple csak nagyon halványan engedi fölsejteni.

De nem kell ezt a kifogást félreérteni, nem egy másfajta ködös igény, nem a történeti objektivitás nevében fogalmazódott meg. Aki olvas, az többé-kevésbé úgyis "elárulja" az olvasottakat, és tartsuk ezt megengedhetőnek, mert úgy tűnik, mást aligha tehetünk. Csakhogy Hajósnál nem arról van szó, hogy egyszerűen "elárulja" a böhmi szöveget; ezt nem teheti, mivel

olvasta tulajdonképpen nem Böhm Károly filozófiájának olvasta. Számára a böhmi filozófia differentiálatlan hagyomány, amelynek nem hogyan - léte, hanem pusztán megejtése az, ami egyedül fontos.

De ha nem Böhm Károlyt, mit "olvas" akkor Hajós? Mondjuk meg: saját eszmerendszerét olvassa, mégpedig Böhm Károly szövegeiben. Amennyiben ennek az eszmerendszernek az elemei benne vannak a szövegben: jó a szöveg, lehet dicsérni; amennyiben nincsenek benne (és többnyire ez áll fenn), a szerző megrovásban részesül, de a szöveg akkor is jó! Kérdés, hogy ha a böhmi filozófia összeegyeztethetetlen a hajós eszmerendszer fő pontjaival (már pedig az), miért marad el az előbbi nyílt kritikája, és miért kell addig bővíteni-bájosítani, amíg ki nem sül róla valami nagyon szép és nagyon jó? Azért, mert Böhm Károly hagyomány.

Hajós olyan eszmerendszert vall magáénak, amely szerint a hagyomány szerepe nem alternatív gondolatrendszerek bírálása, hanem az, hogy kiteljesítse, erősítse ezt az eszmerendszert. Nyilván erre nem minden hagyomány alkalmas; ha lényeges pontjain ellentmond ennek az eszmerendszernek, akkor nem hasznosítható, legalábbis közvetlenül nem. És Hajós éppen egy ilyen hagyomány közvetett hasznosítására nyújt példát: megszünteti a böhmi filozófiát mint olyat úgy, hogy elkelni valódi súlypontjait, fölborítja belső logikáját, többértelművé teszi azt is benne, ami esetleg egyértelmű; majd az így "semlegesített tárgyat", amelynek csak kevés köze van - és lehet - az eredeti böhmi filozófiához, hagyományként próbálja eladni. Teheti, mert mindezek után szegény Böhm Károly senkinek sem árthat. Sőt, használ, amennyiben nevét és tekintélyét adja a "filozófiai hagyomány" fogalmába, amely fogalom - rituálisan - erősíti a hajósi eszmerendszert.

A hagyomány általi legitimációnak ez az útja azonban nem problémamentes. Ha túllépünk a rituális aktus hatókörén (esetünkben: ha járt már kezükben hamisítatlan Böhm Károly, vagy körülbelül ismerjük annak a szellemi közegnek a lehetőségeit, amelyben eszméi születtek), a rítus lepleződhet le. Még egy adalékot nyerünk ezzel a totalizáló eszmerendszerek működésére vonatkozóan. Böhm Károly neve pedig nem is olyan ismeretlen ezek után.

Lőrincz Csaba

1986 augusztusában lezajlott Mihályiban a JAK 4. műfordító tábora, amelyen több mint 20 vendég vett részt; lengyel, olasz, bolgár, finn, angol, amerikai, német, francia műfordítók. A táborban többek közt Géher István, Göncz Árpád, Hubay Miklós, Kabdebó Tamás előadását hallhatták a résztvevők. Leköszönt az eddigi táborvezető: Hideg Antal. Nagyrészt az ő rendkívüli munkájának köszönhető, hogy eddig több mint 120, a táborban elkezdett fordítás jelent meg külföldön.

1986 őszén került a könyvesboltokba a JAK-lexikon, 1985, amelynek összeállítója Agócs Sándor.

Megjelent Garaczi Lászlónak - aki szerzője volt a Harmadkor 3. és 5. számának - második kötete A terület visszafoglalása a madaraktól címmel a Magvető kiadónál.

A mai európai experimentális költészet egyik legfontosabb eseménye az évente megrendezésre kerülő Polyphonix-találkozó. Újító szándékú, a más-jellegű művek és művészek fesztiválja, melyet elsősorban az avantgarde múltjának és jelenének hangsúlyozása jellemez. A mostani, 1986. június 2-a és 18-a között megtartott párizsi találkozó is folytonosság-tudat jegyében telt. A Polyphonix Szervezet vezetőségének tagjai - Jean-Jacques Lebel, Arnaud Labelle-Rojoux, Jacqueline Cahen, Bernard Heidsieck, Papp Tibor, Juliene Blaine és Nanni Balestrini - arra törekedtek, hogy a világ minden tájáról összegyűjtsék azokat a költőket, akik alkotásaikban a líra "nyelven túli nyelvét" próbálják kialakítani, új médiumok /video, számítógép/ segítségével a totális költészetet kívánják létrehozni. A Találkozó estjein, melyeken alkalmanként 8-10 költő lépett fel, szinte minden "költészeti" műfaj képviselve volt. A video-verstől az akusztikus költészetben, a tánc-versen, a body-art-on, a repetitív-minimal poetry-n át a performance-ig mindent láthatott a közönség. Ha neveket kell kiemelni, talán a híres akcionalista Joel Hubaut-t, az akusztikus Gerhard Rühm-öt, a "repetitív" Jerome Rothenberget, a kiváló Peter Rose-t és az olasz Patricia Vicinellit említem, hozzátéve: felsorolásom nem teljes.

A magyar résztvevők - Bujdosó Alpár, Papp Tibor, Petőcz András, Szkárosi Endre - a Találkozó legjobbjai közé tartoztak. Jelenlétük nemcsak a magyar, de a kelet-európai költészet iránt is fokozta az érdeklődést.

Petőcz András

MUNKATÁRSAINK

- Bagossy László: 1967-ben született Dombóváron. A pécsi JPTE I. éves hallgatója. Versei a Jelenkorban jelentek meg.
- Bojtár B. Endre: 1963-ban született. Budapesten él, az ELTE V. éves hallgatója. Lengyel, ukrán és szerb-horvát irodalmat fordít. Egy fordításkötete jelent meg: Minkowski Dagi című gyerekkönyve.
- Csuhai István: 1961-ben született. 1986-ban végzett a JATE Bölcsészkarán. A Harmadkor szerkesztője volt. Jelenleg Pécsen él, a Jelenkor szerkesztőségi munkatársa.
- Darvasi László: 1962-ben született Törökszentmiklóson. 1986-ban végzett a szegedi Tanárképző Főiskolán. Jelenleg tanár. Írásai a Kortársban és az Átfordult idő című antológiában jelentek meg.
- Farnbauer Gábor: 1956-ban született. Pozsonyban él, fizikus. Írásai az Irodalmi Szemlében és az Iródia-füzetekben jelentek meg.
- Gerencsér Gábor: 1961-ben született Budapesten. 1985-ben végzett a szegedi Tanárképző Főiskolán. Szegeden él, könyvtáros.
- Kurdi Imre: 1963-ban született Ajkán. Az ELTE V. éves hallgatója. Versei és fordításai a Tisztájban és a Vigíliában jelentek meg. Jelenleg Trakl-fordításköteten dolgozik.
- Láng Zsolt: 1958-ban született Szatmáron. Tanulmányait a temesvári műegyetemen végezte. Jelenleg tanár. Kisprózái az Echinoxban és az Utunkban jelentek meg.
- Lőrincz Csaba: 1959-ben született. Tanulmányait a kolozsvári egyetemen végezte, az Echinox munkatársa volt. Később Sepsiszentgyörgyön élt, jelenleg Budapesten.

Petőcz András: 1959-ben született Budapesten. Tanulmányait az ELTE-n fejezte be, ahol vezető szerkesztője volt a Jelenlét című kiadványnak. Két kötete jelent meg Betűpiramis és Önéletrajzi kísérletek címmel.

Piszár Ágnes: 1962-ben született Zentán. Utolsó éves hallgatója az újvidéki egyetemnek. Kritikái a Hídban jelentek meg.

Podmaniczky Szilárd: 1963-ban született. A szegedi Tanárképző Főiskola IV. éves hallgatója. Szerepel az 1984-es Szövegek és a megjelenés előtt álló fagy című antológiákban.

Solymosi Bálint: 1959-ben született Kunszentmártonban. Szegeden él, jelenleg éjjeliőr.

Szántó István: 1964-ben született Budapesten. A JATE Bölcsészkarának IV. éves hallgatója.

Tompa Gábor: 1957-ben született Marosvásárhelyen. A kolozsvári Állami Magyar Színház rendezője. Versei az Ötödik évszak és az Alapművelet című antológiákban jelentek meg.

1986. október 29-én Pécsen az egyetem kollégiumában tartott felolvasóestet a Harmadkor. Kurdi Fehér János és SziJJ Ferenc verseket, Csuhai István A filológia vigasztalása, Szilasi László /Erathoszténészről/, Takács József A tilos és Mnémoszüné című esszéit olvasta fel

1986. november 3-án a JAK szervezésében Budapesten, az írószövetség klubjában tartott felolvasóestet a Harmadkor. Az estet Bertha Zoltán vezette be. Ezúttal Darvasi László, Háy János, Hévizi Ottó, Kurdi Fehér János, Nagy Imre, Odorics Ferenc és Tatár Sándor olvasta fel írásait.

A Harmadkor előadássorozatának keretében 1986 második felében két előadás hangzott el. November 12-én Alexa Károly Hamvas Béla gondolatrendszeréről, december 4-én Sneé Péter Irodalmi /?/ konszolidáció, 1956-1968 címmel tartott előadást.

Megjelenés előtt áll Fagy címmel Darvasi László, Kurdi Fehér János, Medgyesi Gabriella és Podmaniczky Szilárd versantológiája a szegedi Tanárképző Főiskola kiadásában.

1986 őszén jelent meg az Aetas összevont 2-3. száma, amelyben két tanulmány jelent meg Aurelius Augustinusról, s Augustinus A szabad akaratról című művének fordítása.

1986. december 4-én mutatta be a szegedi Tanárképző Főiskola klubjában Az utazás /Stéphane Mallarmé/ című estjét Kurdi Fehér János.

1986. őszén a szegedi Ifjúsági Házban a Harmadkor két munkatársa tartott előadást: Pongrácz Tibor A francia szürrealista mozgalom ideológiája, Szántó István Alain Robbe-Grillet címmel.

1986. novemberében és decemberében a szegedi Móra Kollégiumban három egymást követő alkalommal Kurucz Gyula, Krasznahorkai László és Esterházy Péter volt Szörényi László vendége.

A Harmadkor 6. számának anyagát 1986. november 20-án zártuk le. A címlap és a hátsó borító Czabarka Zsuzsa munkája.

1987. februárjától kezdve a Harmadkor szerkesztőségének munkatársai a következők: Fenyvesi Anna, Laczkó Sándor, Mikola Gyöngyi, Szántó István és Takács József.

Fkt. Dr. Kocsondi András rektorhelyettes

Készült a JATE Sokszorosító Üzemében, Szeged

Engedélyszám: 59/87.

Méret: B/5

Példányszám: 650

Fv: Lengyel Gábor